

ธรรมธารา

วารสารวิชาการทางพระพุทธศาสนา

ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (ฉบับรวมที่ 3) กรกฎาคม - ธันวาคม พ.ศ. 2559
สำนักการศึกษา วัดพระธรรมกาย

ISSN 2408-1892

ธรรมธारा

วารสารวิชาการทางพระพุทธศาสนา

กองบรรณาธิการภายนอก

- พระมหาสมบุญ ฐุฑฒิกโร, ดร.
(มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)
- พระมหาพงศ์ศักดิ์ จาณิโย, ดร.
(มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ, เกียวโต, ประเทศญี่ปุ่น)
- ศาสตราจารย์ ดร.สมภาร พรหมทา
(มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)
- รองศาสตราจารย์ ดร.ประเวศ อินทองปาน
(มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์)
- รองศาสตราจารย์ ดร.ประเทือง ทินรัตน์
(มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์)
- ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดวงกมล ขาติประเสริฐ
(จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย)
- ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นุจาวี ประสิทธิ์พันธ์
(อาจารย์ผู้ทรงวุฒิ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์)
- ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชานปวิษฐ์ ทัดแก้ว
(จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย)
- ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จันทิรา โกมาสถิตย์
(มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ)
- ดร.ผะอับ พวงน้อย
(มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ)
- ดร.อำนาจ บัวศิริ
(อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)
- ดร.ปิบูลย์ ชุมพลไพศาล
(มหาวิทยาลัยคิงส์คอลเลจ, ลอนดอน, ประเทศอังกฤษ)

ที่ปรึกษาเกิตติมศักดิ์

พระพรหมเมธี (จันทน์ ฐมฺมจาวี)
พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช)
พระราชภาวนาจารย์ (เผด็จ ทตฺตชีโว)
พระราชปริยัติมุนี (เทียบ สิริวาโน/มัลย์), ผศ.ดร.
พระเมธาวิณัยรส (สุเทพ ปสฺสฺวิโก), ผศ.ดร.
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิรพัฒน์ ประพันธ์วิทยา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพจน์ อัครวิรุฬห์การ

บรรณาธิการ

พระครูปลัดสุวัฒนโพธิคุณ (สมชาย ฐานวุฑฺโฒ), พ.บ.,ดร.

กรรมการที่ปรึกษา

พระมหาธนา เตชธมฺโม, พระมหาสมคิด ชยาภิโรโต,
พระมหาวรท กิตติปาโล, พระมหามนต์ชัย อภิชาโน

ผู้ช่วยบรรณาธิการฝ่ายวิชาการ

ดร.เมธี พิทักษ์ธีระธรรม

ผู้ช่วยบรรณาธิการฝ่ายประสานงาน

นางสาวภักธิดา แกรทน

กองบรรณาธิการภายใน

พระมหาชัยพงศ์ กตปุญฺโญ, ดร.,
พระปวิทย์ วชิรวิฑูโช, พ.บ.,ดร.,
ดร.บรรเจิด ขวลิตรเรืองฤทธิ์, ดร.เมธี พิทักษ์ธีระธรรม,
ดร.รัฐพี พิพัฒน์ธนนวงศ์, ดร.สุชาดา ศรีเศรษฐวรกุล

ฝ่ายพิสูจน์อักษร

ประพัฒน์ จำปาไทย, ดร.เมธี พิทักษ์ธีระธรรม,
ปิยาภรณ์ ว่องวรังกูร, พรพิมล ศรีหมอก

ฝ่ายประชาสัมพันธ์และเผยแพร่

สุทัศน์ อร่ามรัตน์, สุภาพร ประนิยม,
สุพัตรา กุดเสนา, วิไลพร ไหมนั้

ฝ่ายศิลปกรรม

อานุภาพ นัธวฒฺณการ

ฝ่ายสมาชิก

กองวิชาการ DCI, แผนกบัณฑิตศึกษาร,
ศูนย์ภาษาเดลิซี, กองพระไตรปิฎก,
ศูนย์ประสานงานโซนใต้บน, สำนักงานเลขานุการ
และสมาชิกสำนักการศึกษา

บทบรรณาธิการ

รู้สึกเวลาเพิ่งผ่านไปไม่นาน วารสาร “ธรรมธारा” ก็ออกมาเป็นฉบับที่ 3 แล้ว ได้รับความร่วมมือจากคณาจารย์นักวิชาการด้านพุทธศาสตร์จากสถาบันการศึกษาต่าง ๆ อย่างดียิ่ง ทั้งเขียนบทความมาลง หรือช่วยเป็นผู้อ่านประเมินบทความ (Peer Review) เพื่อควบคุมคุณภาพให้ได้ตามเกณฑ์มาตรฐานของวารสารวิชาการ การประเมินบทความเป็นไปอย่างเข้มข้น ทั้งที่ผู้เขียนบทความแต่ละท่านก็ล้วนเป็นผู้จบการศึกษาระดับปริญญาเอก และเป็นอาจารย์ในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ มานานปี มีการปรับปรุงบทความกันหลายรอบเพื่อให้ได้บทความที่มีคุณภาพสูงสุด มอบให้แก่ท่านผู้อ่าน

เริ่มจากฉบับนี้ ดร.เมธี พิทักษ์ธีระธรรม ได้เริ่มนำผลงานการวิจัยของนักวิชาการต่างประเทศที่น่าสนใจมาแปลนำเสนอต่อท่านผู้อ่าน เชื่อมประสานวงวิชาการพุทธศาสตร์ของไทยเข้ากับวงวิชาการพุทธศาสตร์ของโลก พระมหาพงศ์ศักดิ์ จาณีโย, ดร. ก็ได้้นำการวิเคราะห์ภาพสลักหินเรื่องชาดกที่สูญปรารถซึ่งเก่าแก่มากสร้างขึ้นราว 300 ปีหลังพุทธกาล มาเป็นหลักฐานยืนยันว่าเนื้อหาอรรถกถาชาดกเกิดขึ้นแล้วก่อนหน้านั้น เป็นการนำหลักฐานทางโบราณคดีซึ่งมีอายุที่วัดได้ชัดเจนเชื่อถือได้มายืนยันความเก่าแก่ของการเกิดขึ้นของเนื้อหาในคัมภีร์ได้อย่างน่าสนใจ

คณะบรรณาธิการขอขอบคุณคุณคณาจารย์ทุกท่านเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้ และขอกราบขอบพระคุณพระเถรานุเถระทุกรูปที่ได้ให้การตอบรับอย่างอบอุ่น และจะมุ่งมั่นพัฒนาวารสาร “ธรรมธารา” ต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง เพื่อเป็นกำลังขับเคลื่อนส่วนหนึ่งของการพัฒนาวงการศึกษาและวิจัยทางพระพุทธศาสนาของประเทศไทย

พระครูปลัดสุวัฒนโพธิคุณ
(สมชาย ฐานวุฑโฒ)

10 ธันวาคม 2559

สารบัญ

หน้า

บทบรรณาธิการ	3
--------------	---

หมวด 1 บทความพิเศษ

การวิจัยพุทธศาสนาในประเทศไทย :	11
สภาพที่เป็นอยู่และทิศทางที่ควรจะเป็นในอนาคต	
สมภาร พรหมทา	

หมวด 2 บทความวิชาการแปลภาษาต่างประเทศ และงานแปลคัมภีร์

Tridaṇḍi-sūtra ในคัมภีร์ทีรฆาคมะฉบับโบราณภาษาสันสกฤต	33
มะฑีตะ คะฑีโนบุ	

Samayabhedoparacanacakra :	57
คำแปลพร้อมเชิงอรรถวิเคราะห์ (2)	
เมธี พิทักษ์ธีระธรรม	

หน้า

หมวด 3 บทความวิจัย และบทความวิชาการ	109
-------------------------------------	-----

กฎทันตสูตรกับการจัดการเศรษฐกิจศาสตร์มหภาค

ศันสนีย์ ชุมพลบุญชร

ความสัมพันธ์ของชาดกในคัมภีร์กับชาดกในภาพสลัก	167
--	-----

หินที่สูญปรารถนา

พระมหาพงศ์ศักดิ์ จานินโย

ประวัติการศึกษาของบรรณาธิการและผู้เขียน	200
---	-----

หมวด 1

บทความพิเศษ

การวิจัยพุทธศาสนาในประเทศไทย:
สภาพที่เป็นอยู่และทิศทางที่ควรจะเป็นในอนาคต

**The Research of Buddhism in Thailand:
The Current State and the Future**

สมภาร พรหมทา

การวิจัยพุทธศาสนาในประเทศไทย: สภาพที่เป็นอยู่และทิศทางที่ควรจะเป็นในอนาคต

สมภาร พรหมทา

บทคัดย่อ

บทความนี้ต้องการพิจารณา 2 เรื่องคือ (1) สถานภาพการวิจัยพุทธศาสนาในประเทศไทยที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน (2) การวิจัยพุทธศาสนาที่ควรจะเป็นในอนาคตตามทัศนะของผม หัวข้อแรกจะพิจารณาอย่างย่อๆ เพียงเพื่อให้เห็นภาพว่าการวิจัยพุทธศาสนาในประเทศไทยเป็นอย่างไร ผมจะพิจารณาหัวข้อที่สองละเอียดกว่า โดยที่หัวข้อนี้เป็นจุดประสงค์หลักของบทความนี้

คำสำคัญ: การศึกษาวิจัยพุทธศาสนา, ประเทศไทย

The Research of Buddhism in Thailand: The Current State and the Future

Somparn PROMTA

Abstract

I would like to do two things in this paper. First, to give a short survey concerning the research of Buddhism undertaken in Thailand. Second, to present my idea 'what should be the ideal picture of the research of Buddhism in Thailand.' The main purpose of the paper is based on what I would say in the second part of the paper.

Keywords: The research of Buddhism, Thailand

การวิจัยพุทธศาสนา

ผมขอเริ่มต้นด้วยคำที่ดูเหมือนไม่เป็นปัญหา แต่ผมคิดว่าเป็นปัญหาที่สมควรพิจารณากันในเบื้องต้นคือคำว่า “การวิจัยพุทธศาสนา” มีคำอยู่สองคำที่ผมคิดว่ามีความหมายต่างกันคือ “การวิจัยตัวพุทธศาสนา” กับ “การวิจัยเกี่ยวกับพุทธศาสนา” คำแรกนั้นหากเขียนเป็นภาษาอังกฤษคงพอเขียนได้ว่า research of Buddhism ส่วนคำที่สองเขียนว่า research about Buddhism เวลาที่เราพูดถึงการวิจัยพุทธศาสนาในสังคมไทยเวลานี้ผมเข้าใจว่าเราใช้คำนี้ในความหมายสองอย่างที่กล่าวมาข้างต้น และเนื่องจากสองคำนี้มีความหมายต่างกัน การใช้โดยไม่แยกแยะความแตกต่างในบางกรณีก็เป็นปัญหาได้ ดังที่ผมจะแสดงเป็นลำดับไป

รัฐธรรมนูญของอเมริกาห้ามสอนศาสนาในโรงเรียน การสอนชนิดที่ห้ามสอนนี้ใช้คำเรียกว่า teaching of religion แต่มีการสอนศาสนาแบบหนึ่งที่อนุญาตให้สอนกันได้ใช้คำเรียกว่า teaching about religion ผมคิดว่าความแตกต่างระหว่างการสอนศาสนาสองแบบนี้อาจเทียบเคียงได้กับความแตกต่างระหว่างการวิจัยพุทธศาสนาสองแบบที่ผมกำลังกล่าวถึงอยู่นี้ เพื่อให้เห็นภาพของสิ่งที่ผมกำลังกล่าวอยู่ชัดขึ้น ผมขอใช้งานวิจัยสามตัวอย่างต่อไปนี้เป็นเครื่องอธิบาย ทั้งสามเป็นวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกที่ผมเป็นที่ปรึกษาอยู่และทำเสร็จแล้ว เมื่อหลายปีก่อน

เรื่องแรกเป็นวิทยานิพนธ์ที่ภาควิชาปรัชญา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เนื้อหาวาดด้วยการวิเคราะห์ว่านิพพานในพุทธปรัชญาเถรวาทนั้นเป็นอัตตาหรือว่าอนัตตาทันแน่ เล่มที่สองวาดด้วยสิ่งที่ผู้วิจัยเรียกว่าปรัชญาพลศึกษาในพุทธศาสนา เล่มนี้ทำที่คณะวิทยาศาสตร์การกีฬา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จุดประสงค์หลักของงานวิจัยนี้คือการ

เสนอปรัชญาพลศึกษาทางเลือก (อันได้แก่ ปรัชญาพลศึกษาตามแนวพุทธศาสนา) สำหรับสังคมไทย ที่แตกต่างไปจากปรัชญาพลศึกษาแบบฝรั่งที่เรารับเอามาเป็นแบบแผนอยู่ในปัจจุบัน และเล่มสุดท้ายเกี่ยวกับการวัดพฤติกรรมทางศีลธรรมของนักศึกษาในมหาวิทยาลัยเอกชนไทย โดยใช้พุทธจริยธรรมเป็นแบบจำลองการอธิบาย เล่มนี้ทำที่สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยานิพนธ์สามเล่มนี้เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาเหมือนกัน และเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาในระดับความเข้มข้นเท่ากันคือ พุทธศาสนาเล่นบทบาทเป็นหลักในงานวิจัยทั้งสามเล่มนี้ เล่มแรกเป็นวิทยานิพนธ์ด้านปรัชญา เล่มที่สองด้านวิทยาศาสตร์การกีฬา และเล่มที่สามด้านพฤติกรรมศาสตร์ สามเล่มนี้ตามทัศนะของผม เล่มแรกจัดอยู่ในประเภท research of Buddhism ส่วนสองเล่มหลังเป็นประเภท research about Buddhism

เกณฑ์ที่ผมใช้ในการแยกแยะก็คือเกณฑ์ง่าย ๆ ระดับสามัญสำนึก 2 ข้อคือ (1) งานสามชิ้นนี้เอาไปให้ผู้เชี่ยวชาญด้านพุทธศาสนาอ่าน ผู้เชี่ยวชาญอ่านเล่มไหนรู้เรื่อง และสามารถวินิจฉัยในเชิงวิชาการได้ว่าผ่านหรือไม่ผ่าน เล่มนั้นเป็นงานประเภท research of Buddhism สองเล่มหลังนั้นผมเองแม้จะเป็นที่ปรึกษาร่วม แต่ก็ไม่สามารถวินิจฉัยเชิงวิชาการได้งานทางวิทยาศาสตร์การกีฬาและพฤติกรรมศาสตร์ต้องให้ผู้รู้ในสาขาวินิจฉัย แม้ผู้รู้เหล่านั้นจะไม่รู้พุทธศาสนาก็ไม่เป็นปัญหา เพราะท่านสามารถถามผมซึ่งเป็นที่ปรึกษาร่วมในเรื่องเหล่านั้นได้ (2) contributions ในงานสามชิ้นนี้เป็น contributions ทางไหน งานประเภทที่ผมเรียกว่า research of Buddhism ต้องให้ contributions ทางด้านพุทธศาสนา งานที่ให้ contributions ทางอื่นตามศาสตร์ของตนไม่ถึงว่าเป็น research of Buddhism แม้จะเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนามากมายอย่างไรก็ตาม

ความจำเป็นในการกำหนดกรอบการวิจัยที่ชัดเจน

ที่ผมยกเอางานวิจัยพุทธศาสนาสองแบบนี้มากล่าวในเบื้องต้นนี้ก็เพราะเห็นว่าเกี่ยวข้องกับหลายเรื่องที่จะพูดกันข้างหน้า เวลานี้มีความเคลื่อนไหวบางอย่างในมหาวิทยาลัยและสถาบันที่ให้ทุนสนับสนุนการวิจัยในบ้านเราน่าสนใจคือ ในมหาวิทยาลัยมีการเปิดสอนวิชาที่เรียกว่า Buddhist Studies ขึ้นหลายแห่ง นอกจากนั้นก็มีการเปิดศูนย์ที่เรียกกันว่า Center for Buddhist Studies ขึ้นบ้างแล้วในบางมหาวิทยาลัย และมีแนวโน้มว่าจะมีเปิดมากขึ้นในช่วงเวลาไม่นานนี้ หน่วยงานที่ให้ทุนสนับสนุนการวิจัย เช่น สภาวิจัยแห่งชาติ สกว. เป็นต้น ก็มีแนวโน้มที่จะสนับสนุนการวิจัยพุทธศาสนามากขึ้นกว่าเดิม นี่ไม่นับรวมมหาวิทยาลัยพุทธศาสนาโดยตรงคือ มหาวิทยาลัยสงฆ์สองแห่งที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยพุทธศาสนาโดยหน้าที่อยู่แล้ว จะอย่างไรก็ตาม ผมสังเกตเห็นว่าเรายังไม่คิดกันอย่างจริงจัง ๆ ว่า อะไรคือเส้นแบ่งระหว่างงานวิจัยที่มุ่งให้เกิด contributions แก่พุทธศาสนา กับอะไรที่ไม่ได้เป็นไปเพื่อการนี้แม้จะเป็นการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาก็ตาม

ศาสตร์ทุกศาสตร์ตามความเข้าใจของผมมีขอบเขตเฉพาะของสิ่งที่เรียกว่า contributions ในสาขาของตน แม้ว่าปัจจุบันเราเริ่มพูดถึงและมองเห็นความสำคัญของงานวิจัยข้ามสาขาวิชา แต่ผมก็มองว่าท้ายที่สุดแล้วเราก็ต้องถือเอาสาขาวิชาใดวิชาหนึ่งเป็นหลัก ไม่เช่นนั้นแล้วจะเกิดปัญหาในทางวิชาการ ในเบื้องต้นนี้มีสมมติฐานว่างานวิจัยข้ามสาขาวิชานิตที่ไม่จำเป็นต้องมีศาสตร์แขนงใดรับผิดชอบมากกว่าคนอื่นเป็นสิ่งที่เป็นไปได้

หน่วยงานทางวิชาการเกี่ยวกับการศึกษาพุทธศาสนาไม่ว่าจะเป็นภาควิชาที่รับผิดชอบสอนและวิจัยพุทธศาสนาในมหาวิทยาลัยก็ดี ศูนย์

ศึกษาพุทธศาสนาในมหาวิทยาลัยก็ดี มีความจำเป็นที่จะต้องกำหนดขอบเขตให้ชัดว่าอะไรคืองานวิจัยทางพุทธศาสนาชนิดที่ตรงกับความรู้ผิดชอบของตนเอง จะอย่างไรก็ตาม การกำหนดว่าอะไรคืองานวิจัยที่ตรงกับความรู้ผิดชอบของตอนนี้ก็ไม่ใช่เรื่องง่าย การวิจัยพุทธศาสนาที่กระทำกันอยู่ในโลกเวลานี้ก็มีความหลากหลาย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าแต่ละแห่งเข้าใจว่าอะไรคือสิ่งที่เรียกว่า the academic study of Buddhism

ในการประชุมสัมมนาทางวิชาการเกี่ยวกับพุทธศาสนาเรื่อง The State of Buddhist Studies in the World 1972-1997 ที่ศูนย์พุทธศาสน์ศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นผู้จัดที่กรุงเทพฯ เมื่อสิบกว่าปีที่แล้ว เราได้ทราบว่าการศึกษาพุทธศาสนาอย่างเป็นวิชาการในโลกแบ่งเป็นสามแนวหลัก ๆ ด้วยกันคือ (1) แนวอเมริกา-แคนาดา แนวนี้เน้นการศึกษาพุทธศาสนาในแง่ที่เป็นปรากฏการณ์ทางสังคม (2) แนวอังกฤษ-เยอรมัน แนวนี้เน้นการศึกษาคำสอนและคัมภีร์ของพุทธศาสนาเป็นหลัก และ (3) แนวเอเชีย แนวนี้ผสมผสานหนึ่งและสองเข้าด้วยกัน และมีอีกสิ่งหนึ่งเพิ่มเข้ามาคือการศึกษาคำสอนในพุทธศาสนาเพื่อตอบปัญหาสังคม ซึ่งลักษณะอย่างหลังนี้ไม่ปรากฏชัดเจนในสองแนวแรก

นักวิชาการทางพุทธศาสนาในไทยและศรีลังกาบางส่วนสนใจที่จะศึกษาพุทธธรรมเพื่อตอบปัญหาสังคมซึ่งอาจเป็นปัญหาทางจริยธรรมทางรัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ การศึกษา หรืออื่น ๆ ตัวอย่างของงานที่กล่าวมานี้ก็เช่นงานของ K. N. Jayatilleke บางชิ้นที่เกี่ยวกับนิติปรัชญาของพุทธศาสนา งานของพระธรรมปิฎกเกี่ยวกับปัญหาการศึกษา การพัฒนา วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี งานของท่านพุทธทาสเกี่ยวกับเรื่องทำนองเดียวกันนี้ โดยที่ชื่อที่กล่าวมานี้เป็นที่รู้กันดีว่ามีผลงานเกี่ยวกับการศึกษาเนื้อหาของพุทธธรรมล้วน ๆ โดยไม่มุ่งตอบปัญหาอะไรที่ลึกซึ้งเป็นจำนวนมากด้วยเช่นกัน

แม้ว่าการศึกษาพุทธศาสนาในประเทศไทยจะมีความหลากหลาย และบางลักษณะนักวิชาการทางด้านพุทธศาสนาในต่างประเทศอาจตั้งข้อสงสัยว่านั่นควรเรียกว่า การศึกษาพุทธศาสนา(Buddhist studies) หรือไม่ก็ตาม แต่ผมคิดว่าเราพอจะหากรอบของคำจำกัดความที่กล่าวมาตั้งแต่ต้นได้ การหากรอบนี้ไม่ใช่เพื่อ “ยอมรับ” หรือ “ปฏิเสธ” อะไรทั้งสิ้น แต่เพื่อเป็นประโยชน์แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนและการวิจัยพุทธศาสนาเองในแง่ที่ว่าจะได้ทำงานตรงกับศักยภาพของตนเอง แน่หนอนว่ากรอบที่ว่านี้คงเป็นกรอบกว้าง ๆ ซึ่งหมายความว่า การไม่อยู่ในกรอบนี้ในบางสถานการณ์ก็อาจไม่ถือว่าเป็นปัญหาอะไร เพียงแต่อาจต้องมีคำอธิบายมากไปกว่าที่ให้กับตามปกติบ้างเท่านั้น

การศึกษาพุทธศาสนาแบบต่าง ๆ ในประเทศไทย

ต่อไปนี้ผมขอเสนอภาพกว้าง ๆ เกี่ยวกับบรรยากาศและทิศทางการศึกษาวิจัยทางพุทธศาสนาในประเทศไทยเท่าที่คิดว่าจะเป็นประโยชน์แก่การอธิบายเรื่องข้างหน้า โดยที่ข้อมูลที่จะกล่าวนี้มาจากประสบการณ์ส่วนตัวเป็นส่วนใหญ่ ผมแม้จะทำงานที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นหลัก แต่ก็โชคดีที่หลายมหาวิทยาลัยมีเมตตาชวนไปช่วยดูแลงานสอนและงานวิจัยทางพุทธศาสนาที่กระทำภายในสถาบันนั้น ๆ เท่าที่ผมจะพอช่วยได้ ทำให้มีโอกาสได้มองเห็นว่าแต่ละแห่งมีแนวคิดและทิศทางในการนี้อย่างไร

ผมขอเริ่มต้นที่มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งคือ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กับมหามกุฏราชวิทยาลัย มหาจุฬาฯ นั้นปัจจุบันเปิดสอนพุทธศาสนาถึงระดับปริญญาเอก ส่วนมหามกุฏฯ ก็เปิดสอนถึงระดับ

ปริญญาเอกเช่นกัน งานวิจัยด้านคำสอนและการวิจัยคัมภีร์นั้นตรงกับ
ธรรมชาติของมหาวิทยาลัยสงฆ์มากที่สุด พระอาจารย์และศิษย์ได้รับการ
ฝึกฝนมาทางด้านหลักธรรมและคัมภีร์ก่อนหน้านี้ยาวนาน จึงมีความ
พร้อมที่จะวิจัยด้านนี้มากที่สุด งานวิจัยส่วนหนึ่งของมหาวิทยาลัยสงฆ์
เป็นเรื่องเกี่ยวกับคำสอนและคัมภีร์ ซึ่งในความเห็นส่วนตัวของผม งาน
ส่วนนี้มีปัญหาน้อยมากในแง่วิชาการ(ซึ่งผมจะพูดถึงข้างหน้า)

จะอย่างไรก็ตาม เมื่อมหาจุฬาฯ เปิดรับนิสิตที่เป็นคฤหัสถ์ เราก็
พบว่านิสิตเหล่านี้มีธรรมชาติที่สำคัญบางอย่างที่ต่างไปจากนิสิตที่เป็น
บรรพชิต นิสิตคฤหัสถ์จำนวนหนึ่งแม้จะสนใจในพุทธศาสนามาก่อน (ถึง
ขนาดบางคนอาจเรียนอภิธรรมมามากอย่างไม่น่าเชื่อเลยก็มี) แต่ก็ไม่ได้
รับการฝึกฝนในเรื่องภาษา(ผมหมายถึงภาษาบาลี)มาเพียงพอ ถึงจะมี
การสอนภาษาบาลีให้ แต่ก็ไม่ถึงขั้นที่จะสามารถเข้าถึงข้อมูลปฐมภูมิอัน
ได้แก่ บรรดาตัวบทงานเขียนที่เป็นภาษาบาลีทั้งหลาย แต่นิสิตเหล่านี้ก็
มีพื้นฐานทางวิชาการบางอย่างที่น่าสนใจและพื้นฐานเหล่านี้ไม่มีในนิสิต
ฝ่ายบรรพชิต นิสิตฆราวาสบางคนเป็นนักวิทยาศาสตร์บางคนจบมาทาง
สังคมศาสตร์ ซึ่งหลายคนก็ใช้พื้นฐานที่ตนมีอยู่นั้นเป็นฐานในการทำวิจัย
เพื่อรับปริญญา เมื่อเป็นเช่นนั้นก็เลยทำให้งานวิจัยที่กระทำเพื่อรับปริญญา
ระดับสูงในมหาวิทยาลัยสงฆ์ส่วนหนึ่งไม่ใช่งานวิจัยทางด้านคำสอนหรือ
คัมภีร์ ผมเข้าใจว่าในอนาคตงานประเภทหลังนี้จะมีมากขึ้นในมหา-
วิทยาลัยสงฆ์

มหาวิทยาลัยมหิดลดูจะมีเอกลักษณ์เฉพาะตรงที่เน้นงานวิจัย
พุทธศาสนาในมิติของสังคม วิทยานิพนธ์ทางด้านพุทธศาสนาที่นี้ส่วน
ใหญ่เป็นงานที่ต้องลงเก็บข้อมูลภาคสนาม จะอย่างไรก็ตาม มหิดลก็ดูจะ
เห็นว่าพื้นฐานทางคำสอนมีส่วนสำคัญในฐานะกรอบอันหนึ่งสำหรับใช้

มองปรากฏการณ์ทางสังคมเกี่ยวกับพุทธศาสนา ในช่วงห้า-หกปีที่ผ่านมา มีพระภิกษุเข้าไปเรียนในมหิตลมากขึ้น และพระภิกษุเหล่านี้ส่วนใหญ่ก็เหมือนพระภิกษุที่มหาจุฬาคือได้รับการฝึกฝนมาในเรื่องของคำสอนและคัมภีร์ พื้นฐานนี้มีส่วนช่วยลดภาระในเรื่องการเตรียมพื้นฐานทางคำสอนเพื่อใช้เป็นกรอบที่กล่าวข้างต้นมากที่สุดทีเดียว

มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ (ต่อไปจะเรียกว่าเอแบค) แม้จะเป็นของฝ่ายคาทอลิก แต่กลับมีบทบาทในการวิจัยทางพุทธศาสนาอย่างน่าสนใจ มีพระภิกษุจำนวนมากเรียนพุทธศาสนาที่เอแบคและทำวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับพุทธศาสนาเพื่อรับปริญญา การเรียนและวิจัยพุทธศาสนาของเอแบคเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตร ศาสนศึกษา (religious studies) แม้ว่าศาสนศึกษาในโลกตะวันตกจะมีหลายแบบ แต่ผมเข้าใจว่าต้นแบบที่ใช้ที่เอแบคจะมีกลิ่นอายของจารีตคาทอลิกอยู่มาก คือเน้นการเรียนหลักคำสอนและคัมภีร์ศาสนามากกว่าอย่างอื่น เมื่อเทียบกันแล้วผมคิดว่าวิทยานิพนธ์ทางด้านพุทธศาสนาที่เอแบคใกล้เคียงกับมหาจุฬามากกว่ามหิตล ต่างกันก็ตรงที่เอแบค วิทยานิพนธ์ต้องเขียนเป็นภาษาอังกฤษเท่านั้นเอง

หลักสูตรพุทธศาสนศึกษาที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ก็เป็นอีกแหล่งหนึ่งที่สำคัญในการผลิตงานวิจัยทางด้านพุทธศาสนาในรูปของวิทยานิพนธ์ ที่ธรรมศาสตร์ก็มีพระภิกษุเข้าไปเรียนมากในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกับเอแบคและมหิตล การทำวิทยานิพนธ์ที่ธรรมศาสตร์โน้มไปในทางที่ใกล้กับมหาวิทยาลัยสงฆ์และเอแบคมากกว่ามหิตล ส่วนหลักสูตรพุทธศาสนศึกษาที่จุฬาคือเปิดไล่หลังธรรมศาสตร์ดำเนินอยู่ราวสิบกว่าปี มีนิสิตจบไปจำนวนหนึ่ง ปัจจุบันหลักสูตรนี้อยู่ในระหว่างพักปรับปรุง

ลักษณะการวิจัยก็ไม่ต่างจากธรรมชาติหรือมหาวิทยาลัยสงฆ์ จะอย่างไรก็ตาม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยก็มีบทบาทในเรื่องการส่งเสริมการศึกษาวิจัยพุทธศาสนาผ่านทางศูนย์พุทธศาสน์ศึกษา ศูนย์ให้ทุนทำวิจัยและออกวารสาร “พุทธศาสน์ศึกษา” และ “The Chulalongkorn Journal of Buddhist Studies” งานวิจัยที่ศูนย์พุทธศาสน์ศึกษานับสนุนจะถูกนำมาตีพิมพ์ในวารสารของศูนย์ที่กล่าวข้างต้น ในบรรดานุกรมหรือเอกสารอ้างอิงทำวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับพุทธศาสนาที่ทำในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ในประเทศไทยในช่วงสิบกว่าปีที่ผ่านมาฉันมักปรากฏชื่อบทความและงานวิจัยที่ลงพิมพ์ในวารสาร “พุทธศาสน์ศึกษา” เสมอ

ที่กล่าวมาข้างต้นเป็นงานวิจัยในรูปของวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาตรง ๆ อันที่จริงมีวิทยานิพนธ์อีกประเภทหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา โดยที่วิทยานิพนธ์นั้นทำในภาควิชาหรือสถาบันที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาโดยตรง ภาควิชาปรัชญา (รวมทั้งหลักสูตรที่ใกล้เคียงกับปรัชญา เช่น หลักสูตรจริยศาสตร์ศึกษาของมหิดล) ในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ เป็นแหล่งผลิตงานวิจัยทางด้านพุทธปรัชญาที่สำคัญ ดูเหมือนปรัชญาในบริบทของไทยจะเกี่ยวข้องกับพุทธปรัชญาอย่างแนบแน่น เฉพาะที่ภาควิชาปรัชญาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยทางด้านพุทธปรัชญามีสัดส่วนมากกว่าวิทยานิพนธ์สายอื่น ผมเชื่อว่าในมหาวิทยาลัยอื่น ๆ เช่น เชียงใหม่ เอแบค สงขลานครินทร์(ปัตตานี) เกษตรศาสตร์ ตัวเลขวิทยานิพนธ์ทางด้านพุทธปรัชญาก็คงสูงทีเดียว

เนื่องจากพุทธศาสนาได้รับการตีความว่าเป็นแหล่งสำคัญของภูมิปัญญาไทย วิทยานิพนธ์ที่ต้องการนำเสนออะไรที่เป็นแบบไทย หรืออะไรที่ออกไปนอกกรอบฝรั่งจึงมักนำเอาพุทธศาสนาเข้าไปเกี่ยวข้องเท่า

ที่ผมสังเกต คณะครุศาสตร์ (เช่น ครุศาสตร์จุฬาฯ) มีวิทยานิพนธ์เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาไม่น้อย หลักสูตรไทยศึกษาบางแห่ง เช่น ที่รามคำแหง ทยอยสาขาลงเป็นหลายสาขา และสาขาหนึ่งคือสาขาปรัชญาและศาสนา ในสังคมไทย ซึ่งวิทยานิพนธ์ที่ทำในสาขานี้เท่าที่ผมมีข้อมูลในมือเวลานี้ ทั้งสิ้นเกี่ยวกับพุทธศาสนา ไทยศึกษาภาคภาษาอังกฤษของจุฬาฯ ก็มีวิทยานิพนธ์บางเล่มเกี่ยวกับพุทธศาสนาในสังคมไทย สถาบันวิจัยพุทธศึกษาศาสตร์ ศรีนครินทรวิโรฒ ระยะเวลาหลัง ๆ จะให้ความสนใจพุทธศาสนาในแง่ที่ว่า เราเชื่อกันว่าพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของคนไทย ดังนั้นเมื่อจะศึกษาพฤติกรรมของคนไทย ก็จำเป็นที่จะต้องศึกษาอย่างที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ผู้สมัครเข้าเรียนปริญญาเอกที่คณะนิติศาสตร์จุฬาฯ รายหนึ่งเมื่อหลายปีก่อนเสนอโครงร่างวิทยานิพนธ์ที่พยายามเสนอหลักนิติปรัชญาของพุทธศาสนาเพื่อพิจารณาปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย โครงร่างนี้แม้จะไม่ผ่านเพราะกรรมการส่วนใหญ่เห็นว่าเป็นวิทยานิพนธ์ทางด้านพุทธศาสนามากกว่าที่จะเป็นวิทยานิพนธ์ด้านนิติศาสตร์ แต่คณะกรรมการก็ลงความเห็นกันว่า การเสนอหลักนิติปรัชญาจากพื้นฐานคำสอนพุทธศาสนาเป็นไปได้ และถ้าเสนอมาดีก็สามารถอนุมัติให้เป็นวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกทางนิติศาสตร์ได้

การทบทวนการวิจัยที่เราทำกันอยู่

ที่ผ่านมาผมเน้นการวิจัยที่กระทำในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอนในระดับปริญญาโทและเอก ไม่ได้กล่าวถึงการวิจัยที่กระทำโดยอาจารย์ที่ไม่กล่าวเพราะผมเห็นว่าการวิจัยที่กระทำในฐานะส่วนหนึ่ง

ของการเรียนการสอนเป็นการวิจัยที่เป็นรากฐาน อาจารย์ที่สอนก็มักจะวิจัยในทางที่ตนสอน ซึ่งก็แปลว่างานวิจัยส่วนนี้ก็ไปในทิศทางเดียวกับส่วนแรก อาจต่างกันบ้างที่ตรงคุณภาพ เพราะอาจารย์สะสมประสบการณ์มามากกว่านักศึกษา จะอย่างไรก็ตาม ถ้าเรากำหนดทิศทางการวิจัยที่ทำในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาเพื่อรับปริญญาในระดับสูงให้ชัดเสีย ก็จะช่วยให้อาจารย์ที่ทำวิจัยส่วนตัวทำงานไปในทิศทางที่ใกล้เคียงกับบรรยากาศทางการวิจัยที่ดำเนินอยู่ในภาควิชาของตนเอง ยกตัวอย่างเช่น ถ้าในภาควิชาชั้นนิเทศนิพนธ์ทางด้าน Buddhist studies อนุญาตให้นักศึกษาทำวิทยานิพนธ์กว้างกว่าการวิจัยคำสอนและคัมภีร์ อาจารย์ก็ย่อมจะทำวิจัยในขอบเขตที่กว้างกว่าการวิจัยคำสอนและคัมภีร์ไปด้วย

หากพิจารณาโดยเอาข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นเป็นตัวตั้ง สิ่งที่เราต้องยอมรับก็คือการวิจัยทางด้าน Buddhist studies ในบ้านเรามีขอบเขตที่กว้างกว่าการวิจัยคำสอนและคัมภีร์ สิ่งที่ผมอยากชวนให้เราพิจารณากันในที่นี้ก็คือ ขอบเขตที่เกินไปกว่าการวิจัยคำสอนและคัมภีร์นี้เราจะให้คำอธิบายทางวิชาการอย่างไรว่ายังเป็นงานวิจัยที่อยู่ในกรอบของสิ่งที่เรียกกันว่า Buddhist studies เพื่อให้เราเข้าใจสิ่งที่ผมกำลังพยายามนำเสนออยู่นี้ชัดขึ้น ผมขอยกตัวอย่างเหตุการณ์ที่ผมเคยประสบเมื่อหลายปีก่อนมาประกอบ เรื่องมีอยู่ว่าในการคัดเลือกผู้สมัครเข้าศึกษาระดับปริญญาเอกด้าน Buddhist studies ของมหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งหนึ่ง ซึ่งผมเป็นกรรมการคนหนึ่ง เราพบว่าโครงร่างงานวิจัยที่ผู้สมัครส่งเข้ามาจำนวนหนึ่งนั้นมีปัญหาในทางวิชาการว่าควรพิจารณาว่าอยู่ในข่ายที่จะเป็นงานวิจัยทางด้าน Buddhist studies หรือไม่ ผมขอยกตัวอย่างมาสัก 2 เรื่อง เรื่องแรกเป็นโครงงานวิจัยว่าด้วยการทำฐานข้อมูลเว็บไซต์ที่เสนอข้อมูลที่คลาดเคลื่อนเกี่ยวกับพุทธศาสนาในโลก ผู้วิจัยกล่าวถึง contributions

ของงานนี้ว่าจะช่วยให้เรารู้ว่ามีกรอบอธิบายคำสอนในพุทธศาสนาที่คลาดเคลื่อนในสื่ออินเทอร์เน็ตมากมายอย่างไรบ้าง และความรู้นี้จะช่วยให้หน่วยงานทางพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องได้รับประโยชน์ที่จะปกป้องคำสอนที่แท้ของพุทธศาสนา เรื่องต่อมาเป็นโครงงานวิจัยว่าด้วยศาสนภักดิ์ที่กำลังสูญหายไปไหนในภาคเหนือ ผู้วิจัยเสนอว่าพุทธศาสนาในล้านนามีเอกลักษณ์ของตนเองหลายเรื่อง และเรื่องหนึ่งก็คือการมีเครื่องใช้ในพิธีกรรมทางศาสนาที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาเกี่ยวข้องกับคติความเชื่อทางพุทธศาสนาแบบล้านนา เวลานี้สิ่งเหล่านี้กำลังสูญหายไปเพราะคนรุ่นหลังไม่เข้าใจและไม่เห็นความสำคัญ contributions ของงานชิ้นนี้ ตามที่ผู้วิจัยเสนอมาคือ การอนุรักษ์พุทธศาสนาแบบล้านนาในรูปของการอนุรักษ์ศาสนภักดิ์ งานวิจัยสองชิ้นนี้เรื่องแรก ผู้เสนอเรียนมาทางวิศวกรรมศาสตร์ไฟฟ้า เรื่องหลังผู้เสนอเรียนมาทางศิลปะ และทั้งคู่มีความรู้ทางพุทธศาสนาในระดับดี(ดูจากคะแนนสอบข้อเขียนเกี่ยวกับพุทธศาสนา) ซึ่งก็แปลว่าหากรับเข้าเรียนก็มีโอกาสที่จะทำงานวิจัยลุล่วง เพราะรู้ทั้งพุทธศาสนาและศาสตร์ที่ใช้เป็นหลักในการวิจัย

แต่สิ่งที่เราคิดกันก็คือ งานสองชิ้นนี้ควรถือว่าเป็นงานวิจัยทางด้านพุทธศาสนาหรือไม่ แน่นอนว่างานสองชิ้นนี้เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา และเป็นประโยชน์แก่พุทธศาสนา คำถามมีว่า การทำงานวิจัยชิ้นหนึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาและเป็นประโยชน์แก่พุทธศาสนาเพียงพอหรือไม่ที่จะบอกว่านั้นเป็นงานวิจัยทางด้านพุทธศาสนา คำถามข้างต้นนี้ผมคิดว่าไม่ง่ายที่จะตอบ แต่ผมคิดว่าไม่ว่าจะตอบยากอย่างไร เราก็จำเป็นต้องตอบ แม้ในวันนี้เราจะยังไม่ตอบ แต่ในอนาคตที่ไม่ไกลเลยนี้สิ่งที่กำลังเกิดขึ้นในการศึกษาพุทธศาสนาในบ้านเราเวลานี้จะเป็นปัจจัยบีบบังคับให้เราต้องตอบอยู่ดี ดังกรณีมหาวิทยาลัยสงฆ์ที่ผมยกตัวอย่างข้างต้น

การกลับไปทบทวนความเป็นมนุษยศาสตร์

ต่อไปนี้จะลองตอบคำถามข้างต้นด้วยจุดประสงค์เพื่อให้เกิดการคิดจากหลาย ๆ ฝ่าย ซึ่งไม่จำเป็นต้องเห็นอย่างที่ผมเห็น ในเบื้องต้นนี้ผมขอเสนอความเห็น ว่า ศาสตร์ทุกศาสตร์มีธรรมชาติเฉพาะของมันเอง และธรรมชาติที่ว่านี้ก็ไม่ใช่อะไร หากแต่คือรากเหง้าที่ศาสตร์นั้น ๆ ก่อกำเนิดมานั่นเอง ผมตีความว่าพุทธศาสนา ก่อกำเนิดมาจากรากเหง้าคือ ความสนใจชีวิตภายในลึก ๆ ของมนุษย์ ความรู้ที่ประมวลแล้วเรียกว่า พุทธธรรมนั่นก็คือ ความรู้เกี่ยวกับการจัดการชีวิตภายในเพื่อให้เกิดความสะอาด สว่าง และสงบ ถ้าคิดเช่นนี้วิชาพุทธศาสนาก็มีรากฐานอยู่ที่ความเป็นมนุษยศาสตร์

วิชาปรัชญาเป็นตัวอย่างของวิชาที่อยู่ในหมวดมนุษยศาสตร์ และสิ่งที่เกิดในวงการวิจัยทางปรัชญา ผมคิดว่าสามารถช่วยให้เรามองเห็นอะไรได้มากทีเดียว วิชาจริยศาสตร์ซึ่งเป็นแขนงหนึ่งของปรัชญานั้นสนใจเรื่องความดีความชั่วของมนุษย์ แต่การไปสำรวจความเห็นของคนกรุงเทพฯ ณ ปี พ.ศ. 2559 เพื่อให้รู้ว่าคนไทยเวลานี้คิดว่าดีชั่วเป็นอย่างไร ไม่อาจยอมรับได้ว่าเป็นงานวิจัยทางจริยศาสตร์ ปรัชญาสังคมและการเมืองว่าด้วยเรื่องการจัดระเบียบสังคมที่ดีงาม ซึ่งรัฐศาสตร์เองก็กล่าวถึง แต่งานวิจัยทางปรัชญาสังคมกับรัฐศาสตร์ก็เป็นคนละอย่าง ในทัศนะของผมวิชาปรัชญาเป็นวิชาที่มีจารีตที่แข็งแกร่งมาก แข็งแกร่งในแง่ที่ว่าแม้วิชานี้จะมีอายุมายาวนานนับเป็นพันหรือสองพันปี แต่กรอบความคิดว่าอะไรคือปรัชญานั้นชัดเจนมาตลอด และความชัดเจนที่ว่านี้ก็ไม่ใช่อะไร แต่คือความชัดเจนที่ผูกติดอยู่กับความเป็นมนุษยศาสตร์นั่นเอง

อะไรคือความเป็นมนุษยศาสตร์ คำตอบที่กว้างที่สุดก็คือการมองมนุษย์ในฐานะที่เป็นปัจเจกบุคคลและมองส่วนที่เป็นคุณภาพของเขาไม่ได้มองส่วนที่เป็นปริมาณ ทำไมการไปสำรวจความเห็นของคนว่าคิดอย่างไรเกี่ยวกับเรื่องดีชั่วไม่อาจรับว่าเป็นงานวิจัยทางจริยศาสตร์ ก็เพราะงานนี้ไม่ “เล่น” เรื่องคุณภาพ แต่ไปเล่นเรื่องปริมาณ ทำยที่สุดแล้วความเห็นที่หลากหลายนั้นก็จะถูกลดรูปลงให้กลายเป็นตัวเลขเพื่อบอกว่า จำนวนเท่านั้นเท่านี้ในร้อยละคิดว่าอย่างไร วิชาปรัชญาสังคมและการเมืองนั้นแม้จะเกี่ยวกับสังคม แต่สังคมในที่นี้ถูกมองผ่านปัจเจกบุคคล โดยผ่านส่วนที่เป็นคุณภาพ (เช่น ทฤษฎีการเมืองของวอลสท์ที่สร้างขึ้นบนสมมติฐานว่าด้วยธรรมชาติภายในของมนุษย์ในเรื่องที่เห็นแก่หลักประกันความมั่นคงในชีวิตของตนซึ่งมีอยู่ในคนทุกคนเป็นต้น) ปรัชญาสังคมและการเมืองจึงเป็นมนุษยศาสตร์ ไม่ใช่สังคมศาสตร์

คราวนี้ก็มาถึงปัญหาที่สำคัญที่สุดในทัศนะของผมเกี่ยวกับเรื่องที่เรากำลังพิจารณากันอยู่นี้ ปัญหานี้คือ อะไรคือความเป็นมนุษยศาสตร์ ในการวิจัยพุทธศาสนา ตรงนี้ผมขอแยกประเด็นออกเป็นสองประเด็นเพื่อป้องกันความสับสน มีนักวิชาการบางคนมองพุทธศาสนาในฐานะที่เป็น “สิ่งที่ถูกศึกษา” (object of study) ถ้ามองแบบนี้พุทธศาสนาก็ไม่เกี่ยวกับความเป็นมนุษยศาสตร์หรืออะไรทั้งสิ้น ผมนั้นมองว่าเมื่อเรากำลังอภิปรายกันด้วยความเป็นศาสตร์ชนิดใดกันแน่ของพุทธศาสนา แปลว่าเรากำลังมองพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นวิชาการแขนงหนึ่งเช่นเดียวกับวรรณคดี จิตวิทยา ประวัติศาสตร์ เป็นต้น ซึ่งเป็นสิ่งที่สามารถให้คุณสมบัติว่าเป็นศาสตร์ประเภทใดได้ การมองพุทธศาสนาว่าเป็นศาสตร์อาจฟังดูแปลก แต่ก็คงไม่แปลกถ้าเราจะย้อนมาดูปรัชญาที่ผมคิดว่าอยู่ใกล้กับพุทธศาสนา(และศาสนาในความหมายรวม)มาก ปรัชญามีทั้งส่วนที่เป็น

วิธีการและส่วนที่เป็นเนื้อหา พุทธศาสนาก็เช่นกันมีทั้งส่วนที่เป็นเนื้อหา และวิธีการ การวิจัยทางปรัชญาที่จะนับว่าเป็นการวิจัยปรัชญานั้น เกี่ยวข้องกับวิธีการทางปรัชญามากกว่าเนื้อหา แม้สิ่งที่ถูกศึกษาจะอยู่นอกขอบเขตปรัชญา งานวิจัยนั้นก็จะเป็นปรัชญาได้ถ้าใช้วิธีการทางปรัชญา (ดังเรามีปรัชญาวิทยาศาสตร์ ปรัชญาวรรณคดี เป็นต้น ซึ่งสิ่งที่ถูกศึกษา ไม่ใช่ปรัชญาเลย) จะอย่างไรก็ตาม การวิจัยตัวเนื้อหาปรัชญาก็ถือว่าเป็นงานวิจัยปรัชญาได้ ดังเรามีงานวิจัยที่เรียกว่า ประวัติความคิดทางปรัชญา (เช่น วิจัยแนวคิดของอริสโตเติล คานต์ มาร์กซ์ เป็นต้น) แต่แขนงนี้ก็ไม่สู้มีคนทำกว้างขวางเหมือนแนวทางแรก (ดูได้จากบทความที่ดีพิมพ์ในวารสารทางปรัชญาดี ๆ ที่วงการปรัชญาในโลกยอมรับกัน) จะอย่างไรก็ตาม การวิจัยตัวเนื้อหาปรัชญานี้ก็เกี่ยวข้องกับวิธีการทางปรัชญาอยู่แน่นอน แม้จะไม่เข้มข้นเท่างานวิจัยแบบแรกก็ตาม งานวิจัยประวัติศาสตร์ปรัชญาที่พยายามตอบคำถามว่าจริง ๆ แล้วโสกราตีสเป็นเกย์หรือไม่ไม่ถือว่าเป็นงานวิจัยทางปรัชญาเพราะไม่ใช่วิธีการทางปรัชญา (แม้คำตอบที่ได้จากงานวิจัยจะมีหลักฐานแน่นหนาพอที่จะบอกว่าโสกราตีสเป็นเกย์ก็ตาม)

พุทธศาสนาต่างจากปรัชญาตรงที่เนื้อหาและวิธีการในหลายสถานการณ์ไม่อาจแยกจากกัน แต่ในบางสถานการณ์ก็แยกได้ ตัวเนื้อหาของพุทธศาสนาไม่เป็นปัญหา สิ่งที่น่าจะเป็นปัญหาคือสิ่งที่ผมเรียกว่าวิธีการของพุทธศาสนา ในเบื้องต้นนี้ผมคิดว่าวิธีการของพุทธศาสนาในภาพรวมใกล้เคียงกับวิธีการของปรัชญามาก ผมหมายความว่า ในการศึกษามนุษย์ โลก ธรรมชาติ สังคม พุทธศาสนามีระบบการให้เหตุผลอยู่ชุดหนึ่ง (ซึ่งมีรายละเอียดมากพอสมควร ผมจะไม่พุดรายละเอียดนั้น แต่จะยกตัวอย่างคำสอนที่น่าจะจัดอยู่ในชุดระบบเหตุผลที่ว่านี้ เช่น

ไตรลักษณ์ อริยสัจสี่ ปฏิจจนุปบาท เป็นต้น) เหตุผลชุดนี้เมื่อนำไปเป็นกรอบสำหรับศึกษาสิ่งต่าง ๆ การศึกษานั้นผมคิดว่าเป็นการวิจัยทางพุทธศาสนา ถ้าตีความอย่างนี้ ความพยายามที่จะเอาพุทธศาสนาไปแสวงหาคำตอบในเรื่องต่าง ๆ เช่น เรื่องเศรษฐศาสตร์ การเมือง การศึกษา เป็นต้น ก็ถือว่าอยู่ในกรอบของการวิจัยพุทธศาสนาตรงเท่าที่วิธีการที่ใช้เป็นวิธีการของพุทธศาสนา และคนมีความรู้ทางพุทธเท่านั้นที่จะใช้วิธีการของพุทธได้อย่างมีประสิทธิภาพ การทำให้คนมีความรู้ทางพุทธเพื่อที่จะใช้เครื่องมือของพุทธได้ก็เป็นหน้าที่โดยตรงของภาควิชาหรือหน่วยงานที่รับผิดชอบผลิตมหาบัณฑิตและดุษฎีบัณฑิตทาง Buddhist studies คำถามของผมคือเราได้ทำสิ่งนี้เพียงพอหรือไม่

ตัวเนื้อพุทธศาสนานั้นก็เหมือนเนื้อปรัชญาคือ เป็นสิ่งที่มีเสน่ห์ชวนให้ศึกษาวิจัยในตัวเอง ดูเหมือนเนื้อพุทธศาสนาจะมีเสน่ห์มากกว่าตรงที่มีความเป็นวรรณคดีสูงมาก การวิจัยเนื้อพุทธศาสนาเท่าที่กระทำกันมาตามจารีตตั้งแต่สุโขทัยจึงมีทั้งส่วนที่เป็นการศึกษาวิจัยเนื้อคำสอนในทางธรรม และส่วนที่เป็นการวิจัยเนื้อคำสอนในทางวรรณคดีและอักษรศาสตร์ การวิจัยเนื้อพุทธศาสนานี้ก็เหมือนการวิจัยเนื้อปรัชญาคือต้องมีความสัมพันธ์กับวิธีการของพุทธศาสนา ถ้าคิดเช่นนี้ การวิจัยที่พยายามตอบว่าจริง ๆ แล้ว พระพุทธเจ้าปรินิพพานด้วยโรคอะไร และทำไมจึงเกิดโรคนี้แก่พระองค์ก็อาจตั้งคำถามได้ว่า เป็นการวิจัยพุทธศาสนาหรือไม่ เหมือนการวิจัยเรื่องโสกราตีสที่กล่าวข้างต้น ซึ่งเรื่องนี้ไม่เหมือนการวิจัยที่พยายามตอบว่า จริง ๆ แล้วพระสูตรนี้(สมมติ)ถูกแต่งเสริมเข้ามาใส่พระไตรปิฎกหรือไม่ เพราะจะขัดกับหลักการของพุทธศาสนาในภาพรวม งานชิ้นหลังนี้ถือเป็นงานวิจัยพุทธศาสนา เพราะใช้วิธีของพุทธศาสนานั้นเอง

ความเห็นส่งท้าย

กิจกรรมทางปัญญาของมนุษย์มักเกิดก่อนการถูกจัดประเภท เมื่อมนุษย์คนแรกนั่งคิดจริงจังเกี่ยวกับจักรวาล เขาคงไม่สนใจว่าสิ่งที่เขาทำ จะมีคนเรียกว่าปรัชญา และในหลายกรณีการคำนึงถึงกรอบของประเภทมากเกินไปก็เป็นอุปสรรคต่อการสร้างสรรค์งานวิจัย ผมใช้คำว่า “สร้างสรรค์” เพราะคิดว่าเล็ก ๆ แล้ว งานวิจัยที่ดีต้องออกมาจากส่วนลึกภายในจริง ๆ ซึ่งงานที่กระทำในลักษณะนี้สมควรเรียกว่างานสร้างสรรค์ เหมือนงานศิลปะ หรือวรรณคดี ที่รวมเอาความงามและความลึกซึ้งเข้าไว้ด้วยกัน งานที่ยิ่งใหญ่หลายชิ้นในโลกเป็นงาน “ผ่าเหล่า” ในความหมายว่า ทะลุขึ้นตรงอาณาบริเวณที่บอกไม่ได้ชัดว่าอยู่ในขอบเขตของศาสตร์แขนงใดแน่ (ตัวอย่างเช่น งานเขียนของ Wittgenstein ที่ละม้ายงานเขียนของขงจื๊อมากกว่าที่จะเป็นงานปรัชญาอย่างที่วงการปรัชญารอบข้างเขาเข้าใจ) จะอย่างไรก็ตาม การมีงานที่วิเศษชนิดนี้เกิดขึ้นให้ประจักษ์แก่โลกอยู่เป็นระยะก็ไม่ได้แปลว่า ความพยายามที่จะหากรอบเพื่อจะบอกว่าศาสตร์ใดควรดำเนินไปในทิศทางไหนไม่ใช่เรื่องสำคัญ หลักเกณฑ์ว่า อะไรควรเรียกว่างานวิจัยพุทธศาสนาที่ผมเสนอมานี้เป็นเพียงความพยายามที่จะหาเกณฑ์กว้าง ๆ ซึ่งหมายความว่า ผมเห็นด้วยกับความยืดหยุ่นถ้ามีคำอธิบายเพียงพอ ส่วนหนึ่งนั้นความพยายามนี้มาจากความห่วงใยส่วนตัวต่อทิศทางการวิจัยทางพุทธศาสนาที่เราทำกันมาและที่เป็นอยู่ และความห่วงใยนี้ก็ไม่ได้ซับซ้อนอะไร เพียงแต่มาจากความรู้สึกตามสามัญสำนึกง่าย ๆ ว่า งานที่ทำอย่างไม่ตรงต่อธรรมชาติของเราจะเป็นงานที่เหน็ดเหนื่อย อย่างที่เล่าจื๊อเตือนเอาไว้ในคัมภีร์เต๋าเต๋อจิงว่า “เดินเขย่งเท้าจะเดินได้ไม่นาน” เท่านั้นเอง

**Tridaṇḍi-sūtra ในคัมภีร์ที่รหาคมะ
ฉบับใบลานภาษาสันสกฤต**

**The Tridaṇḍi-sūtra in the
Dīrgha-āgama Manuscript**

มะชีตะ คะชีโนบุ

Tridaṇḍi-sūtra

ในคัมภีร์ทีรฆาคมะฉบับโบราณภาษาสันสกฤต

มะชีตะ คะชีโนบุ

บทคัดย่อ

Tridaṇḍi-sūtra เป็นปฐมสูตรแห่งนิบาตลำดับสุดท้ายที่เรียกว่า “ศีล-
สกันธิกะ” ในคัมภีร์ทีรฆาคมะฉบับโบราณ ซึ่งได้ค้นพบที่กิลกิตเมื่อไม-
นานมานี้ จวบจนกระทั่งปัจจุบัน Tridaṇḍi-sūtra ยังเป็นเพียงที่รู้จักโดย-
ผ่านการอ้างถึงจากคัมภีร์ของฎีกาจารย์ทั้งหลาย เช่น อภิธรรมโกศวยา-
ยา รจนาโดยพระยโศมิตร คัมภีร์อภิธรรมโกศฎีกา อุपायิกา รจนาโดย
พระศมถเทวะ แม้จะมีการอ้างถึงจากฎีกาจารย์ทั้งหลายทางฝ่ายเหนือ
แต่ก็ไม่พบพระสูตรใดที่มีชื่อคล้ายกับ Tridaṇḍi-sūtra ในสายอื่น ๆ ทั้ง
สายคัมภีร์บาลี หรือแม้กระทั่งสายคัมภีร์อาคมะในพระไตรปิฎกจีนและ
พระไตรปิฎกทิเบตเองก็ตาม ผู้วิจัยได้เสนอเนื้อหาของ Tridaṇḍi-sūtra
ที่เป็นปฐมสูตรพร้อมกับพระสูตรลำดับที่ 2 คือ Piṅgalātreya-sūtra ซึ่ง
มีเนื้อหาคล้ายกับ Tridaṇḍi-sūtra ที่ปรากฏในโครงสร้างของคัมภีร์ทีร-
ฆาคมะของนิกายสรวาสติวาท อีกทั้งผู้วิจัยได้พบว่าโครงสร้างของ
Tridaṇḍi-sūtra และ Piṅgalātreya-sūtra คล้ายกับพระสูตรในคัมภีร์
บาลี 2 พระสูตร และสันนิษฐานว่า พระสูตรทั้งหลายเหล่านี้มาจากแหล่ง
ที่เป็นต้นกำเนิดเดียวกัน

คำสำคัญ: Tridaṇḍi-sūtra, Piṅgalātreya-sūtra, ทีรฆาคมะ, ศีลสกันธิกะ

The Tridaṇḍi-sūtra in the Dīrgha-āgama Manuscript

MATSUDA Kazunobu

Abstract

In the *Dīrgha-āgama* manuscript, recently discovered in Gilgit, the *Tridaṇḍi-sūtra* forms the first text of the last section titled, *Śīlaskandhika*. Until the present day, its existence was only known indirectly from quotations in texts such as *Abhidharmakośavyākhyā* by Yaśomitra and the *Abhidharmakośaṭīkā Upāyikā* by Śamathadeva. However, no sūtra connected with the name *Tridaṇḍin* has been found in Pāli, Chinese, and Tibetan translations. The contents of this new sūtra along with a second text, the *Piṅgalātreya-sūtra*, which is similar in content as the *Tridaṇḍi-sūtra*, will be briefly discussed. Furthermore, the new sutra's position in the *Dīrgha-āgama* of the *Sarvāstivādin* Buddhist order will be discussed as well. I also point out the similarity in structure of the *Tridaṇḍi-sūtra*, as well as the *Piṅgalātreya-sūtra*, with two Pāli suttas, and speculate that they may have derived from a single source.

Keywords: *Tridaṇḍi-sūtra*, *Piṅgalātreya-sūtra*, *Dīrgha-āgama*, *Śīlaskandhika*

1. Tridaṇḍi-sūtra ในคัมภีร์อภิธรรมโกศภาษยะ

ในบทที่ 4 ของคัมภีร์อภิธรรมโกศภาษยะ คือ “กรรมนิรเทศ (karmanirdeśa)”¹ “ พระวสุพันธุได้อ้าง “ประโยคข้อความ” ของพระสูตรในคัมภีร์อาคมะ ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสไว้ใน “ศีลสกันธิกา(Śīlaskandhikā)” พระยโสมิตรได้เขียนอธิบายความในศัพท์คำว่า “ศีลสกันธิกา” ว่า “ศีลสกันธิกา คือ ศีลสกันธินิบาต” และได้อ้างถึงประโยคข้อความขนาดยาวในคัมภีร์อาคมะ ที่กล่าวถึง “Tridaṇḍi” [ปริพาชก] ผู้เป็นบุคคลที่พระพุทธเจ้าเทศน์โปรด² พระสมณเทวะภูิกจารย์ได้อธิบายประโยคข้อความที่อ้างถึงนี้ว่าคือ Tridaṇḍi-sūtra ซึ่งปรากฏอยู่ในดัชนีบัญญัติรายชื่อพระสูตรเลขที่ 4092 ของ ฮองโจ โยชิฟูมิ (本庄良文) นักวิชาการชาวญี่ปุ่น³ (ผู้แปลคัมภีร์ อภิธรรมโกศฎีกา อูปาธิก รจนาโดย พระสมณเทวะซึ่งคัมภีร์นี้ได้อธิบายพระสูตรที่คัมภีร์อภิธรรมโกศภาษยะอ้างถึงว่าเป็นพระสูตรใดในคัมภีร์อาคมะ และยังจัดทำดัชนีบัญญัติรายชื่อพระสูตรในคัมภีร์อาคมะที่ถูกอ้างถึงโดยคัมภีร์อภิธรรมโกศภาษยะ: ผู้แปล)

นอกเหนือจากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ในบทที่ 4 ของคัมภีร์อภิธรรมโกศภาษยะ คือ “กรรมนิรเทศ” ยังมีการอ้างถึงประโยคข้อความในคัมภีร์อาคมะอีก 2 แห่ง (ตรงกับบัญญัติรายชื่อพระสูตรของฮองโจ คือ Honjō 4017⁴, 4087⁵) โดยทั้งสองแห่งนี้ไม่มีการกล่าวอ้างจากคัมภีร์อภิธรรม-

¹ ใน AKBh เขียนเป็น กรรมนิรเทศ นาม จตุรํ โกศสถานมิตติ (karmanirdeśo nāma caturtham kośasthānam iti, ผู้แปล)

² AKBh: 255¹³, AKVy: 420^{18ff}.

³ Honjō (1994: 43).

⁴ AKBh: 208²³. Honjō (1993: 182).

⁵ AKBh: 247¹³. Honjō (1994: 41).

โกศภาษะยะว่ามาจากพระสูตรใด แต่ พระศมถเทวะกลับอธิบายว่าเป็นประโยคข้อความที่อยู่ใน Tridaṇḍi-sūtra

จากข้างต้น ประโยคข้อความทั้งหมด 3 แห่งที่ถูกอ้างถึงนี้ คงเป็นส่วนหนึ่งของ Stock phrase (สำนวนที่มีรูปแบบคำเหมือนกัน)⁶ ของ “ศีลสกันณะ”(แปลว่า หมวดหมู่แห่งศีล หรือ กองแห่งศีล: ผู้แปล) อย่างไม่ต้องสงสัย ดังที่ยามากิวะ โนะบุยุกิ (山極 伸之) นักวิชาการชาวญี่ปุ่นได้เสนอ⁷ว่า “ศีลขันธวรรค” (หมวดของพระสูตรที่ว่าด้วยเรื่องกองแห่งศีล) ของคัมภีร์**ทีฆนิกาย**ในพระไตรปิฎกบาลี เป็น “วรรค” ที่รวบรวมพระสูตรซึ่งมี Stock phrase กล่าวเกี่ยวกับเรื่องของ “ศีลสกันณะ” (ตรงกับภาษาสันสกฤตคือ “ศีลสกันณะ”: ผู้แปล) และสันนิษฐานว่า ไม่ว่าจะเป็นคัมภีร์**ทีฆนิกาย**ในพระไตรปิฎกบาลี หรือ คัมภีร์**ทริชัคมาคะ**ของนิกายอื่นๆ ในพระพุทธศาสนา[นิกายสรวาสติวาทเรียกว่า ศีลสกันณินิบาท: ผู้แปล] มีการเรียบเรียง “วรรค” หรือ “นิบาท” อย่างมีเจตจำนง

แม้จะมีพระสูตรที่ไม่มี Stock phrase ซึ่งจัดอยู่ใน “วรรค” หรือ “นิบาท” [ของศีลสกันณะ หรือศีลสกันณะ]ก็ตาม แต่พระสูตรเหล่านี้ คงเพียงแต่ทำการละ [Stock phrase เหล่านี้] ไว้ในฐานที่เข้าใจ โดยพระสูตรก่อนหน้านี้นี้เป็นพระสูตรต้นแบบ[เพื่อให้พระสูตรในลำดับถัดมาสามารถทำการละ Stock phrase เหล่านี้ได้]

ดังนั้น ศีลสกันณินิบาท ที่อยู่ในคัมภีร์**ทริชัคมาคะ**ของนิกาย[มูล]สรวาสติวาท ซึ่งพระวสุพันธ์ุ ยโคมิตร และศมถเทวะอ้างถึงนั้น

6 ดูเพิ่มเติมที่ พระพงศศักดิ์ ฐานิโย. 2558 "พระอรหันต์ปัญญาวิมุตต้องอาศัยฉานสมาบัติในการบรรลุธรรมหรือไม่." **ธรรมธारा วารสารวิชาการทางพุทธศาสนา** 1(1): 177. กรุงเทพฯ: สุขุมวิทการพิมพ์ จำกัด (ผู้แปล)

7 Yamagiwa (1996: 35-50).

Tridaṇḍi-sūtra ที่มี Stock phrase ของ “ศีลสกันณะ” ก็คงจัดอยู่ใน [ศีลสกันณินิบาท] นั้น ในฐานะที่เป็นพระสูตรหนึ่งที่ประกอบเป็นศีลสกันณินิบาท เพราะฉะนั้น หากพิจารณาจากการอรรถาธิบายของฎีกาจารย์ ก็คงไม่ใช่เรื่องยากในการคาดเดา⁸ แต่ต้นฉบับคัมภีร์**ทีรฆาคมะ**ของ นิกายสรวาสติวาทได้สูญหายไปแล้ว พบเพียงเศษชิ้นส่วนของใบลาน จำนวนน้อยในเอเชียกลาง

หากประโยคข้อความทั้ง 3 แห่งที่ถูกอ้างถึงเป็นส่วนหนึ่งของ Stock phrase ที่ปรากฏในพระสูตรทั้งหมด ซึ่งรวบรวมอยู่ใน “ศีลสกันณินิบาท” เพราะเหตุใดฎีกาจารย์ถึงอรรถาธิบายโดยกล่าวอ้างแค่เพียง Tridaṇḍi-sūtra ไม่ใช่พระสูตรอื่นที่มีชื่อเสียงซึ่งเป็นที่คุ้นหูอย่างดีกับพวกเรา [อย่างเช่น สามัญญผลสูตร เป็นต้น] สำหรับประเด็นนี้ แท้จริงแล้ว ในประโยคข้อความทั้ง 3 แห่งที่ถูกอ้างถึง มี 2 แห่ง(ตรงกับบัญญัติรายชื่อพระสูตรของฮองโจ คือ Honjō 4017, 4087) ที่พระศมถทเวะได้อรรถาธิบายไว้ว่า “Tridaṇḍi-sūtra และ [พระสูตร] อื่น ๆ ของศีลสกันณะ” ข้อความที่อรรถาธิบายนี้เป็นการแสดงให้เห็นว่า [นอกเหนือจาก Tridaṇḍi-sūtra แล้ว] ในพระสูตรอื่น ๆ [ที่จัดอยู่ในศีลสกันณินิบาท] ก็มี Stock phrase เหล่านี้ปรากฏอยู่ด้วยเช่นกัน

เมื่อค้นคว้าเทียบเคียง[ชื่อพระสูตรนี้]ในพระสูตรตันตปิฎกบาลี และ คัมภีร์อาคมะที่ปรากฏในพระไตรปิฎกจีน ก็ไม่ปรากฏชื่อ Tridaṇḍi-sūtra นี้ในคัมภีร์**ทีฆนิกาย** สิลขันธวรรค ในสูตรตันตปิฎกของพระไตรปิฎกบาลี แม้ในคัมภีร์**ทีรฆาคมะ**ของพระไตรปิฎกจีนก็เช่นเดียวกัน ดังนั้น ความ เป็นมาของ Tridaṇḍi-sūtra จึงยังเป็นปริศนาอยู่จวบจนบัดนี้ แต่

⁸ Honjō (1985).

ในปัจจุบันได้ปรากฏหลักฐานชิ้นใหม่ขึ้น ซึ่งผู้วิจัยพิจารณาและค้นพบว่า ประเด็นในการกล่าวอ้างชื่อ Tridaṇḍi-sūtra มีเหตุอยู่ [ดังนั้น จะขอ นำเสนอในลำดับถัดไป]

2. “ศีลสกันณินาต” ในคัมภีร์ทีรมาคมของนิกายสรวาสตีวาท

ในช่วงกลางของยุคปี 90 ได้มีการค้นพบคัมภีร์ทีรมาคมฉบับสันสกฤตของนิกายสรวาสตีวาท ผู้วิจัยขอกกล่าวโดยสรุปจากข้อมูลที่มีคือ มีความเป็นไปได้ว่า แหล่งที่ค้นพบคือ ที่กิลกิต ในประเทศปากีสถาน ตัวคัมภีร์โบราณถูกแบ่งเป็นส่วน ๆ ออกไป และถูกซื้อเก็บจากนักสะสมของเก่าจำนวนมากโดยใช้ตลาดลอนดอนเป็นทางผ่าน หากวิเคราะห์จากเลขที่ของใบลานใบสุดท้ายที่หลงเหลืออยู่ จะมีจำนวนใบลานทั้งสิ้น 454 ใบ ถือว่าเป็นคัมภีร์ใบลานชุดใหญ่ทีเดียว แต่จำนวนใบลานในส่วนของครึ่งแรกนั้นชำรุดเสียหายมากเกินไป ทำให้รวบรวมได้แค่เพียงเป็นเศษชิ้นเล็กชิ้นน้อยเท่านั้น สำหรับในส่วนของครึ่งหลังมีประมาณ 250 ใบ นับเป็นความโชคดีที่ยังคงสภาพเดิมอยู่ได้ไม่มีชำรุดเสียหาย ลักษณะของใบลานมีความสูง 10 เซนติเมตร ความกว้าง 50 เซนติเมตร มีการจารจารึกทั้งสองด้านของใบลาน ด้านละแปดบรรทัด รูปแบบของอักษรเป็นอักษรกิลกิตบาบียันรูปแบบที่ 2 และในปี 2001 มหาวิทยาลัย Groningen ประเทศเนเธอร์แลนด์ได้ทำการคำนวณอายุโดยฟิสิกส์คาร์บอน 14 พบว่าเป็นคัมภีร์ใบลานที่เขียนขึ้นในครั้งแรกของคริสต์ศตวรรษที่ 8 ดังนั้น จึงทำให้เราทราบถึงโครงสร้างคัมภีร์ทีรมาคมของนิกายสรวาสตีวาทที่แบ่งออกเป็น 3 ส่วน มีจำนวนพระสูตรทั้งสิ้น 47 พระสูตร กล่าวคือ

1. ส่วนแรก เรียกว่า ศัสตรกนิบาต (Śaṭsūtraka-nipāta, 六經品) มีจำนวน 6 พระสูตร

2. ส่วนที่สอง เรียกว่า ยุคินิปาต (Yuga-nipāta, 双品) มีจำนวน 18 พระสูตร
3. ส่วนที่สาม เรียกว่า ศีลสกันณินิปาต (Śīlaskandha-nipāta, 戒蘊品) มีจำนวน 23 พระสูตร

จากข้างต้นเราสืบทราบจากอุทthanที่จารจารึกไว้ที่ท้ายใบลานหรือทุก ๆ ท้ายนิบาต เพราะใบลานที่หลงเหลือมาไม่ได้มีสภาพสมบูรณ์ทั้งหมด⁹

ในบทความนี้ ประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจคือ “พระสูตร” ที่เกี่ยวข้องกับ “ศีลสกันณะ” ในใบลานทั้งหมดได้ถูกเก็บรักษาไว้ได้¹⁰ ซึ่งเป็นส่วนสุดท้ายของคัมภีร์**ทีรฆาคมะ**ของนิกายสรวาสติวาท คือ “ศีลสกันณินิปาต” สามารถเทียบเคียงได้ [แบบพระสูตรต่อพระสูตร] กับ [พระสูตร] ในส่วนของ “สัลขันธวรรค” ที่เป็น “วรรคแรก” ของคัมภีร์**ทีฆนิกาย**ในพระไตรปิฎกบาลีได้หรือไม่

เมื่อสำรวจโครงสร้างของ “ศีลสกันณินิปาต” ของคัมภีร์**ทีรฆาคมะ**ของนิกายสรวาสติวาทพบว่า พระสูตรลำดับแรกของ “ศีลสกันณินิปาต” คือ “Tridaṇḍi-sūtra” ที่ยังเป็นปริศนาอยู่นั่นเอง

⁹ Hartmann (2004: 119-137)

¹⁰ ลำดับเลขที่ของใบลานศีลสกันณินิปาตเริ่มจากใบลานลำดับที่ 360 จนถึง 454 ในขณะนี้ใบลานที่ได้กล่าวมาข้างต้น มีเจ้าของดังนี้

- 1) ฮิรายามะ อิคุโอะ จิตรกรชาวญี่ปุ่นเป็นผู้ครอบครองใบลานลำดับที่ 360-363
- 2) มหาวิทยาลัยบุคเคียว (Bukkyō University แปลว่า มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนา) เป็นผู้ครอบครองใบลาน ลำดับที่ 367-384
- 3) นักสะสมชาวอเมริกันที่ไม่เปิดเผยชื่อเป็นผู้ครอบครองใบลานลำดับที่ 385-454

พระศมถเทวะและยโสมิตรผู้เป็นภิกษุอาจารย์คงจะรู้ว่า Tridaṇḍi-sūtra เป็นพระสูตรแรกของ “ศีลสกันณินิปาต” ที่มีการจัดลำดับไว้ก่อนพระสูตรอื่น ๆ ซึ่งแสดงความเป็น “ศีลสกันณะ” อย่างชัดเจน ดังนั้นพระภิกษุอาจารย์ทั้งสองท่านนี้จึงได้อรรถาธิบายโดยยกชื่อพระสูตรนี้ (Tridaṇḍi-sūtra) มา¹¹

การไม่ปรากฏ Tridaṇḍi-sūtra ในคัมภีร์**ทีฆนิกาย** สीलขันธวรรคของพระสุตตันตปิฎกบาลี แม้ในคัมภีร์**ทริชัคมา**ของนิกายสรวาสติวาทก็ไม่มีแปลอยู่ในพระไตรปิฎกจีน ทำให้พวกเราไม่คุ้นเคยชื่อพระสูตรนี้เลย แต่หาก[ย้อนยุคไป]สำหรับคนที่คุ้นเคยกับพระไตรปิฎกของนิกายสรวาสติวาทในสมัยนั้น Tridaṇḍi-sūtra คงเป็นพระสูตรที่มีชื่อเสียง โดยได้รับการจัดลำดับไว้เป็น “ปฐมสูตร” ใน “ศีลสกันณินิปาต” ของนิกายสรวาสติวาท

3. เนื้อหาของ Tridaṇḍi-sūtra และ Piṅgalatreya-sūtra ใน “ศีลสกันณินิปาต”

23 พระสูตรที่ประกอบขึ้นเป็น “ศีลสกันณินิปาต” ในคัมภีร์**ทริชัคมา**ของนิกายสรวาสติวาท Tridaṇḍi-sūtra เป็นพระสูตรลำดับแรก พระสูตรลำดับถัดมาคือ Piṅgalātreya-sūtra เป็นพระสูตรลำดับที่ 2 [ซึ่งการเรียงลำดับพระสูตรไม่ตรงกับพระสูตรในคัมภีร์**ทีฆนิกาย** สीलขันธ-

11 ประโยคข้อความทั้ง 3 แห่งที่อ้างใน AKBh ของ ฮองโจ ปรากฏอยู่ในโบราณคัมภีร์ดังนี้

Honjō 4017 ปรากฏอยู่ในโบราณคัมภีร์ลำดับที่ 365v3

วรรค ของพระสูตรต้นตปิฎกบาลี โดยทางฝ่ายบาลีเริ่มจาก พรหมชาลสูตร เป็นปฐมสูตร ถัดมาคือ สามัญญผลสูตร เป็นพระสูตรลำดับที่ 2 นอกจากนั้นที่เป็นประเด็นสำคัญคือไม่ปรากฏพระสูตรทั้งสองนี้ในคัมภีร์ที่ **หมินกย** สीलขันธวรรค ของพระสูตรต้นตปิฎกบาลีอย่างทีกล่าวนมาแล้วในข้างต้น: ผู้แปล]¹²

Piṅgalātreya-sūtra นี้ก็เช่นเดียวกัน คือไม่มีทั้งในพระสูตรต้นตปิฎกบาลีและคัมภีร์อาคมาของพระไตรปิฎกจีน หากพิจารณาด้านเนื้อหา ก็มีความคล้ายกับ Tridaṇḍi-sūtra ในลำดับต่อไป ขอแนะนำเนื้อหาในพระสูตรทั้งสอง ดังนี้¹³

Tridaṇḍi-sūtra (folios 360v2-367r4)

(360v2) evaṃ mayā śrutam ekasmin samaye bhagavān
rājagṛhe vihara[t]i (veṇvane kalandakanivāpe | atha)

(เชิงอรรถ ต่อจากหน้า 41)

Honjō 4087 ปรากฏอยู่ในใบลานลำดับที่ 366r1

Honjō 4092 ปรากฏอยู่ในใบลานลำดับที่ 363r1-6

¹² ดูเพิ่มเติมที่ เมธี พัทธกษิระธรรม. 2559 "Samayabhedoparacanacaka : คำแปลและเชิงอรรถวิเคราะห์ (1)." **ธรรมธारा วารสารวิชาการทางพุทธศาสนา** 2(1): 75-77, เชิงอรรถที่ 15. กรุงเทพฯ: สุขุมวิทการพิมพ์ จำกัด (ผู้แปล)

¹³ ผู้วิจัยทำการชำระต้นฉบับแค่เพียงเล็กน้อยเฉพาะส่วนที่สำคัญในการปริวรรตเป็นอักษรโรมัน เพิ่มไม้ทัณฑะ (I) ในเครื่องหมายวงเล็บสำหรับการอ่าน และทำการจัดย่อหน้าใหม่ เนื่องจากไม่มีเครื่องหมายอครหะ (ava-graha) ในใบลาน จึงใส่เพิ่มเข้าไปอยู่ในเครื่องหมายวงเล็บ และในส่วนของใบลานที่ชำรุด ซึ่งไม่สามารถปริวรรตกลับให้สมบูรณ์ดังเดิมได้ ผู้วิจัยใส่เครื่องหมายทิ้งไว้เช่นนั้น ส่วนประโยคข้อความที่ตรงกับคัมภีร์ **สังฆเภท-วสตุ** ผู้วิจัยทำการละไว้ดังที่กล่าวไว้อยู่ในส่วนของเนื้อหาบทความ

[tṛ]daṇḍī parivrājako [yena bhagavāṃs tenopasaṃkrānta]
(ḥ | upasaṃ)kramya bhagavatā sārddhaṃ saṃmukhaṃ saṃ-
modanīṃ saṃraṃjanīṃ vividhāṃ kathā(ṃ) vyatisāryaikānte
niṣaṇṇaḥ (l) e[kā](ntaniṣaṇṇas tṛdaṇḍī pari)[vrā]jako bhaga-
vantam idam avocat (l) brāhmaṇa bho g[au]tama dharmayā
bhaiṣacaryayā bhogān samudānīya traividyeṣu brāhmaṇeṣu
dakṣiṇāṃ pratiṣṭhāpayanti traividyeṣu bho[gā].. ..[brāh-
maṇe](ṣu).. .. -pitā atyartham mahāphalā bhavanti
mahānuśamsā(ḥ |) kiyatā tridaṇḍin traividyo bhavati (l) iha¹⁴
bho gautamo brāhmaṇo bhavaty upeto mātṛtaḥ pitṛtaḥ
saṃśuddho grahaṇyā[ṃ] anākṣipto jā[ti](vādena gotra)
vādena yāvad āsaptamaṃ mātāmahaṃ pitāmahaṃ yugam
upādāyādhyāpako¹⁵ mantradharaḥ trayāṇāṃ vedānāṃ
pāragaḥ sanighaṇḍukaiṭabhānāṃ sākṣaraprabhedānām
itihāsapañcamānāṃ padaśo [vyākara](ṇo) ['bhirūpo]
darśanīyaḥ prāsādikāḥ .. (l) iyatā bho gauta[ma] brāh-
maṇānāṃ traividyo bhavati | anyathā khalu tridaṇḍin¹⁶ ārye
dharmavinaye traividyo bhavati (l)yathākathaṃ bho gauta-
ma ārye dharmavinaye traividyo [bhavati] (l)

14 ประโยคข้อความขนาดยาวถัดจากนี้เป็น Stock phrase ที่ขยายความ
พราหมณ์มีปรากฏอยู่หลายที่ ดูข้อมูลของพระสุตตันตปิฎกบาลีในคัมภีร์
อังคุตตรนิกาย (AN III 58). ในคัมภีร์สันสกฤตที่มีส่วนคล้ายคลึงกัน ดูใน
Div: 620¹⁴⁻²⁰

15 Ms. upadhyāpako

16 Ms. tridaṇḍin.

[iha tri]daṇḍi(n) śāstā loka utpadyate tathāgato 'rhan samyaksambuddhaḥ vidyācaraṇasaṃpannaḥ sugato lokavid anuttaraḥ puruṣadamyasārathi(h) śāstā devamanuṣyānāṃ buddho bhagavā[n] (361r1) sa dharmam deśayaty ādau kalyāṇam ...

ประโยคข้อความถัดจากนี้ไป มีการละไว้ เนื่องจากเป็นประโยคข้อความที่เหมือนกับ Stock phrase ของศีลสัณณะในสามัญญผลสูตรที่อยู่ในคัมภีร์**สังฆเภทวัสดุ**¹⁷ (SBV II: 230¹¹ [§37]-240¹⁸ [§63])

(366r3) sapakṣe nivarāṇāni prahāya cetasa upakleśa-karāṇi prajñādaurbalyakarāṇi vighātapakṣyāṇy anirvāṇasaṃvarttanīyāni viviktaṃ kāmair viviktaṃ pāpake(na) +++-rthaṃ dhyānam upasāṃpadya viharati (I)

sa evaṃ samāhite citte pariśuddhe paryavadāte anamaṅgaṇe vigatopakleśe karmaṇye sthite āniṃjyaprapṭe

ประโยคข้อความถัดจากนี้ไป ตรงกับส่วนของไตรวิทยา(ภาษาบาลีคือ เตวิชชา แปลว่า วิชชาสาม ได้แก่ ① ปุพเพนิวาสานุสติญาณ(ระลึกชาติได้) ② จุตูปปาตญาณ(มีตาทิพย์และรู้การเกิดและการตายของสัตว์โลกว่าเกิดจากเหตุอะไร) ③ อาสวักขยญาณ)ใน Stock phrase ที่กล่าวเกี่ยวกับวิชชาหกในสามัญญผลสูตรของคัมภีร์**สังฆเภทวัสดุ** (SBV II: 249³ [§83]-250 [§85])

¹⁷ ดูเพิ่มเติมในส่วนประโยคข้อความที่ตรงกันใน สามัญญผลสูตร ของคัมภีร์**สังฆเภทวัสดุ** ที่ Hiraoka and Yamagiwa (1994:1-32) (1995: 17-57).

อนึ่ง เปลี่ยนจากคำว่า abhijñā เป็นคำว่า vidyā

(366v8) atha bhagavāṃs tasyāṃ velāyāṃ gāthāṃ
bhāṣa(ṭe) |

pūrveni(367r)vāsaṃ yo veti svargāpāyāṃś¹⁸ ca paśyati |
atha jātikṣayaṃ prāpto vijñānavyavasito(*sic*) muni(ḥ |)
cittaṃ vimuktaṃ jānāti muktaṃ rāgeṇa sarvaśaḥ (|)
vidyātrayaṇa saṃpannas traividyaṃ tena kathyate |

iyatā¹⁹ [ṭṛdaṇḍin ārye dharmavina]ye traividya(ḥ |)
haṃta bho gautama gamiṣyāmo bahukṛtyā(ḥ) smo bahu-
karaṇīyā(ḥ |) yasyedānīm ṭṛdaṇḍi(n) kālāṃ manyasa ity (|)
atha ṭṛdaṇḍī parivrājako bhavato bhāṣitam abhina[ndyānu-
modya bhagavato] 'ntikāt prakrāntaḥ (||)

antaroddānam²⁰ ||

(1, §41) bījāni (2, §42) sannidhikuryā (3, §43)
mahāśayana (4, §44) maṇḍalaṃ

(5, §45) darśanaṃ (6, §46) śramaṇaṃ (7, §47) dyūtaṃ
(8, §48) kathā (9, §49) vigrahakena [ca]

18 Ms. svargapāyāṃś.

19 Ms. iyaṃtā.

20 ในลำดับต่อไปทั้ง 21 หัวข้อ เป็น Stock Phrase ของศีลสิกัณธะของ สามัญญ-
ผลสูตร เป็นการนำคำศัพท์ของย่อหน้านี้จาก §41 ถึง §61 มาจัดเรียง
เนื่องจากยังมีความสับสนและมีบางส่วนของความหมายไม่ชัดเจน ทำให้ ณ
สภาพปัจจุบันจึงยังไม่สามารถทำให้ข้อความทั้งหลายกลับคืนสู่รูปประโยค
เดิม(復元)ได้อย่างสมบูรณ์ ดูเปรียบเทียบที่ Yamagiwa (1996: 37-39)

(10, §50) rājādūtāś ca (11, §51) kuhanāvargo bhavati
sa+dditaḥ

(12, §52) u[tpātāś ca] (13, §53) [muhūrttā]ś ca (14,
§54) cikitsā (15, §55) maṇilakṣanam

(16, §56) ājavanam (17, §57) ā[va]hanaṃ (18, §58)
bhayaṃ (19, §59) rājāparājayaḥ

(20, §60) tathā ca candrasūryābhyāṃ (21, §61) vipāko
bhavati paścimaḥ ||

*Piṅgalātreyā-sūtra*²¹ (folios 367r4-369r5)

(367r4) evaṃ mayā [śru](ta)m ekasmi[n sama]ye
bhagavāṃ rājagṛhe viharati veṇuvane kalandake nivāpe (l)
atha piṅgalātreyā (ḥ) parivrājako yena bhagavāṃs tenopas-
aṃkrānta(ḥ |) upasaṃkramya bhagavatā (sārdhaṃ)
saṃmukhaṃ saṃmodanīṃ saṃraṃjanīṃ vividhāṃ kathāṃ
vyatisāryaikānte niṣaṇṇaḥ (l) ekātaniṣaṇṇaḥ piṅgalātreyā(ḥ)
parivrājako bhagavataḥ puratas tathād udānam u[dā]
ti | ity api traividya brāhma[ṇā] ity api [traividyā brāhmaṇā
iti (l) kiyatātreyā brāhmaṇānāṃ traividyo bhavati (l) iha bho
gautama brāhmaṇo bhavaty²² upeto mātṛtaḥ pi[tṛta](ḥ

21 ในต้นฉบับเป็น Piṅgalāreya-sūtra แต่ผู้แปลได้ทำการแก้ไขเป็น Piṅgalātreyā-sūtra เนื่องจากผู้แปลสันนิษฐานว่า เป็นการพิมพ์ตกหล่น จึงใส่ตัวอักษรโรมัน 't' แทรกเข้าไป เพื่อความถูกต้อง(ผู้แปล)

saṃśuddho) grahaṇyā(ṃ) anākṣipto jātivādena gotravādena
yāvad āsaptamaṃ²³ mātāmahaṃ pitāmahaṃ yugam up-
ādāyādhyāpako mantradharas trayāṇāṃ vedānāṃ
pāragaḥ(sanighaṇḍukai)(367v)ṭabhānāṃ sākṣaraprab-
hedānāṃ itihāsaṃcamānāṃ padaśo²⁴ vyākāro 'bhirūpo
darśanīyaḥ prāsādikāḥ (l) yadā bho gautama brāhmaṇānāṃ
traividyo bhavati (l) na khalv ayāy(sic)ātreyā .. /// (367v2)
-trakeṇa na palitaḥ lopitamātrakeṇārye dharmavinaye
traividyaṃ prajñāpayāmi (l) yanv aham āryeṇa nyāyeṇārye²⁵
dharmavinaye traividyaṃ prajñāpayāmi yathā[ka]tham
bhavāṃ(sic)gau[ta](māryeṇa) nyāyenārye dharmavinaye
traividyaṃ prajñāpayati (l)

ihātreyā śāstā loke utpadyate tathāgato 'rhat saṃyak-
saṃbuddho

ประโยคข้อความถัดจากนี้เหมือนกับประโยคข้อความใน สามัญญ-
ผลสูตร ที่อยู่ในคัมภีร์สังฆเภทวัสดุ (SBV II: 230¹¹[§37-232¹¹[§37])

(369r3) pūrvavad vi[sta]reṇa yathā tṛdaṇḍisūtre (l) ta-
tra ko viśeṣaḥ (l)

22 Ms. bhagavaty.

23 Ms. āsaptayaṃ.

24 Ms. padaśom.

25 Ms. nyāyeṇāryeṇa.

pūrvenivāsaṃ yo vetti svargā[pā]yāṃś ca paśyati |
 atha jātikṣayaṃ prāpto 'bhijñāvyavasito muniḥ (I)
 cittaṃ vimuktaṃ jñānāti muktaṃ rāgeṇa sarvaśaḥ (I)
 tad ahaṃ vadāmi traividyaṃ na yo lapitapāvahaḥ |
 atha [piṃ]galātreyah parivrājako bhagavato bhāṣitam
 abhinandyānumodya bhagavato 'ntikāt prakrāntaḥ ||

[จากข้างต้น] เนื่องจากมีข้อความบางส่วนที่หายไป จึงไม่สามารถทำให้เนื้อหาในพระสูตรครบถ้วนทั้งหมด แต่คงจะพอให้ความกระจ่างได้มากขึ้นกว่าเดิม ดังที่กล่าวมาแล้วในข้างต้น Tridaṇḍi-sūtra เป็นพระสูตรลำดับแรกของ ศีลสักกันธนิบาต และนิยามความเป็น “ศีลสักกันธะ” แม้จะเป็นพระสูตรหนึ่งที่เป็นโครงสร้างของคัมภีร์**ทีรฆาคมะ**ซึ่งเป็นพระสูตรขนาดยาว แต่ขนาดความยาวของเนื้อหาพระสูตรก็มีเพียงเท่านี้ ดังที่ผู้วิจัยได้ทำการปริวรรตเป็นอักษรโรมันที่แสดงไว้ข้างต้น

Stock phrase ของ “ศีลสักกันธะ” [ใน Tridaṇḍi-sūtra] มีการละไว้ เนื่องจากเป็นประโยคข้อความที่ตรงกับ Stock phrase ของ “ศีลสักกันธะ” ที่ปรากฏอยู่ใน “สามัญญผลสูตร” ของคัมภีร์**สังฆเภทวัสตุ** ซึ่งเป็นพระวินัยของนิกายมูลสรวาสติวาท

ถัดมา มีการละส่วนที่กล่าวเกี่ยวกับไตรวิद्या เพราะเป็นประโยคข้อความที่ตรงกับ ① ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ (ระลึกชาติได้) ② จุตูปปาตญาณ (มีตาทิพย์และรู้การเกิดและการตายของสัตว์โลกว่าเกิดจากเหตุอะไร) ③ อาสวักขยญาณของ “ไตรวิद्या” ที่อยู่ในส่วนซึ่งอธิบายเกี่ยวกับอภิญญา 6 ที่ปรากฏอยู่ใน “สามัญญผลสูตร” [ของคัมภีร์

สังฆเภทวัสดุ เช่นเดียวกัน ฉะนั้น ข้อมูลทั้งหมดที่ปริวรรตออกมาก็มีเพียงเท่านี้

อนึ่ง คาทาสองแห่งที่ปรากฏอยู่ตรงส่วนท้ายพระสูตรในคาถาแรก นักวิชาการชาวญี่ปุ่น เอโนะโมโตะ ฟูมิโอะ (榎本文雄) ได้ทำการวิเคราะห์ ผ่านไปนานแล้ว²⁶ แต่ในใบลานนี้ ณ ปัจจุบัน มีข้อมูลใหม่เพิ่มเติมเข้ามาด้วย

พระสูตรถัดมา คือ Piṅgalātreyā-sūtra เป็นพระสูตรลำดับที่สอง ในส่วนอารัมภบท, ปัจจุบันพบบางส่วน และชื่อของตัวดำเนินเรื่องคือ Piṅgalātreyā ปริพาชก มีการเปลี่ยนแปลง โดยเปลี่ยนจาก Tridaṇḍi ปริพาชก [เป็น Piṅgalātreyā ปริพาชก] แต่เนื้อหาสาระยังคงคล้ายกับ Tridaṇḍi-sūtra

นอกจากนั้น Piṅgalātreyā-sūtra ก็คล้ายกับ Tridaṇḍi-sūtra ในส่วนของการละประโยคข้อความที่ตรงกับสามัญญผลสูตรในคัมภีร์ **สังฆเภทวัสดุ**

อนึ่ง จำนวนใบลานของ Tridaṇḍi-sūtra มีจำนวนทั้งหมด 7 ใบ แต่ Piṅgalātreyā-sūtra มีจำนวนเพียงแค่ 2 ใบครึ่งเท่านั้น (ซึ่งจำนวน

26 Enomoto (1981: 939-936, 1982: 63-81). คาทาสองคาถาใน Tridaṇḍi-sūtra เหมือนกับคาทาสองคาถาในพระสูตรลำดับที่ 1161 ของคัมภีร์ 雜阿含經นี้ "宿命憶念智 見生天惡趣 得諸受生盡 牟尼明決定 知心善解脫 解脫一切貪 具足於三明 三明婆羅門" (T2:309c²⁶-310a¹) อนึ่ง ครึ่งท้ายของคาถาลำดับที่สองในสองคาถาท้าย Piṅgalātreyā-sūtra มีความแตกต่างกับคาถาใน Tridaṇḍi-sūtra สามารถเทียบเคียงได้กับคาถาที่ปรากฏท้ายพระสูตรในคัมภีร์ **อังคุตตรนิกาย** ลำดับที่ 58, 59 (AN III 58, 59) ที่จะกล่าวในเนื้อหาของบทความนี้ในลำดับถัดไป

โบลานที่มีน้อยนี้²⁷ไม่ใช่ผู้วิจัยัดแปลงหรือแก้ไข แต่เป็นเพราะตัวโบลานเองที่ทำการละประโยคเหล่านี้ไว้โดยกล่าวอธิบายไว้ว่า “[ประโยค]ที่เหลือถัดจากนี้เป็นดังเช่น[ประโยคใน] Tridaṇḍi-sūtra ข้างต้น”(pūrvavad vi[sta]reṇa yathā tṛdaṇḍisūtre: ผู้แปล)²⁷

4. สองพระสูตรในคัมภีร์อังคุตตรนิกายของพระไตรปิฎกบาลี และ Tridaṇḍi-sūtra, Piṅgalātreya-sūtra

ใน Tridaṇḍi-sūtra ฝ่ายปริพาชกนามว่า Tridaṇḍin (ภาษาสันสกฤตใช้คำว่า parivrājaka แต่เพื่อความคุ้นหูจึงใช้คำว่า “ปริพาชก” ที่เป็นภาษาบาลี: ผู้แปล) กล่าวอ้างว่า หากบริจาทานให้แก่พราหมณ์ที่เพียบพร้อมไปด้วยไตรวิทยา(ภาษาบาลีคือ เตรีชชา: ผู้แปล) จะได้รับผลแห่งทานอันยิ่งใหญ่ พร้อมทั้งอธิบายรายละเอียดเกี่ยวกับการเป็นพราหมณ์ผู้ทรงไตรวิทยาตามลัทธิฝ่ายตน แต่พระพุทธเจ้าทรงปราบปรามว่าทในประเด็นเกี่ยวกับไตรวิทยา โดยยก “ไตรวิทยา” ในทางพระพุทธศาสนาที่แตกต่างกับคัมภีร์ไตรเวท โดยชี้แจงให้เห็นไปตามความเป็นจริงในด้านของ “ศีลสิกขันธ์” ว่า การเป็น “พราหมณ์” ที่แท้จริงเป็นอย่างไร

ถัดมา ใน Piṅgalātreya-sūtra ได้เริ่มต้นด้วยคำถามว่า ที่เรียกว่าพราหมณ์แห่งทะเลตลอดในไตรเวท หมายความว่าอย่างไร โดยพระพุทธเจ้า และปริพาชกนามว่า Piṅgalātreya ต่างแสดงทัศนะทาง

²⁷ ก่อนสองคาถาสุดท้ายมีคำว่า viśeṣa ปรากฏอยู่ ส่วนตัวอย่างการใช้คำว่า viśeṣa นั้นมีปรากฏในคัมภีร์ 雜阿含經 次經亦如是 差別者... (T2: 43a) หรือใน AKVy(275¹¹⁻¹²) กล่าวไว้ดังนี้ etad eva sūtram uktvā 'yam viśeṣaḥ. สำหรับข้อมูลข้างต้นเหล่านี้ ผู้วิจัยได้รับคำชี้แนะจากศาสตราจารย์ ธองใจ ขอบขอบคุณมา ณ ที่นี้

ศาสนาซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่อง “ไตรวิทยา” หลังจากอารัมภบทแล้ว ในส่วนปัจฉิมบทของ Piṅgalātreya-sūtra มีขนาดสั้นมาก แต่ในส่วนที่เป็นสาระสำคัญของพระสูตรทั้งสองนี้เป็นประโยคข้อความเดียวกัน

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้นในประเด็นว่า ไม่มีพระสูตรทั้ง 2 นี้ในคัมภีร์บาลีและในคัมภีร์อากะมะที่อยู่ในพระไตรปิฎกจีน แต่อยากให้อ่านสังเกตต่อ 2 พระสูตรต่อไปนี้คือ AN III 58(Tikaṇṇo), 59(Jāṇussoṇi)²⁸ ในคัมภีร์อังคุตตรนิกาย พราหมณวรรค

- พระสูตรที่ 58 เริ่มจากคำถามว่า พราหมณ์ผู้แสวงหาผลในไตรวิทยาเป็นอย่างไร

- พระสูตรที่ 59 มีการอธิบายว่า ควรจะให้ทานแก่พราหมณ์ผู้เพียบพร้อมไตรวิทยา

ต่อจากนั้น ทั้ง 2 พระสูตรนี้ได้ชี้แจงเรื่องไตรวิทยา และปรากฏคาถาที่เทียบเคียงได้เหมือนกับในคาถาที่อยู่ในส่วนสุดท้ายของพระสูตรทั้ง 2 พระสูตรในคัมภีร์ทิรมาคมะ[ฉบับโบราณสันสกฤต] กล่าวคือ พระสูตรที่ 58 มีโครงสร้างเหมือนกับ Piṅgalātreya-sūtra และพระสูตรที่ 59 มีโครงสร้างเหมือนกับ Tridaṇḍi-sūtra

อนึ่ง [เกิดคำถามว่า] เนื่องจากพระสูตรในคัมภีร์อังคุตตรนิกายของพระไตรปิฎกบาลีจัดอยู่ใน “พราหมณวรรค” ดังนั้น จึงเกิดความแตกต่างกับพระสูตรทั้ง 2 นี้ในคัมภีร์ทิรมาคมะ [ที่จัดอยู่ใน “ศีลสิกขนิบาต”] ทำให้[พระสูตรในคัมภีร์อังคุตตรนิกาย]ไม่ปรากฏ Stock phrase ของ “ศีลสิกขณะ” หรือไม่

28 AN I: 163-168.

[แต่หากพิจารณาในแง่ตรงกันข้ามคือ] เนื่องจากไม่มี Stock phrase ของ “ศีลสกันณะ” พระสูตรทั้ง 2 นี้[คือ Tridaṇḍi-sūtra และ Piṅgalātreya-sūtra ที่จัดอยู่ในคัมภีร์**ทีรฆาคมะ** “ศีลสกันณินาต”]จึงไม่สามารถหาพระสูตรที่จัดอยู่ในคัมภีร์**ทีฆนิกาย** “ศีลขันธวรรค” ของพระไตรปิฎกบาลีเทียบเคียงได้หรือไม่ แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยคาดว่า น่าจะเป็นพระสูตรที่มาจากแหล่งเริ่มต้นเดียวกันก่อนที่จะมีจัดแบ่งวรรค [ของสายบาลี หรือ “นินาต” ของฝ่ายสรวาสติวาท]อย่างที่เราพบข้างต้น

ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า ไม่น่าจะเป็นเรื่องบังเอิญในการมีความคล้ายคลึงกันของชื่อตัวบุคคลในพระสูตรลำดับที่ 58 ของคัมภีร์**อังคุตตรนิกาย**ในพระไตรปิฎกบาลี คือ Tikarṇa(Skt. Trikarna) ที่ดูคล้ายกับ Tridaṇḍin ที่ปรากฏในคัมภีร์**ทีรฆาคมะ**ของนิกายสรวาสติวาท ในกรณีนี้ผู้วิจัยไม่สามารถจะอธิบายให้กระจ่างแจ้งได้ในเชิงภาษาศาสตร์ของชื่อบุคคลทั้ง 2 นี้ซึ่งผ่านการเปลี่ยนแปลงจากภาษาที่แตกต่างกันและจากแหล่งข้อมูลจำนวนมากที่ไม่สามารถทราบได้อย่างชัดเจน และถึงแม้จะค้นหาจากฐานข้อมูลสุดต้นตอปิฎกของพระไตรปิฎกบาลี ก็ไม่พบว่าปรากฏในที่อื่นอีกเลย

แต่อย่างไรก็ตาม จากการปรากฏ[พระสูตรที่คล้ายกับ Tridaṇḍi-sūtra และ Piṅgalātreya-sūtra]ในสุดต้นตอปิฎกของพระไตรปิฎกบาลีนี้ทำให้ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า [พระสูตรเหล่านี้]กำเนิดมาจากต้นแหล่งเดียวกัน ดังนั้น จึงไม่ควรด่วนสรุปว่า Tridaṇḍi-sūtra, Piṅgalātreya-sūtra ที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์**ทีรฆาคมะ**ของนิกายสรวาสติวาท เป็นพระสูตรโดด ๆ ที่มีแค่เพียงภายในนิกายสรวาสติวาทเท่านั้น

บทความวิชาการนี้มีชื่อเดิมเป็นภาษาญี่ปุ่นคือ 梵文長阿含の Tridaṇḍi-sūtra について โดยเคยตีพิมพ์แล้วลงในวารสารวิชาการญี่ปุ่นคือ Indogaku-bukkyōgaku-kenkyū 108(2): 129-136(L) ปี 2006 แปลและเรียบเรียงเป็นภาษาไทยโดย ฝ่ายแปลบทความวิชาการพุทธศาสนา (เมธี พิทักษ์ธีระธรรม)

อักษรย่อและบรรณานุกรม

- AKBh *Abhidharmakośabhāṣya of Vasubandhu*. 1967. Tibetan Sanskrit Works Series vol.VIII. edited by P.Pradhan. Patna: K.P.Jayaswal Research Institute.
- AKVy *Sphuṭārthā Abhidharmakośavyākhyā*. 1971. edited by U. Wogihara. Tokyo: Sankibo Press. (first printed. 1932-1936. Tokyo: Publishing Association of Abhidharmakośavyākhyā)
- Div *The Divyāvadāna, a collection of early Buddhist legends, now first edited from the Nepalese Sanskrit mss. in Cambridge and Paris*. 1886. edited by E. B. Cowell, and R. A. Neil. Cambridge : University press.
- SBV *The Gilgit manuscript of the Saṅghabhedavastu : being the 17th and last section of the Vinaya of the Mūlasarvāstivādin Part I, II*. 1977-1978. edited by Raniero Gnoli with the assistance of T. Venkatacharya. Roma: Istituto Italiano per il Medio ed Estremo Oriente.

ENOMOTO, Fumio (榎本文雄).

1981 "Bukkyō-ni-okeru-sanmyō-no-seiritsu 初期仏典における
三昧の展開 (The Development of the Ti-vijja Thought in
the Early Buddhist Scripture)." *Indogaku-bukkyōga-*
ku-kenkyū 印度学仏教学研究 29(2): 39-42(L).

1982 "Shoki-buten-ni-okeru-sanmyō-no-tenkai 初期仏典に
おける三昧の展開 (The Development of the Ti-vijja
Thought in the Early Buddhist Scripture)." *Bukkyō-ken-*
kyū 仏教研究 12: 63-81.

HONJŌ, Yoshifumi (本庄良文)

1985 "ウパーイカー所伝の長阿含." *Indogaku-bukkyōgaku-ken-*
kyū 印度学仏教学研究 66: 87-91(L)

1993 "シャマタデーヴァの伝へる阿含資料-業品(1) (Āgama Pas-
sage as Quoted by Śamathadeva: Chap.IV (1))." *Bul-*
letin of Kobe Woman's University 神戸女子大学紀要 26:
169-185.

1994 "シャマタデーヴァの伝へる阿含資料-業品 (4) (Āgama Pas-
sage as Quoted by Śamathadeva: Chap.IV)." *Journal*
of Kobe Woman's University for Educational Sciences
神戸女子大学教育諸学研究論文集 8: 37-51.

**Samayabhedoparacanacakra:
คำแปลพร้อมเชิงอรรถวิเคราะห์ (2)**

**An Annotated Translation of the
Samayabhedoparacanacakra into Thai (2)**

เมธี พัทธกษีระธรรม

Samayabhedoparacanacakra คำแปลพร้อมเชิงอรรถวิเคราะห์ (2)

เมธี พัทธกษิธีธรรม

บทคัดย่อ

คัมภีร์ "สมยเภทปรจจนจักร" รจนาโดยพระวสุมิตรผู้เป็นพระเถระในนิกายสรวาสติวาทิน ในปัจจุบันไม่พบต้นฉบับภาษาสันสกฤตหลงเหลือเพียงสำนวนแปลภาษาทิเบตหนึ่งสำนวน และสำนวนแปลภาษาจีนอีกสามสำนวน ทางด้านเนื้อหาในคัมภีร์จะกล่าวถึง ปิแห่งพุทธปรินิพพาน มูลเหตุแห่งการแตกนิกาย นิกายต่าง ๆ และมติธรรมของนิกายนั้น ๆ คัมภีร์นี้มักจะถูกรู้จักเมื่อมีการถกถึงประเด็นดังกล่าวข้างต้น หากมีการอ้างอิงคัมภีร์**ทีปวงศ์** คัมภีร์**กถาวัตถุ** ที่เป็นคัมภีร์ตัวแทนของฝ่ายทักษิณนิกายเมื่อใด เมื่อนั้นคัมภีร์ "สมยเภทปรจจนจักร" ก็เป็นคัมภีร์ตัวแทนของฝ่ายอุตตรนิกายเสมอ

เนื่องจากแวดวงวิชาการพุทธศาสตร์ในประเทศไทย ยังขาดงานแปลคัมภีร์พระพุทธานุศาสตร์ที่อยู่ในชั้นปฐมภูมิจากภาษาโบราณต่าง ๆ ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนจึงเล็งเห็นความสำคัญในการแปลคัมภีร์ "สมยเภทปรจจนจักร" จากต้นฉบับภาษาทิเบต เป็นภาษาไทยและแสดงเชิงอรรถวิเคราะห์ประกอบ พร้อมเปรียบเทียบกับฉบับแปลจีนอีกสามฉบับ เพื่อให้แวดวงวิชาการพุทธศาสตร์ของบ้านเราได้นำข้อมูลจากฝ่ายอื่นมาค้นคว้าวิจัย

อย่างรอบด้าน และพิจารณาเปรียบเทียบอย่างรอบคอบในประเด็น
ต่าง ๆ เพื่อพัฒนาการค้นคว้าวิจัยให้มีคุณภาพยิ่งขึ้นไป

สำหรับบทความฉบับนี้ ผู้เขียนจะขอแปลต่อจากหัวข้อ 1.1 "การ
แตกกิ่งก้านของนิกายมหาasanghika" จนถึง 2.1.1.3 "หลักธรรมเกี่ยวกับ
ธรรมลักษณะ"

คำสำคัญ: สมยเภทปรจนจักร, นิกายต่าง ๆ

An Annotated Translation of the Samayabhedoparacanacakra into Thai (2)

Maythee PITAKTEERDHAM

Abstract

The *Samayabhedoparacanacakra*, composed by the *Sarvāstivādin* elder *Vasumitra*, exists today in three Chinese and one Tibetan translations.

This text reports important traditions on the date of the Buddha's Parinirvāṇa, the date of the first schism and its causes, the different Buddhist sects and their doctrinal principles. If the *Dīpavaṃsa* and *Kathāvatthu-aṭṭhakathā* represent the historical tradition of Southern Buddhism, the *Samayabhedoparacanacakra*, certainly, represents a similar tradition within Northern Buddhism.

Buddhist Studies in Thailand lacks primary sources preserved in Tibetan, Chinese and Sanskrit translation. The present article is the second part of a Thai translation of the *Samayabhedoparacanacakra*, based primarily on the Tibetan version but also in conjunction with a careful comparison of the three Chinese translations. Annotated footnotes are

included to help readers understand the text. I hope this series of translations will encourage Thai Buddhist scholars to do their research from a broader perspective, and so hopefully raise the standard their academic work.

In this paper, I translate from topic of the split of *Mahāsāṃghika* until the aspects of characteristic *Dharma*.

Keywords: *Samayabhedoparacanacakra*, Indian Buddhist Sects.

1. บทนำ

Samayabhedoparacanacakra(สมัยเภทปรจนจักร: SBh)¹ เป็นคัมภีร์ที่รจนาโดยพระวสุมิตร² มีเนื้อหาเกี่ยวกับมูลเหตุแห่งการแตกนิกาย และมติธรรมของนิกายต่างๆ ซึ่งนักวิชาการได้นำมาเป็นบรรทัดฐานอ้างอิงสำหรับการศึกษาเพื่อให้ได้ทราบข้อมูลในประเด็นต่าง ๆ เช่น

ก. ปีแห่งพุทธปรินิพพาน

ข. มูลเหตุแห่งการแตกนิกาย, และการแตกกึ่งนิกาย

ค. มติธรรมในนิกายนั้น ๆ

แต่ในปัจจุบันการศึกษาค้นคว้าประเด็นต่างๆ เหล่านี้ในคัมภีร์ SBh ยังไม่สะดวก เนื่องจากยังไม่ได้แปลเป็นภาษาไทย ดังนั้นเพื่อประโยชน์สำหรับการศึกษาพุทธศาสตร์ต่อไป ผู้เขียนจึงสนใจที่จะแปลคัมภีร์ SBh เป็นภาษาไทยโดยใช้ต้นฉบับดังนี้

ฉบับที่เบตที่ใช้เป็นฉบับหลัก

1. ฉบับ TERAMOTO, Enga., and Tomotsugu HIRAMATSU (寺本婉雅, 平松友嗣). 1974. *Zō-kan-wa-sanyaku-taikō: Ibushūrinron*

¹ อาจารย์เสถียร โพธิ์นันทะเรียกชื่อคัมภีร์นี้ว่า “เภทธรรมมติจักรศาสตร์” ซึ่งผู้เขียนสันนิษฐานว่า แปลตามชื่อคัมภีร์ “異部宗輪論” (Yi bu zong lun lun) ฉบับจีนของพระเสวียนจั้ง(พระถังซำจั๋ง). ดูเพิ่มเติม เสถียร โพธิ์นันทะ (2544: 110) (2543: 133, 229), สิริวัฒน์ คำวันสา(2545: 68).

² รายละเอียดเกี่ยวกับพระวสุมิตรที่เป็นพระเถระในนิกายสรวาสติวาท ดูเพิ่มเติมที่ เมธี พัทธกษัตริธรรม(2559)

藏漢和三譯對校: 異部宗輪論. Tokyo: Kokushokankōkai³. ใช้อักษรย่อคือ Ter

ฉบับทิเบตที่ใช้ร่วมวิเคราะห์

2. ฉบับ Peking no. 5639, 'dul ba, u 168b⁷-176b⁸(P127: 249d⁷-252e⁸) ใช้อักษรย่อคือ P

3. ฉบับ Derge no. 4138, 'dul ba, su 141a⁵-147a(D45: 403a⁵-404f²) ใช้อักษรย่อคือ D

ฉบับภาษาจีนที่ใช้ร่วมวิเคราะห์

4. ฉบับพระเสวียนจั้งแปล(玄奘) ใช้อักษรย่อคือ X

異部宗輪論(Yi bu zong lun lun) T49: 15a-17a(no.2031)

5. ฉบับพระปรมาวระแปล(真諦) ใช้อักษรย่อคือ Pm

部執異論(Bu zhi yi lun) T49: 20a⁴-22c²²(no.2033)

³ Teramoto ชำระจากต้นฉบับภาษาทิเบตฉบับปักกิ่ง(Peking=Qianlong) และแปลเป็นภาษาญี่ปุ่น พร้อมกับนำฉบับภาษาจีนทั้งสามฉบับมาร่วมวิเคราะห์เทียบเคียง นอกจากนี้แล้ว ยังได้ชำระคัมภีร์อรรถาธิบายต้นฉบับภาษาทิเบตอีก 2 คัมภีร์คือ คัมภีร์ *Nikāyabhedā-vibhaṅgavyākhyāna* รจนาโดยท่านภวยะ(Bhavya) และคัมภีร์ *Samayabhedoparacanacakrasya nikāyabhedopadaśana-nāma-saṃgraha* รจนาโดยท่านวินิตเทวะ(Vinīṭadeva) พร้อมทั้งแปลเป็นภาษาญี่ปุ่น

ประเด็นของชื่อคัมภีร์ที่รจนาโดยท่านวินิตเทวะ มีการเรียกชื่อแตกต่างกันออกไปทั้งในฉบับภาษาทิเบตฉบับ P และ D Lomotte(1988: 545) เรียกคัมภีร์นี้ว่า *Samayabhedoparacanacakranikāyabhedopadaśana-saṃgraha* แต่ Tsukamoto(1980: 429) เรียกชื่อคัมภีร์ตามต้นฉบับภาษาทิเบตฉบับ P คือ *Samayabhedoparacanacakra nikāyabhedopadeśanasamgraha* ดูเพิ่มเติมที่ เมธี พิทักษ์ธีระธรรม(2559: 67-103)

6. ฉบับที่ยังไม่สามารถระบุผู้แปลได้⁴ ใช้อักษรย่อคือ A

十八部論(Shiba bu lun) T49: 17b15-19c²⁸(no.2032)

ผู้เขียนแปลจากต้นฉบับภาษาทิเบตเป็นหลัก และนำคัมภีร์แปลจีนมาประกอบการพิจารณาด้วย พร้อมทั้งใส่เชิงอรรถวิเคราะห์ เพื่อให้มีการพัฒนาต่อยอดจากงานชิ้นนี้ อีกทั้งยังเป็นการเปิดทาง และกระตุ้นให้มีการศึกษา ค้นคว้าเปรียบเทียบคัมภีร์ชั้นปฐมภูมิในจารีตต่างๆ ให้มากยิ่งขึ้น

ในบทความนี้ ผู้เขียนจะขอแปลและวิเคราะห์ในเชิงอรรถต่อบทความก่อนหน้านี้คือ Samayabhedoparacanacakra: คำแปลพร้อมเชิงอรรถวิเคราะห์ (1) ที่ได้ตีพิมพ์ลงในวารสารธรรมธาราปีที่ 2 ฉบับที่ 1

ข้อตกลงเบื้องต้นเกี่ยวกับการใช้เครื่องหมายสัญลักษณ์ต่างๆ ในการแปล [] ใช้ในกรณีเสริมความคำแปลโดยผู้แปล(ตัวผู้เขียนเอง) ไม่มีประโยคหรือศัพท์เหล่านี้อยู่ในต้นฉบับ

* ใช้ในกรณีผู้แปลสันนิษฐานว่าเป็นศัพท์สันสกฤต ที่ต้นฉบับทิเบตแปลออกมา

4

ดู เมธี พัทธษัตรีธรรม(2559: 72-78) ในประเด็นที่ยังไม่สามารถระบุผู้แปลคัมภีร์นี้ได้ที่หัวข้อที่ 2. คัมภีร์ SBh

2. คำแปลพร้อมเชิงอรรถวิเคราะห์

ต่อจากฉบับที่แล้ว

[1.1 การแตกกิ่งนิกายของนิกายมหาสาวิงกะ]

ในร้อยปีที่สอง นิกายอื่น ๆ ทั้งหลายมีชื่อว่า นิกายเอกวรวหาริกะ (Ekavyavahārika)⁵, นิกายโลโกตตรวาท (Lokottaravāda) และนิกายกุกกุฏิกะ (Kukkuṭika) ได้แตกออกมาจากนิกายมหาสาวิงกะ

ในเวลาร้อยปีนี้ นิกายที่มีชื่อนิกายพหุสฤตียะ (Bahusrutīya) ได้แตกออกมาจากนิกาย มหาสาวิงกะ⁶

5 นิกายเอกวรวหาริกะ เป็นหนึ่งในกิ่งนิกายที่เริ่มแตกออกมาจากนิกายมหาสาวิงกะเป็นแขนงแรกพร้อมกับนิกายโลโกตตรวาทิน และนิกายกุกกุฏิกะ หากพิจารณาตามคัมภีร์ที่อ้างถึงในภาคผนวก ข จะไม่ปรากฏชื่อนิกายในคัมภีร์ (ง) ญ) ฐ) และหากพิจารณาตามแผนภาพของ Bureau (2013: 23) คล้ายกับสันนิษฐานว่า นิกายเอกวรวหาริกะ ก็คือ นิกายโลโกตตรวาทิน ดูภาคผนวก ข ประกอบ

คัมภีร์ 三論玄義檢幽集 (Sanlun xuanyi jian you ji) ได้อ้างคัมภีร์อรรถาธิบายของพระปรมารณะ (คัมภีร์ 十八部論疏? หรือ คัมภีร์ 部執論疏?) ที่กล่าวเกี่ยวกับสาเหตุการเริ่มแตกกิ่งนิกายของนิกายมหาสาวิงกะแขนงแรกว่า เกิดจากการวิวาทะเรื่องการยอมรับ หรือไม่ยอมรับพระสูตรมหายาน (T70: 459b¹⁰⁻²⁹) ทำให้นักวิชาการบางท่านสันนิษฐานว่า นิกายเอกวรวหาริกะ นิกายโลโกตตรวาทินยอมรับพระสูตรมหายาน แต่นิยายกุกกุฏิกะยอมรับพระอภิธรรม ดู Bureau (2013: 3-23, 25-26, 88-89)

6 ในฉบับ A ไม่ปรากฏประโยคนี้ในเครื่องหมาย ****

ในเวลาร้อยปีนี้ นิกายเชื่อว่านิกายปรัชญ์ปติวาท(Prajñaptivāda) ได้แตกออกมาจากนิกายมหาasanghika

ในขณะที่ดำรงอยู่ในสองร้อยปี ปริพาชกเชื่อว่า “มหาเทวะ”⁷ ได้ออกบวชอยู่ที่ไคตยคีรี(Caityagiri) [และ]นำเสนอวัตถุห้าประการของสงฆ์หมู่ใหญ่(มหาasanghika)โดยการประกาศ “วัตถุห้าประการ”อย่างชัดเจน⁸ ทำให้แตกออกมาเป็นสาม[นิกาย] คือ นิกายไคติกะ(Caitika,

7 ชื่อพระมหาเทวะที่ปรากฏในบริบทนี้ตรงกันทุกสำนวน แต่ที่เกิดเป็นประเด็นปัญหาคือสำนวนแปลฉบับ X (พระเสวียนจิ่ง) ที่ปรากฏชื่อพระมหาเทวะอยู่ 2 แห่ง ดังนี้

1) 謂因四衆共議太天五事不同分為兩部 กล่าวเกี่ยวกับ พระมหาเทวะเสนอวัตถุห้าประการทำให้คณะสงฆ์ที่มี 4 ฝ่ายไม่สามัคคีกัน แยกกันออกเป็น 2 นิกาย ซึ่งเรียกเหตุการณ์ครั้งนี้ว่า “มูลเหตุการณ์แตกนิกายครั้งดั้งเดิม” ที่เป็นบริบทก่อนหน้านี้นี้ แต่ในสำนวนอื่นไม่พบคำว่าพระ “มหาเทวะ” (เมธีพิทักษ์ธรรม 2559: 94-98)

2) 第二百年滿時。有一出家外道。捨邪歸正。亦名太天。大眾部中出家受具。多聞精進居制多山。與彼部僧重詳五事 คำที่ขีดเส้นใต้คือ “มหาเทวะ” ที่เสนอวัตถุห้าประการทำให้มีการแตกแขนงกึ่งนิกายภายในนิกายมหาasanghika ซึ่งเรียกเหตุการณ์นี้ว่า “เหตุแห่งการแตกกึ่งนิกาย(ในนิกายมหาasanghika)” ที่อยู่ในบริบทนี้ ดูเชิงอรรถลำดับถัดไปประกอบ

จากข้างต้น สำนวนแปลของฉบับ X กล่าวถึงพระมหาเทวะ 2 แห่ง และมีรายละเอียดที่คล้ายกันคือ “การเสนอวัตถุห้าประการ” ซึ่งทำให้เป็นประเด็นถกเถียงในหมู่นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์พุทธศาสนาเพื่อหาข้อสรุปที่เกี่ยวข้องไปในหลายประเด็น เช่น ปิพุทธบรินิพพาน มูลเหตุในการแตกนิกาย เป็นต้น

ผู้เขียนได้สรุปเป็นตารางเกี่ยวกับข้อมูลในเหตุการณ์ดังกล่าวนี้คือ มูลเหตุการแตกนิกาย และเหตุแห่งการแตกกึ่งนิกาย(ในนิกายมหาasanghika) ที่ปรากฏในคัมภีร์ต่าง ๆ ดูภาคผนวก ก ประกอบ

(เชิงอรรถ อ่านต่อหน้า 67)

(เชิงอรรถ ต่อจากหน้า 66)

- 8 X: 第二百年滿時。有一出家外道。捨邪歸正。亦名大天。大衆部中出家受具。多聞精進居制多山。與彼部僧重詳五事; Pm: 此第二百年滿。有一外道。名曰大天。於大衆部中出家。獨處山間。宣說大衆部。五種執異; A: 又二百年中。摩訶提婆外道出家住支提山。於摩訶僧祇部中...

ในฉบับ A ไม่ปรากฏข้อความที่กล่าวเกี่ยวกับ "วัตตุดำปะการ" แต่ในฉบับ X, Pm มีการกล่าวถึงวัตตุดำปะการอีกครั้ง ซึ่งในบริบทนี้ไม่มี "รายละเอียดทั้งห้า" ของวัตตุดำปะการ แต่ในบริบทก่อนหน้านี้มีการกล่าวถึง วัตตุดำปะการและให้รายละเอียดในแต่ละข้อไว้

ในบริบทก่อนหน้านี้ของฉบับ A ที่มีการกล่าวถึง "วัตตุดำปะการ" และให้รายละเอียดในแต่ละข้อไว้ Deeg แปลประโยคเหล่านี้คือ "說有五處以教衆生。所謂從他饒益無知。疑由觀察言說得道" เป็นภาษาอังกฤษว่า

"who expounded five points by which they taught the living beings; (these should be) known that from them is achieved benefit for the ignorant ones, (and they) doubted that one can achieve enlightenment through the inspection of what was preached."

จากข้างต้นจะพบว่า มีการแปลที่คลาดเคลื่อนไม่ถูกต้องอยู่เกี่ยวกับ "วัตตุดำปะการ" ในฉบับแปลภาษาอังกฤษของ Deeg ซึ่งหากแบ่งประโยคตามหัวข้อของวัตตุดำปะการจะได้ดังนี้

1. 從他饒益 [พระอรหันต์ได้รับการอุปการะจากผู้อื่น]
2. 無知 [พระอรหันต์ยังมีความไม่รู้]
3. 疑 [พระอรหันต์ยังมีความกังขา]
4. 由觀察 [พระอรหันต์บรรลุ] โดยการพิจารณา[จากผู้อื่น]
5. 言說得道 [พระอรหันต์] บรรลุมรรค[ผล] ด้วยการเปล่งคำพูด[ว่า ทุกข์หนอ]

ดูเพิ่มเติมที่ เมธี พัทธกวีธรรม(2559: 92-94)

Caityaśaila?), อปรไศละ(Aparaśaila)⁹ [และ] อุตตรไศละ(Uttaraśaila)

ด้วยเหตุนี้ นิกายมหาasanghikas แยกออกเป็น สีนิกาย และห่านิกาย [รวมเป็นแก่นิกาย¹⁰] กล่าวคือ [1] มหาasanghikas [2] เอกวยวหาริกะ [3] โลกุตตรวาท [4] กุกกุฏิกะ [5] พนุศรุตียะ [6] ปรัชญูปติวาท [7] ใจติกะ¹¹ [8] อปรไศละ [9] อุตตรไศละ

[1.2 การแตกกิ่งนิกายของนิกายสถวีระ]

สำหรับนิกายสถวีระ [ความเป็นปึกแผ่นของ]นิกายก็ดำรงอยู่ได้ไม่นาน ในเวลาร้อยปีที่สาม [เกิด]เหตุจากข้อวิวาทะบางประเด็น ทำให้แตกออกเป็นสอง คือ

นิกายสรวาสติวาท(Sarvāstivādin)¹² หรือเรียก[อีกชื่อ]ว่า นิกายเหตุวาท¹³ และ

⁹ หากดูคำแปลที่ขีดเส้นใต้ดังนี้ 二名佛婆羅 และ 八名阿羅說 ของฉบับ A ที่ทำการถอดเสียงชื่อนิกาย "อปรไศละ" แต่มีคำแปลที่แตกต่างกัน โดยในครั้งแรกฉบับ A ใช้คำว่า 佛婆羅 ถอดเสียงได้ว่า "พุพพละ (ปุรวไศละ?)" ถัดมาใช้คำว่า 阿羅說 "อ..รวาท(อปรไศลวาท?)" หากเรายึดถือคำสุดท้ายคือ 阿羅說 เป็นคำที่ถูกต้อง คำว่า 佛婆羅 ก็ต้องเกิดความผิดพลาดจากสาเหตุใดเป็นแน่ ดังนั้นจึงทำให้เกิดคำถามว่า "เป็นคำแปลของคำว่า 'อปรไศละ' หรือไม่" ผู้เขียนตั้งข้อสงสัยเกิดว่า การมีชื่อนิกาย 佛婆羅 อยู่ในยุคสมัยนั้น จึงก่อให้เกิดความสับสนหรือไม่ กล่าวคือ คำว่า 佛婆羅 อาจเป็นชื่อนิกายปุรวไศละ ซึ่งเมื่อพิจารณาในคัมภีร์**ทีปวงศ์** ก็พบว่ามีนิกายพุพพละ และ อปรเสลิกะ ดังนั้นหากเทียบเคียงกับนิกายในคัมภีร์**ทีปวงศ์** นิกายอปรเสลิกะในคัมภีร์**ทีปวงศ์**ก็คือ นิกายอปรไศละในฉบับ A

(เชิงอรรถ ต่อจากหน้า 68)

ดังนั้น คำว่า 佛婆羅 ก็สามารถสันนิษฐานว่า ตรงกับนิกายปุพพเสลิกะใน คัมภีร์**ทีปวงศ์**ได้ แต่นักวิชาการมักจะเทียบเคียงระหว่างชื่อนิกายของคัมภีร์ **ทีปวงศ์**กับคัมภีร์ SBh และวิเคราะห์ว่า นิกายปุพพเสลิกะควรจะเป็นนิกาย อุตตรไศละมากกว่า

อนึ่ง หากเราดูการถอดเสียงของนิกายอุตตรไศละของฉบับ A คือ 鬱多羅施 羅部 จะพบว่าเมื่อเทียบเคียงกับคำว่า 佛婆羅 และ 阿羅說 ก็ตาม การถอดเสียงในฉบับ A ไม่มีมาตรฐานเลย ฉะนั้นหากยึดถือตามการถอดเสียงของ คำว่า 鬱多羅施羅部 คำว่า "อปรไศละ" ควรถอดเสียงได้ดังนี้ 阿婆羅施羅

ในประเด็นนี้ผู้เขียนยังมีความกังขาและต้องการค้นคว้าข้อสันนิษฐานให้ มากขึ้นกว่าเดิมเพื่อความชัดเจน ซึ่งคงรอให้มีโอกาสเหมาะสมในคราวต่อไป

- 10 Pm: 如大衆部四破五破。合成七部。ในฉบับ Pm หากนับนิายมหาสัง- ชิกะและกึ่งนิายที่แตกออกมารวมทั้งหมด มี 7 นิกาย ซึ่งหากเปรียบเทียบ กับฉบับแปลจีนอีกสองสำนวนจะขาด นิกายอปรไศละ และนำนิายไจติกะ และนิายอุตตรไศละ ไปรวมเป็นกลุ่มเดียวกัน [Pm: 七支提山部北山部]

- 11 ในฉบับ A ใช้คำว่า 遊迦 โยคะ? ผู้เขียนสันนิษฐานว่า เกิดจากความผิดพลาด ในการคัดลอก เพราะในประโยคแปลข้างต้น ฉบับ A ใช้คำว่า 支提加

- 12 A: 一名薩婆多. Deeg: one was called Sarvāsti. Deeg แปลคำว่า 薩 婆多 เป็น สรวาสติ(Sarvāsti) โดยให้ความ เห็นสรุปได้ดังนี้

ถึงแม้การถอดเสียงคำว่า 薩婆多(sat-ba-ta*) ไม่ใช่คำว่า Sarvāsti อีก ทั้งคำว่า 薩婆多 ก็พบมากในพระไตรปิฎกจีนที่เป็นชื่อคัมภีร์ ดังนั้นคำว่า 薩婆多 อาจไม่ได้ตีความตามสายจารีตคือ 一切有 'everything(一切) exists (有)' แต่มีการอธิบายความหมายไปในแง่มุมอื่นคือ 一切性 'integrality, completeness' คล้ายกับเป็นคำที่ถอดเสียงมาจากคำว่า sar- vatā, sarvatva (Prakrit: savata) โดยนำหลักฐานมาจากพจนานุกรม ภาษาล้านสกฤต(- จีน) 翻梵語(2012:140) 薩婆多譯曰一切性也

(เชิงอรรถ อ่านต่อหน้า 70)

(เชิงอรรถ ต่อจากหน้า 69)

จากข้างต้น Deeg คล้ายมีความเห็นด้วยกับหลักฐานในการถอดเสียงคำว่า 薩婆多 ว่าเป็น *sarvatā, sarvatva* (Prakrit: *savata*) ซึ่งไม่ได้ตีความตามสายจารีตของนิกายสรวาสติวาทคือ 'everything(สรว) exists(อัสนิ)' ที่นักแปลชาวจีนมักแปลชื่อนิกายนี้ว่า 說一切有部 ในคำศัพท์สันสกฤตยุคของคัมภีร์ภาษาขะที่อรรถาธิบาย คัมภีร์เวทธานตสูตร ระบุว่าโดยสังกะระ ใช้คำว่า '*sarvāsti-tva-vādinās*' และ คัมภีร์ภามตี(Bhāmātī) ระบุว่าโดยวาจัสปติมิศระ(*Vācaspati-miśra*) ก็ใช้คำเรียกขานนี้เช่นเดียวกัน (Willemen et. all 1998:17) ซึ่งคำว่า *tva* มีความหมายว่า 性 นอกจากนั้น หากแปลตามรูปศัพท์ของคำว่า '*sarvāsti-tva-vādinās*' เป็นภาษาจีนคือ 說一切有性部

Junjiro Takakusu ซึ่งว่าศัพท์คำว่า 薩婆多 มาจากคำว่า *sabbatthi-vāda* แต่ Willemen แย้งว่า อักษร 多 ไม่ควรอ่านว่า *thi* ควรจะมาจากคำว่า *sabba(-thi)-vāda* หรือ *sarva(-astivā)-da* หรือเป็นคำถอดเสียงมาจากภาษาปรากฤตที่ใช้ในแคว้นมคธ (Willemen et.all 1998:17)

เมื่อพิจารณาคัมภีร์สายบาลีพบว่ามีการเรียกนิกาย "สรวาสติวาท" ดังนี้ ในคัมภีร์ทีปวงศ์เรียกนิกาย"สรวาสติวาท" ว่า "*sabbattha-vāda* สัพพัตถะ-วาท" ในคัมภีร์กถาวัตถุอรรถกถาเรียกนิกายนี้ว่า "*sabbatthi-vāda* สัพพัตถิ-วาท" หากพิจารณาจากการเรียกชื่อตามข้างต้นแล้ว พบว่าการเรียกชื่อนิกาย "*sabbattha-vāda* สัพพัตถะ-วาท" ของคัมภีร์ทีปวงศ์มีความใกล้เคียงมากกว่า และคัมภีร์ทีปวงศ์ก็เก่าแก่กว่าคัมภีร์กถาวัตถุอรรถกถา

คำว่า 薩婆多 อาจถอดเสียงมาจากภาษาตระกูลปรากฤตชนิดหนึ่ง ซึ่งมีความใกล้เคียงกับคำว่า *sabbattha* ในภาษาบาลีมากกว่า แต่ความหมายของคำว่า "*sabbattha* สัพพัตถะ" ในภาษาบาลี คล้ายกับไม่ได้แปลว่า 'everything exists'

ในคัมภีร์ มัชฌิมนิกาย ได้ปรากฏชื่อของนิกายสรวาสติวาท คือ 一切語言部 ซึ่งหากพิจารณาตามความหมายคล้ายกับไม่ได้แปลว่า 'everything exists' กล่าวคือ คำว่า 一切 หมายถึง สรว, สัพพะ คำว่า 語言 แปลว่า คำ, คำพูด, คำศัพท์, ภาษา หรืออาจแยกอักษร 語 และ言 โดยอักษร 語 แปลว่า คำ, คำศัพท์, ภาษา, อักษร 言 แปลว่า วาทะ อักษร 部 แปลว่า

(เชิงอรรถ อ่านต่อหน้า 71)

(เชิงอรรถ ต่อจากหน้า 70)

นิกาย ซึ่งอธิบายว่า เนื่องจากมีหลักธรรม คือ สรรพสิ่งมีอยู่ ดังนั้น สรรพสิ่ง
ต้องย่อมคำพูดมาอธิบาย กล่าวคือ ในคัมภีร์ 三論玄義 กล่าวว่าหลังจากพุทธ-
ปรินิพพานสามร้อยปี พระกาศยยานีบุตรได้ดับขันธ เถรวาทได้แบ่งออกมา
เป็น นิกายศิษย์เถรวาท และนิกายสรวาสติวาท ฝ่ายนิกายศิษย์เถรวาท
ยึดถือพระสูตรเป็นประมาณ กล่าวคือ ยึดพระสูตรเป็นหลัก ละทิ้งพระ
อภิธรรมที่ทำการตีความพระสูตร และพระวินัยปิฎก เนื่องจากไม่เห็นความ
สำคัญ ฝ่ายนิกายสรวาสติวาทยึดถือพระอภิธรรมว่าเป็นที่สุด ได้ร่วมเผยแพร่
พระสูตรเหมือนกับนิกายศิษย์เถรวาทที่รับสืบทอดต่อกันจากพระมหากัส-
ปะจนถึงพระอุคคุปต์ ต่อมาในสมัยของพระปุราณะเริ่มเน้นหนักในการ
เผยแพร่พระอภิธรรมมากกว่าพระสูตร จนกระทั่งพระอภิธรรมมีความรุ่งเรือง
อย่างมากในสมัยพระกาศยยานีบุตร จนในที่สุดจึงแตกนิกายออกมาเป็น
นิกายที่เน้นการอธิบาย(語言)หลักธรรมโดยการตีความพระสูตรมากกว่าเน้น
หนักไปที่พระสูตร (Mitomo 1996) นอกจากนี้ คำว่า 一切語言 ในคัมภีร์มัญ-
ชุศรีปริปจฉา มีคำอธิบายเพิ่มเติมว่า 律主執三世有故一切所語言
也 (T2: 17c11-12) ทำให้คาดว่าชื่อนิกายอาจมีความเป็นไปได้หลายคำศัพท์
ได้แก่ 1) sarva(=sabba)-vāda 2) sarvārtha(=sabbattha)-vāda 3)
sarvatra(=sabbattha)-vāda ดังนั้นจากข้อมูลข้างต้นยังเป็นการตอกย้ำ
ว่าศัพท์ดั้งเดิมไม่ควรจะเป็นคำว่า "สรวาสติวาท" และผู้เขียนสันนิษฐานศัพท์
คำว่า 薩婆多 และ 一切語言 ในเบื้องต้นว่ามีความใกล้เคียงกับคำว่า "sab-
battha สัพพัตถะ" ในคัมภีร์ที่ปวงค์ของสายบาลี

ประเด็นความแตกต่างของชื่อนิกายและมติธรรมที่มีความแตกต่างกันบ้าง
ผู้เขียนเสนอว่า เราควรมาพิจารณาความเก่าใหม่ของคัมภีร์ที่ให้ข้อมูลเพื่อ
จัดลำดับก่อนหลังความเก่าใหม่ของคำศัพท์จึงสามารถเห็นพัฒนาการของ
แนวคิดที่กลายมาเป็นชื่อนิกายพร้อมการอธิบายชื่อนิกาย แต่ผู้เขียนขอ
เสนอประเด็นเหล่านี้โดยละเอียดในโอกาสต่อไป

- 13 A: 一名薩婆多。亦名因論先上座部。二名雪山部。ในฉบับ A แปลว่า
"ลำดับแรกคือ นิกายสัพพัตถะ มีชื่อเรียกอีกอย่างว่า นิกายเหตุวาทปุรสถ-
วีระ" ซึ่งคำแปลนี้มีความแตกต่างกับทุกสำนวนอย่างสิ้นเชิง ดูรายละเอียด
ที่เชิงอรรถลำดับต่อไป

(เชิงอรรถ ต่อจากหน้า 72)

“นิกายมูลสถวีระ” อย่างฉบับทิเบต และฉบับ X

แต่ในฉบับ A นั้นแปลแตกต่างจากฉบับที่กล่าวมาทั้งหมด คือ “นิกายสรวาสติวาท มีชื่อเรียกเพิ่มขึ้นมาอีกชื่อ คือ นิกายเหตุวาทปุรวัสถวีระ(因論先上座部)”

เมื่อพิจารณาจากข้อมูลข้างต้น และการแปลของฉบับ X, Pm และ A ที่ผ่านมาก่อนหน้านี้ จะพบว่า การแปลในฉบับ A มีการดกหล่น ผิดพลาดหลายที่ ดังนั้น ความน่าเชื่อถือในการแปลทำให้ผู้เขียนคลางแคลงใจกับการแปลประโยคข้างต้นนี้ ซึ่งยากต่อการสันนิษฐานว่า เกิดจากความเข้าใจผิด หรือเป็นเพราะต้นฉบับเขียนไว้แบบนั้นจริง ๆ

- 15 X: 採菽氏師; Pm: 勿伽羅是我大師; A: 因師主因執連. เมทคัลยายนะ (Maudgalyāyana) เป็นคำศัพท์ภาษาสันสกฤต จะตรงกับคำว่า โมคคัลลันะ (Moggallāna) ในภาษาบาลี ในฉบับ Pm ใช้คำว่า 勿伽羅 เป็นการแปลโดยถอดเสียงของคำว่า Mogala?

ในกรณีของฉบับ X ใช้คำว่า 採菽氏 Teramoto สันนิษฐานว่า ศัพท์คำว่า 採菽氏 เป็นคำแปลของคำว่า เมทคัลยายนะ (Maudgalyāyana) หรือ โมคคัลลันะ(Moggallāna) โดยตั้งวิเคราะห์ได้ดังนี้

คำว่า “maudga” หรือ “mugga” หมายถึง “ถั่ว” คือ ตัวอักษร 菽,

คำว่า lā มาจาก √lā หมายถึง to take คือ อักษร 採

ส่วนอักษร 氏 นั้น Teramoto เสนอความเห็นว่าเป็น āyana ที่แปลว่า ตระกูล แต่ผู้เขียนไม่สามารถพบความหมายนี้ในพจนานุกรมภาษาสันสกฤตทั้งหลายได้ แต่พบคำว่า anvaya จึงคิดว่า Teramoto คงหมายถึงปัจจัยในโคตรตัทธิตมากกว่าในไวยากรณ์สันสกฤตเรียกว่า *tāsyāpatyam* แปลว่า “offspring of his” เป็นปัจจัยของ *taddhita*(ตัทธิต) ที่ตั้งวิเคราะห์โดยใช้ Genitive case ดูเพิ่มเติมที่ Tubb and Boose(2007: 74-75)

สำหรับฉบับ A ใช้คำว่า 因執連 ซึ่งหากเปรียบเทียบกับฉบับ Pm และฉบับ X แล้ว ผู้เขียนสันนิษฐานว่า อาจเกิดการคัดลอกผิด ซึ่งควรเป็นคำว่า 目乾連 มากกว่า

(เชิงอรรถ อ่านต่อหน้า 74)

[ช่วง]เวลาที่อยู่ใน 100 ปีนี้ นิกายอื่น คือนิกายที่เรียกว่า กาศยปิยะ (Kāśyapīya)¹⁶ [หรือเรียกอีกชื่อว่า] สุวรรณกะ(Suvarṣaka)¹⁷ ได้แตกออกมาจากนิกายสรวาสติวาท

[ช่วง]เวลาที่ดำรงอยู่ร้อยปีที่ 4 นิกายอื่นคือ นิกายสังกรานติกะ (Saṃkrāntika) [หรือเรียกอีกชื่อว่า] เสตรานติกะ(Sautrāntika)แตกออกมาจากนิกายสรวาสติวาท เขาเหล่านั้นได้กล่าวว่า อาจารย์[ของเขา] คือ ธรรมโมตตระ(Dharmottara)¹⁸

(เชิงอรรถ ต่อจากหน้า 73)

Max Deeg นักวิชาการตะวันตกแปลประโยคที่กล่าวว่า “因師主因執連” ในคัมภีร์ SBh ฉบับจีน A เป็นภาษาอังกฤษว่า

"because their leader(always) referred (to the Buddha) was..."

และอธิบายการแปลนี้ในเชิงอรรถว่า

"This refers to Maudgalyāyana always following the Buddha in expounding the dharma: see Demieville 1973: 60f."

จากข้างต้นเราจะพบว่าที่ Deeg แปลนั้นเกิดความผิดพลาดจากการแปลคำว่า "因執連" ซึ่งทำให้คำแปลและเชิงอรรถอธิบายดูคลาดเคลื่อนไม่ถูกต้อง เนื่องจาก Deeg แปลอักษรแต่ละตัวออกมาเป็นความหมาย แต่ในความเป็นจริงอักษรทั้งสามตัวนี้เป็นชื่อเฉพาะของพระมหาทศลยานะ (Maudgalyāyana) โดยเป็นการแปลแบบถอดเสียง ซึ่งเป็นความผิดพลาดของการคัดลอก "因執連" และ "目乾連" ดังที่ผู้เขียนกล่าวไว้แล้วข้างต้น และหาก Deeg ได้พิจารณาสำนวนอื่นประกอบด้วย ผู้เขียนคาดว่าปัญหาที่เข้าใจคลาดเคลื่อนไม่ถูกต้องนี้จะหมดไป

16 ฉบับ X และ Pm ใช้คำว่า 飲光部 ซึ่งผู้เขียนสันนิษฐานว่า 光 มาจาก √kāś แปลว่า สว่างไสว และ 飲 มาจาก √pā ที่แปลว่า ดื่ม ซึ่งคำว่า 飲光 หมายถึง “ดื่มแสงสว่าง”

(เชิงอรรถ ต่อจากหน้า 74)

- 17 นิิกาย "สุวรรณษกะ Suvarṣaka" ในฉบับ X และ Pm ใช้คำว่า 善歲部 แต่ในฉบับ A ใช้คำว่า 優梨沙 ซึ่ง Deeg ไม่แน่ใจว่าจะถอดเสียงศัพท์ 優梨沙 ว่าเป็นนิิกายอะไร แต่ก็ให้ความเห็นว่า หากเทียบเคียงกับฉบับ Pm คาดว่าเป็นนิิกาย "สุวรรณษกะ Suvarṣaka" ดูรายละเอียดเพิ่มเติมที่ Deeg(2012: 141 เชิงอรรถที่ 51) ส่วน Teramoto นักวิชาการชาวญี่ปุ่นสันนิษฐานว่า คำว่า 優梨沙 ของฉบับ A มาจากคำว่า varṣa ไม่มีคำว่า su

จากข้างต้นเกี่ยวกับประเด็นการถอดเสียงศัพท์คำว่า 優梨沙 ผู้เขียนพิจารณาว่า มีความเป็นไปได้สองกรณีคือ 1) เป็นอย่างที่ Teramoto สันนิษฐาน 2) เป็นคำว่า su..risa หากคำว่า va ไป อาจเป็นไปได้ว่า ในภาษาปรากฤตมีการเปลี่ยน va เป็น u (su<su+u<su+va) แต่ผู้เขียนยังไม่พบตัวอย่างของการถอดเสียงของตัวอักษร 優 เป็น su มีแต่ถอดเสียงเป็น u (優 อ่านว่า * ?ju ใน Old chinese, * ?jəu ใน Middle Chinese และคาดว่าในภาษาสันสกฤตและปรากฤตคือตัวอักษร u ดูรายละเอียดเพิ่มเติมที่ Karashima 1994: 201, 226, 248) ดังนั้นข้อสันนิษฐานนี้จึงเป็นอันตกไป ณ ขณะนี้

คำว่า varṣa ในภาษาสันสกฤตตรงกับคำว่า varisa/ṣa ในภาษาปรากฤต โดยใส่สระอิ(i)ลงไประหว่างพยัญชนะ ร(r)และ ส(s) หรือ ษ(ṣ) เรียกกระบวนการนี้ว่า "สวรภักติ(svarabhakti)" เมื่อพิจารณาจากอักษร "梨 ri" ดูมีความใกล้เคียงกับฉบับ A มากกว่า และหากถอดเสียงคำว่า 優梨沙 ควรเป็น urisa หรือ urīṣa โดยมีการเปลี่ยนไปจากศัพท์ดั้งเดิมดังนี้ urisa/ṣa < varisa/ṣa < varṣa

- 18 X: 名經量部。亦名說轉部。自稱我以慶喜爲師; Pm: 名說度部。亦名說經部; A: 因大師鬱多羅。名僧迦蘭多。亦名修多羅論。ฉบับ X แปลว่า 慶喜 ผู้เขียนสันนิษฐานว่า 慶喜 หมายถึง พระอานนท์ แต่ในฉบับ A แปลทับศัพท์ว่า 鬱多羅 อ่านว่า อุตตระ ซึ่งพระอุตตระเป็นรูปเดียวกับพระอานนท์หรือไม่ นั้นเป็นประเด็นที่น่าสนใจประเด็นหนึ่ง

อนึ่ง ในตำนานพระโพธิสัตว์สุเมตร มีคำว่า鬱多羅 ซึ่งเป็นชื่อเรียกอีกชื่อของพระโพธิสัตว์สุเมตร (Yamada1959: 542)

ดังนั้น นิกายสถวีระได้แตกออกมาเป็น 11 [นิกาย] ได้แก่

[1] นิกายสรวาสติวาท

[2] นิกายไหมวตะ

[3] นิกายวาทสีปุตริยะะ

[4] นิกายธรรโมตตริยะะ

[5] นิกายภัทธานิยะ

[6] นิกายสัมมิตียะ

[7] นิกายษัณณคิริกะ

[8] นิกายมเหสีสาสกะ

[9] นิกายธรรมคุปตะกะ

[10] นิกายกาศยปิยะ

[11] นิกายสังกรานติกะ

[2. หลักธรรม(samaya*)ของนิกายต่าง ๆ]

[ในลำดับต่อไป ข้าพเจ้า(วสุมิตร)]จะขยายความเกี่ยวกับหลักธรรม และหลักธรรมอื่น ๆ ของ[นิกาย]ทั้งหลายเหล่านี้

[2.1 นิกายมหาasanghika]

[2.1.1 หลักธรรมของนิกายมหาasanghika, เอกวยวหาริกะ, โลโกตตรวาทะ และกุกกุฏิกะ]

ในที่จะกล่าวนี้ หลักธรรมของ[นิกาย]เหล่านี้ คือ นิกายมหาasanghika, เอกวยวหาริกะ, โลโกตตรวาทะ และกุกกุฏิกะ

[2.1.1.1 หลักธรรมเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า]

เขาทั้งหลาย[กล่าวว่า]

[1] สมเด็จพระพุทธเจ้าผู้ภควันต์เป็นผู้พ้นโลก(lokottara*)¹⁹

19 Bureau (2013: 59) ได้ให้ข้อมูลซึ่งบางหัวข้ออาจจะไม่ตรงกับประเด็นนี้มาก เช่น ในคัมภีร์กถาวัตร กถาที่ชื่อว่า Manussalokakathā (Kv: 559-560; อภ.ก.37/1733/592-1736/593). คัมภีร์กถาวัตรอุทธกถาได้อธิบายว่า ความเห็นนี้เป็นความเห็นของนิกายเวตุลลกะ (Kv-a:172; อภ.ปญจ.อ. 81/558 แปล.มมร). เมื่อพิจารณาดูพบว่า พระสูตรที่นิกายเวตุลลกะได้นำ มาเป็นข้อสนับสนุนคือ

bhagavā loke jāto loke saṃvaddho lokam abhibhuyya vihara-
ti anupalitto lokenā ti suttaṃ...(SN III: 140; Kv-a: 172)

แปล: พระสูตรกล่าวว่า “พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบังเกิดในโลก ทรงเจริญ
ในโลก [แต่]เป็นผู้ไม่ถูกโลกแปดเปื้อน ครอบงำโลกอยู่”

สำหรับประเด็นนี้ คัมภีร์กถาวัตรอุทธกถาได้อธิบายว่า นิกายนี้มีความเห็น
เห็นว่า “พระพุทธเจ้าดำรงอยู่ในสววรรค์ชั้นดุสิต และที่ปรากฏตัวในโลก
มนุษย์เป็นรูปนิมิตร”

หรือในหัวข้อที่กล่าวว่า “วิหารของสมเด็จพระพุทธเจ้าผู้ภควันต์ เป็นโลกุต-
ตระ” (Kv: 221-225; อภ.ก.37/671/244-690/249) คัมภีร์กถาวัตรอุทธก-
ถาได้อธิบายว่า เป็นความเห็นของนิกายอันธกะ (Kv-a: 60-61; อภ.
ปญจ.อ. 80/568-569 แปล.มมร)

แต่ที่ตรงกับความเห็นนี้คือ คัมภีร์ *Nikāyabhedavibhaṅgavyākhyāna*
ของ Bhavya กล่าวว่า เป็นมติธรรมของนิกายเอกกวรวหาริกะ ดูรายละเอียด
เพิ่มเติมที่ Teramoto and Hiramatsu (1935: 10)

สำหรับคัมภีร์ *Samayabhedoparacanacakrasyanikāyabhedo-
padarśananāmasaṃgraha* กล่าวว่า เป็นความเห็นของนิกายโลกุตตร-
วาทะ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมที่ Teramoto and Hiramatsu (1935: 36).

(เชิงอรรถ ต่อจากหน้า 78)

22 X: 世尊所說無不如義; Pm: 如來語無不如義; A: 一切義說. เมื่อพิจารณาการแปลทุกสำนวนแล้ว ไม่มีความแตกต่างกันของเนื้อหาโดยรวม แต่เมื่อพิจารณาในรายละเอียดคล้ายกับว่า ฉบับทิเบตและฉบับ A แปลไปในทิศทางเดียวกัน คือ ไม่ได้ใช้คำปฏิเสธ แต่ฉบับ X และ Pm ได้แปลออกมาเป็นปฏิเสธซ้อนปฏิเสธ

23 X: 如來威力亦無邊際; Pm: 如來威德勢力無減; A: 光明無量. ฉบับ A แปลว่า “มีแสงสว่างไม่มีประมาณ” แต่ฉบับ X, Pm และฉบับทิเบต แปลว่า “อานุภาพไม่มีประมาณ”

ใน“ครั้งแรก”ผู้เขียนสันนิษฐานว่า ฉบับ A อาจแปลมาจากคำว่า *prabhā* หรือ *prabhāsvara* ที่แปลว่า “แสงสว่าง” และฉบับที่เหลือแปลมาจากคำว่า *prabhāva* หมายถึง “ความสามารถ, พลัง” แต่ในคัมภีร์ AKBh ฉบับแปลจีน ซึ่งผู้แปล คือ ท่านเสวียนจั้ง และท่านปรมารณะ ก็เป็นผู้แปลคัมภีร์ SBh ฉบับ X(เสวียนจั้ง) และ Pm(ปรมารณะ) ด้วยเช่นเดียวกัน ทั้งสองท่านนี้ได้แปลคำศัพท์ *prabhāva* ว่า “ความสามารถ, พลัง” แต่ก็พบเห็นหนึ่งแห่งที่แปลว่า “แสงสว่าง” [AKBh: 187³]

เมื่อพิจารณาประเด็นที่แปลได้สองความหมายนี้จากคัมภีร์ AKBh ฉบับแปลจีน X และ Pm ทำให้ผู้เขียนกลับมาทบทวนการพิจารณาฉบับ A อีกครั้ง พบว่า มีแนวโน้มที่เป็นไปได้ว่า ฉบับ A อาจแปลมาจากคำว่า *prabhāva* แต่เลือกความหมายที่หมายถึง “แสงสว่าง” ซึ่งอาจเกิดคำถามที่น่าสนใจว่า เทพผู้ศักดิ์สิทธิ์หรือผู้หลุดพ้นแล้วทั้งหลายยังมีแสงสว่างมากเท่าใด หมายความว่า เขาเหล่านั้นเป็นผู้มีพลัง ความสามารถมากเท่านั้นหรือไม่ กล่าวคือ ในสมัยนั้น มีการชื้อวัดพลัง ความสามารถด้วยแสงสว่าง โดยที่ใครมีแสงสว่างมาก บุคคลผู้นั้นย่อมมีพลัง ความสามารถมากหรือไม่

สำหรับฉบับทิเบตใช้คำศัพท์ *མཁུ* แปลว่า “ความสามารถ, พลัง” ซึ่งควรจะมาจากคำว่า *prabhāva* ดังนั้น ผู้เขียนจึงขอแปลโดยยึดตามฉบับทิเบตไปก่อน

24 X: 佛化有情令生淨信無厭足心; Pm: 如來教化衆生。令生樂信無厭足心; A: 令信樂生無有厭足. เราสามารถแบ่งกลุ่มการแปลประโยคนี้ได้ดังนี้ ฉบับ X และ Pm แปลไปในทิศทางเดียวกัน แต่ทางด้านฉบับ A และฉบับทิเบต แปลไปในทิศทางเดียวกัน

29 Teramoto เสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นศัพท์ ๔ ประการว่าตรงกับคำศัพท์สันสกฤตคือ "niyata นิยตะ" แต่ศัพท์ที่แปลคำว่า ॐ ตรงกับคำศัพท์สันสกฤตได้ทั้งคำว่า nirukti, nirvacana, nirukta และเมื่อนำฉบับจีนมาพิจารณาประกอบพบว่า ใกล้เคียงกับคำว่า 解 ของฉบับ A ที่มีความหมายว่า "การอธิบาย, การตีความ" ดังนั้น ผู้เขียนจึงเลือกใช้ คำว่า "นิรุคติ" แทนคำว่า "niyata นิยตะ"

ทางด้านประโยคของฉบับแปลจีน กล่าวดังนี้ X: 佛一切時不說名等。常在定故。然諸有情。謂說名等歡喜踊躍; Pm: 如來所出語。皆令衆生生愛樂心。如來心恒在觀寂靜不動; A: 無所言說。常一其心。群生無種種無數。皆從如來聞說解。

หนึ่งผู้เขียนมีความเห็นว่า ฉบับ A ใกล้เคียงกับฉบับทิเบตมากกว่าฉบับ X
 และ Pm

[13] รู้ธรรมทั้งหลายด้วยจิตเดียว³¹

[14] รู้ธรรมทั้งหลายโดยรอบด้วยปัญญาที่สัมประยุกต์ในหนึ่งขณะ
จิต³²

[15] สมเด็จพระพุทธเจ้าผู้ภควันต์ทั้งหลายอยู่ในอนุตปาทชฎานะ (anutpāda-jñāna) และการดับ (kṣaya) อย่างตลอดต่อเนื่องจนกระทั่ง
ปรินิพพาน

[2.1.1.2 หลักธรรมเกี่ยวกับพระโพธิสัตว์]

[1] พระโพธิสัตว์ทั้งหลายไม่อยู่ในภาวะของ กลละ(kalala*),
อรพุทะ(arbuda*), เปศี(peśī*) และ ฆนะ(ghana*) ในพระครรภ์ของ
มารดา(ขณะอยู่ในพระครรภ์)³³

³¹ Kv: 314-315. ดู Teramoto ในส่วนของ Vinītadeva(Teramoto and Hiramatsu 1935: 37)

³² X: 一刹那心相應般若知一切法; Pm: 如來一刹那相應般若。能解一切法;
A: 一念相應慧覺一切法.

เมื่อพิจารณาฉบับจีนทั้งสามสำนวนพบว่า เนื้อหาหลักได้รับการแปลไปใน
ทิศทางเดียวกัน มีแค่เพียงจุดเล็กน้อยในคำศัพท์ที่อาจไม่สอดคล้องกัน เช่น
ฉบับ X ใช้คำว่า “一刹那心” ฉบับ Pm ใช้คำว่า “一刹那” และฉบับ A ใช้คำ
ว่า “一念”

เมื่อเปรียบเทียบฉบับ X และ Pm จะต่างกันเพียงแค่ฉบับ Pm ไม่มีคำว่า
“心” ผู้เขียนสันนิษฐานว่า เนื่องมาจากคำศัพท์สันสกฤตคือ eka-
kṣaṇika[-citta] ที่แม้จะเพิ่มหรือละคำว่า citta แต่นักแปลชาวจีนก็เข้าใจ
ความหมายของคำศัพท์ในบริบทนี้โดยไม่ต้องสงสัย สำหรับฉบับ A ถึงแม้
จะใช้คำว่า “一念” ที่แปลแตกต่างออกไปก็ตาม แต่ก็อาจมาจากศัพท์คำ
เดียวกัน

[2] พระโพธิสัตว์ทั้งหลายเข้าสู่พระครรภ์ของพระ[พุทฺธ]มารดาด้วยการ[เนรมิต]เป็นช้าง[เผือก] พระโพธิสัตว์ทั้งหลายกระทำการออกมาจากพระครรภ์(พระปรีศร์ด้านขวา)³⁴ของพระ[พุทฺธ]มารดา

[3] พระโพธิสัตว์ทั้งหลายไม่มีกามสัญญา(kāmasamjīkā), พยาบาทสัญญา(vyāpādasamjīkā), วิหิงสาสัญญา(vihimsāsamjīkā)

[4] ด้วยความปรารถนา พระโพธิสัตว์ทั้งหลายสามารถไปเกิดในอภายทั้งหลายเพื่อกระทำความบริบูรณ์ให้กับสรรพสัตว์

(เชิงอรรถ ต่อจากหน้า 82)

- 33 X: 一切菩薩入母胎中。皆不執受羯刺藍頸部曇閉尸鍵南爲自體; Pm: 一切菩薩入胎中。無有柯羅邏。頸浮陀。卑尸。伽訶那捨伽。波羅捨伽。雞捨盧摩那佉等; A: 菩薩不愛母胎。

เมื่อพิจารณาจากข้างต้นพบว่า ฉบับ Pm จะให้รายละเอียดมากกว่าฉบับอื่นคือ “波羅捨伽。雞捨盧摩那佉等” (paraśākhākeśā, roma, nakhādi) ในคัมภีร์สังยุตตนิกาย และคัมภีร์วิสุทธิมรรค ก็มีการกล่าวถึงเรื่องนี้ไว้เช่นกัน ดังนี้

pathamaṃ kalalam hoti kalalā hoti abbudam

abbudā jāyate pesī nibbattati ghano

ghanā pasākhā jāyanti kesā lomā nakhāni ca. (SN I: 206; Vism: 236).

- 34 X: 一切菩薩出母胎時。皆從右脇; Pm: 菩薩出胎。皆從母右脇而生; A: 一切菩薩從右脇生; Ter: ཡུས་ཁྱི་དུ་

ในฉบับทิเบต คำว่า ཡུས་ཁྱི་དུ་ หมายถึง “พระครรภ์ของพระพุทฺธมารดา” แต่ฉบับจีนทั้งสามสำนวนแปลได้ละเอียดกว่านั้นคือ “[ในขณะที่จะออกจากพระครรภ์ของพระพุทฺธมารดา] ออกมาทางพระปรีศร์ด้านขวา” ทางด้านฉบับฎีกาของ Kuji ก็แปลเช่นเดียวกับสำนวนจีนทั้งหมด

[2.1.1.3 หลักธรรมเกี่ยวกับธรรมลักษณะ]

[1] รู้ความแตกต่างของลักษณะ(vilakṣaṇa*) ของอริยสัจ 4 ด้วยหนึ่ง[ขณะ]ของอันติกปัญญา (antikaprajñā*) ที่ปรากฏขึ้น(abhisa-maya*)³⁵

[2] ในปัญจวิญญานกาย (pañcavijñānakāya*) มีทั้งราคะและวิราคะ³⁶

[3] รูปและอรูปธาตุต้องอาศัยวิญญาน 6(saḍvijñānakāya)³⁷

[4] อินทรีย์ห้า คือ ก้อน[เนื้อ]ไม่[สามารถ]เห็นรูปหยาบทั้งหลายได้ด้วยมังสะจักขุ ฯลฯ³⁸ ไม่สามารถทำการผัสสะในกายผัสสะ³⁹

[5] มีการเปล่งวาจาในสมาธิ ในใจก็มีกายอยู่ ในมนสิการก็มีกายอยู่⁴⁰

35 X: 以一剎那現觀邊智。遍知四諦諸相差別; Pm: 一心正對觀四聖諦。一智通四聖諦。及四聖諦相; A: 一切聞知觀生聖諦。เมื่อพิจารณาทุกสำนวนข้างต้นแล้ว พบว่าฉบับ X และฉบับทิเบตมีความใกล้เคียงกันทั้งด้านการแปล ฉบับ A เป็นฉบับที่แตกต่างออกไปจากกลุ่มมากที่สุด และเมื่อพิจารณาในรายละเอียดของฉบับ A สามารถแบ่งวรรค และอ่านได้ 2 แบบดังนี้ ① 一切聞知, 觀生聖諦. ② 一切聞知觀, 生聖諦.

36 X: 眼等五識身有染有離染; Pm: 五識中有染淨; A: 說有欲有離欲. ฉบับ A คล้ายกับข้อความว่า วิญญาน 5 ไป โดยมีคำที่น่าสงสัยคือ 說 ทางด้านคัมภีร์กถาวัตถุก็คล้ายกับการถกเถียงเกี่ยวกับประเด็นที่คล้าย ๆ กัน ดูรายละเอียดเพิ่มเติมที่ Kv: 3-4. คัมภีร์กถาวัตถุอรรถกถาอธิบายว่า เป็นหลักธรรมของ นิกายมหาสังฆิกะ (Kv-a: 122-125).

37 X: 色無色界具六識身; Pm: 色無色界亦有六識聚; A: 色無色界具六識身. Kv: 7- 9. คัมภีร์กถาวัตถุอรรถกถา อธิบายว่า เป็นนิกายอันธกะ (Kv-a: 109-110, 162-163).

(เชิงอรรถ ต่อจากหน้า 84)

- 38 ถ้าแปลตามรูปศัพท์คือ จากที่กล่าวว่า... จนกระทั่งถึง
- 39 ดู Vinitadeva หัวข้อธรรมลำดับที่ 13 (Teramoto and Hiramatsu 1935: 37). แต่ในคัมภีร์ภิกขุและ Bhavya ได้กล่าวตรงข้ามกับคัมภีร์ SBh ดูในรายละเอียดที่ Kv: 573-575; Bhavya (มองรูปทั้งหลายด้วยจักขุ, Teramoto and Hiramatsu 1935: 11). ในคัมภีร์ภิกขุภิกขุอรรถกถาได้อธิบายขยายความว่า เป็นหลักธรรมของนิกายมหาสังฆิกะ (Kv-a: 177-178)
- 40 X: 在等引位有發語言。亦有調伏^①心。亦有靜^②作意; Pm: 若心在定。亦得有語折伏^①心恒有。相壞^②心恒有。是故凡夫有上下; A: 禪定中間亦有言說。亦調伏^①心。亦攝受^②思惟。

เกิดคำถามเกี่ยวกับการแปลศัพท์คำว่า *สุข* ที่ปรากฏอยู่ 2 แห่ง ในบริบทนี้ของฉบับทิเบตว่า ควรแปลอย่างไร และศัพท์เดิมในภาษาสันสกฤตคือศัพท์คำว่าอะไร ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับในสำนวนจีนทั้งสามฉบับ คล้ายมีการแปลที่แตกต่างกัน ดังนั้น ผู้เขียนขอพิจารณาเป็นประเด็นดังนี้

1. เมื่อพิจารณาเชิงคัมภีร์ทางด้านคำแปลเปรียบเทียบในฉบับต่าง ๆ พบว่าฉบับทิเบตใช้คำว่า *สุข* 2 แห่ง กล่าวคือ 1) *सुखं च चित्तं च* 2) *सुखं च चित्तं च* ซึ่งผู้เขียนสันนิษฐานว่า ตรงกับคำแปลของฉบับจีนคือ คำที่ขีดเส้นใต้ลำดับแรกของฉบับ X, A: 調伏^①; Pm: 折伏^① คำที่ขีดเส้นใต้ลำดับที่สองของฉบับ X: 靜^②; Pm: 相壞^②; A: 攝^②หรือ 攝受^②?

จากข้อมูลทีกล่าวนำข้างต้น ดูเหมือนไม่สอดคล้องกับฉบับทิเบต ซึ่งในฉบับจีนทั้งหมดไม่ปรากฏคำว่า “กาย” ผู้เขียนสันนิษฐานว่า อาจเกิดจากคำศัพท์ต้นฉบับเป็นคำที่ทำให้แปลไปได้หลายความหมาย และเมื่อสำรวจตรวจสอบคำว่า *สุข* พบว่า ตรงกับศัพท์คำว่า *vigraha* ในภาษาสันสกฤตก็ได้

คำว่า *vigraha* มีความหมายหลายอย่าง หนึ่งในนั้นหมายถึง “กาย” และเมื่อเปรียบเทียบกับฉบับจีนพบว่า มีแนวโน้มตรงกับคำว่า “靜^②” ในฉบับ X แต่คำว่า “靜^②” ในฉบับ X คล้ายกับมีความหมายว่า “argument การถกเถียง” และหากพิจารณาในที่เดียวกันนี้ของฉบับ A ใช้คำว่า 攝^② ซึ่งอาจมาจากศัพท์สันสกฤตคือ *graha* แต่อาจต่างกันตรงคำ อุปสรรค(prefix) *vi-* เพราะ *vi-graha* หมายถึง การแบ่ง คือ ปราศจากการยึดจับ ซึ่งไม่ใช่ความ

(เชิงอรรถ อ่านต่อหน้า 86)

(เชิงอรรถ ต่อจากหน้า 85)

หมายของคำว่า 攝^๑ ที่แปลว่า "ยึดจับ" เมื่อมาพิจารณาในคำศัพท์ที่ขีดเส้นใต้ลำดับแรกในฉบับ A, X: 調伏^๑; Pm: 折伏^๑ และเปรียบเทียบกับฉบับทิเบตคือ คำว่า ལུས^๑ = vi-graha ดังนั้น ผู้เขียนสันนิษฐานว่า ใน "ฉบับจีน" อาจเป็นคำว่า "ni-graha" ในส่วนของศัพท์คำว่า graha- น่าจะตรงกัน แต่อาจมีความสับสนในการอ่านคำอุปสรรคระหว่าง vi- และ ni- ดังนั้น ผู้เขียนขอสรุป และเรียบเรียงศัพท์ต้นฉบับที่ทุกฉบับมองเห็น ดังนี้

X: 調伏^๑ สันนิษฐานว่า ตรงกับคำสันสกฤตคือคำว่า ni-graha-,
 諍^๒ สันนิษฐานว่า ตรงกับคำสันสกฤตคือคำว่า vi-graha-.

Pm: 折伏^๑ สันนิษฐานว่า ตรงกับคำสันสกฤตคือคำว่า ni-graha-,
 相壞^๒: ?

A: 調伏^๑ สันนิษฐานว่า ตรงกับคำสันสกฤตคือคำว่า ni-graha-,
 攝受^๒ สันนิษฐานว่า ตรงกับคำสันสกฤตคือคำว่า ni-graha-.

ฉบับทิเบต: ལུས^๑ สันนิษฐานว่า ตรงกับคำสันสกฤตคือ คำว่า vi-graha-,
 ལུས^๒ สันนิษฐานว่า ตรงกับคำสันสกฤตคือ คำว่า vi-graha-

2. หากเราพิจารณาเชิงปรัชญาแนวคิดประกอบด้วย พบว่าในคัมภีร์ **กถาวัตถุ** มีการถกเกี่ยวกับประเด็นที่น่าสนใจดังนี้ "มีการไหวกายอยู่ในผู้เข้า[ฌาน]" (samāpannassa atthi kāyabhedo) "มีการเปล่งวาจาอยู่ในผู้เข้า[ฌาน]" (samāpannassa atthi vacībhedo) [Kv: 196]

ซึ่งในคัมภีร์ **กถาวัตถุ** อรรถกถาอธิบายว่า หลักธรรมข้างต้นเป็นหลักธรรมของนิกายปุพพเสลียะ [Kv-a: 56²⁰] และหากพิจารณาเปรียบเทียบกับคัมภีร์ SBh พบว่า มีความใกล้เคียงกับหลักธรรมในคัมภีร์ SBh เป็นอย่างมากคือ "ในสมาธิ หรือ ในฌานมีกายไหวกายอยู่ มีการเปล่งวาจาอยู่" และที่สำคัญในประเด็นนี้คือ มีการใช้ศัพท์คำว่า "กาย" เช่นเดียวกัน

จากข้อมูลข้างต้น หากเราพิจารณาเปรียบเทียบกับคัมภีร์ **กถาวัตถุ** ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่มีความเก่าแก่กว่าคัมภีร์ SBh ฉบับแปลทั้งสี่ฉบับ ผู้เขียนสันนิษฐานว่า การใช้คำศัพท์ในคัมภีร์ **กถาวัตถุ** อาจมีแนวโน้มการใช้คำศัพท์ที่น่าจะ

(เชิงอรรถ อ่านต่อหน้า 87)

(เชิงอรรถ ต่อจากหน้า 86)

เท่ากับคัมภีร์ SBh ด้วย กล่าวคือ หากเราไล่ลำดับคำแปลตามคัมภีร์จะพบว่า คำว่า “กาย”(kāya) ในคัมภีร์กถาวัตถุ เป็นคำศัพท์ที่ใช้ก่อน และหลังจากนั้นเกิดการเปลี่ยนมาใช้คำว่า vi-graha* ซึ่งพอมีร่องรอยให้พบเห็นการใช้คำนี้ที่ปรากฏในฉบับทิเบตเมื่อเปรียบเทียบคำศัพท์ที่อยู่ในคัมภีร์ SBh ฉบับต่าง ๆ ที่หลงเหลือมาในปัจจุบัน

หรือเราอาจสันนิษฐานได้อีกอย่างว่า คำว่า kāya และ vi-graha* อาจจะเข้ามาตั้งแต่เริ่มต้น เพราะคัมภีร์กถาวัตถุ และคัมภีร์ SBh ก็ไม่ใช่คัมภีร์ของนิกายเดียวกัน การเรียกคำต่างกันก็ไม่ใช่ว่าจะเป็นไปได้

เมื่อกลับมาสู่ประเด็นที่เราตั้งคำถามไว้ในบริบทนี้เกี่ยวกับศัพท์คำว่า สุข ที่ปรากฏอยู่ 2 แห่งในฉบับทิเบตว่า ควรแปลอย่างไร และศัพท์เดิมในภาษาสันสกฤตคือศัพท์คำว่าอะไร หากพิจารณาจากหลักฐานคือ 1. เชิงคัมภีร์ทางด้านคำแปลเปรียบเทียบในฉบับต่างๆ และ 2. เชิงปรัชญาแนวคิดที่นำมาประกอบการพิจารณา ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้เขียนสรุปได้ว่า ศัพท์คำว่า สุข ในฉบับทิเบต อาจมาจากศัพท์สันสกฤตคำว่า vi-graha* ที่หมายถึง “กาย” ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของกึ่งนิกายมหาสังฆิกะคือ นิกายพุพพลีเยที่ได้กล่าวไว้ในคัมภีร์กถาวัตถุและคัมภีร์กถาวัตถุอรรถกถา ที่ใช้คำว่า kāya “กาย” เช่นเดียวกัน

[6] ธรรมที่ได้ถูกกระทำไปแล้วไม่มีสถานะ

[7] จิตและเจตสิกของพระโสดาบันรู้ถึงสภาวะ(svabhāva)

[8] พระอรหันต์ถูกทำให้สำเร็จโดยผู้อื่น⁴¹, มีความไม่รู้, กังขา, พิจารณาโดยผู้อื่น⁴² และมรรคต้องสัมประยุกต์กับการเปล่งเสียง

[9] มรรค คือ การเปล่งคำว่าทุกข์⁴³

[10] อุปการะ คือ การเปล่งคำว่าทุกข์⁴⁴

[11] เพื่อที่จะประหารทุกข์ ต้องใช้เครื่องมือ คือ ปัญญา [และจะ] ได้รับความสุข

[12]⁴⁵

[13 ในชั้น]อัชฏมกะ(aṣṭamaka) [ผู้ปฏิบัติ]สามารถดำรงอยู่อย่าง ยาวนาน ฯลฯ [ในชั้น]โคตร (gotra)ธรรม [ผู้ปฏิบัติ]สามารถเสื่อมจากชั้น นี้ได้⁴⁶

[14] พระโสดาบันมีธรรมที่เสื่อมถอย [แต่]พระอรหันต์มีธรรมที่ไม่ เสื่อมถอย⁴⁷

41 X: 餘所誘; Pm: 他以不淨染汚其衣; A: 從他饒益. ดูเพิ่มเติมที่ เมธี พัทธกะ-ธิระธรรม(2559: 93)เชิงอรรถที่ 64 ประกอบ อนึ่งฉบับ Pm เพิ่มศัพท์ที่แตกต่างจากเชิงอรรถข้างต้นอย่างมีนัยคือคำว่า 不淨 ซึ่งมีความหมายว่า [น้ำสกปรกที่ไม่บริสุทธิ์]

42 X: 他令悟入; Pm: 有他度; A: 觀察. ในฉบับทิเบตคือคำว่า ལུས་པར་རྒྱུད་པ་ แปลว่า พิจารณาโดยผู้อื่น ซึ่งตรงกับศัพท์สันสกฤตคือคำว่า vicarati และเมื่อเทียบเคียงกับฉบับจีนแล้ว พบว่าฉบับ A น่าจะสนับสนุนคำแปลนี้ของฉบับทิเบต

(เชิงอรรถ ต่อจากหน้า 89)

“ในอัมมก[ภูมิ]อยู่อย่างนาน [แต่]ในชั้นโคตร[ภูมิ]มีการเสื่อม”

คำว่า อัมมก[ภูมิ] ในที่นี้หมายถึง ชั้นของ “โสดาปัตติมรรค” หากไล่เรียงลำดับความก่อนหลังกับชั้นโคตร[ภูมิ] จะได้ดังนี้คือ

โคตร[ภูมิ]→อัมมก[ภูมิ]

อนึ่ง มีข้อสังเกตเกี่ยวกับคำแปลต่อท้ายคำว่าอัมมกะ และคำว่า โคตร ในฉบับแปลทั้งสี่ข้างต้น โดยใช้คำว่า ภูมิ (地) บ้างและคำว่า ธรรม (法) บ้าง

- 47 X:預流者有退義。阿羅漢無退義; Pm: 須毘多阿半那退法。阿羅漢多不退法; A: 須陀洹退法。阿羅漢亦有退法; Teramoto ได้แก้ไขฉบับ A เป็น 須陀洹退法。阿羅漢不有退法; Vinītadeva: พระโสดาบันและพระอรหันต์ไม่มีการเสื่อม

เมื่อพิจารณาทุกฉบับที่กล่าวมา ขอเรียบเรียงใหม่ดังนี้ ฉบับ X, Pm, ฉบับทิเบต และฉบับ Ter แปลไปในทิศทางเดียวกันคือ “พระโสดาบันมีการเสื่อมได้ แต่พระอรหันต์ไม่มีธรรมที่เสื่อม” แต่ต้นฉบับเดิมของฉบับ A ที่ยังไม่ได้รับการชำระและแก้ไขโดย Teramoto กลับแปลว่า “พระโสดาบันมีธรรมที่เสื่อมได้, พระอรหันต์ก็เช่นกันมีธรรมที่เสื่อมได้” ซึ่งหากเราตั้งสมมติฐานว่าต้นฉบับที่นำมาเปรียบเทียบด้วย คือ ฉบับ X และ Pm ถูกต้อง มีความน่าเชื่อถือกว่า ดังนั้น ต้นฉบับเดิมของฉบับ A อาจเกิดการผิดพลาด จากการอ่าน หรือการจาร ซึ่งอาจเนื่องมาจากศัพท์คำว่า *aparihāṇi*

เมื่อพิจารณาประโยคในฉบับ A คือ “亦有退法” หากปริวรรตกลับไปเป็นภาษาสันสกฤตควรจะเป็น “...api *aparihāṇi*...” แต่ในฉบับ A นั้น ดังที่จะเห็นได้ในหลายที่ที่ผู้เขียนนำเสนอประเด็นไปก่อนหน้านี้ คล้ายแปลมาจากต้นฉบับที่เป็นภาษาในตระกูลปรากฤตไม่ใช่ภาษาสันสกฤต และเกิดการแปลที่ผิดพลาดอยู่บ่อยครั้ง ซึ่งไม่แน่ใจว่าเกิดจากต้นฉบับที่ผิดพลาด หรือการแปลที่ผิดพลาด หากพิจารณาดูในกรณีนี้ก็คล้ายแปลมาจากศัพท์คำว่า “...api *hāṇi*...” หรือ “...api *parihāṇi*...” ที่ฉบับ A อาจเกิดความผิดพลาดจากการอ่านและแปล หากเราตั้งสมมติฐานว่า ฉบับ X และ Pm ถูกต้อง สำหรับฎีกาของ Vinītadeva ได้อธิบายไว้ว่า มีการเสื่อมทั้งพระโสดาบัน

(เชิงอรรถ อ่านต่อหน้า 91)

(เชิงอรรถ ต่อจากหน้า 90)

และพระอรหันต์ ซึ่งตรงกันข้ามกับฉบับ A อย่างสิ้นเชิง ไม่มีร่องรอยอะไรที่พอช่วยเราได้ในการหาคำตอบในเรื่องนี้

หากพิจารณาคัมภีร์ทางสายบาลีประกอบ คือ คัมภีร์กถาวัตถุ ในกถาที่ชื่อ ปรีหานิกาย คล้ายกับมีบางนิยายที่เห็นว่า มีการเชื่อมถอยลงจากระดับความเป็นพระอรหันต์ แต่ไม่เชื่อมถอยลงจากระดับโสดาบัน[?] ซึ่งคัมภีร์กถาวัตถุ-อรรถกถา ได้กล่าวว่านิยายที่มีแนวคิดแบบนี้หนึ่งในนั้นมี “มหาสังฆิกะบางพวก” รวมอยู่ด้วย ซึ่งดูตรงข้ามกับคัมภีร์ SBh ฉบับแปลจีนสองสำนวนคือ X, Pm และทิเบต

เมื่อพิจารณาดูโดยรวมจะเห็นว่า ทั้งคัมภีร์ SBh และ คัมภีร์กถาวัตถุอรรถกถา กล่าวเกี่ยวกับเรื่องวัตถุ 5 ประการเหมือนกัน ซึ่งได้กล่าวว่าเป็นของนิยายมหาสังฆิกะ หรือ กิณิกายของมหาสังฆิกะทั้งหลาย นี่น่าจะเป็นเหตุผลที่ต่อเนื่องมาว่า ทำไมถึงมีการเชื่อมถอยจากระดับอหัตผลได้ และถ้าพิจารณาจากระยะเวลาที่เกิดขึ้นของเหตุการณ์ก็น่าจะเป็นในเวลาใกล้ ๆ กันคือ สมัยพระเจ้าอโศก[ขอมองในแง่เหตุการณ์ในเวลาที่เกิด แต่ขอข้ามเรื่องปี พ.ศ. ซึ่งมีความแตกต่างกันอยู่] ฉะนั้นหัวข้อ “พระอรหันต์มีธรรมที่เชื่อมได้” น่าจะมีแนวโน้มที่เป็นไปได้มากกว่า “พระอรหันต์ไม่มีธรรมที่เชื่อม” แต่หัวข้อของพระโสดาบัน ผู้เขียนยังไม่สามารถหอร่องรอยได้ เพราะมีการกล่าวถึงอย่างแตกต่างกันมากและยังไม่มีรายละเอียดมากในการวิเคราะห์

เนื่องจากเอกสารข้อมูลค่อนข้างกล่าวอย่างแตกต่างกัน ในเบื้องต้นผู้เขียนตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับประเด็นปัญหาความสับสนเรื่อง “ความเชื่อมหรือไม่เชื่อมของพระอรหันต์และพระโสดาบัน” ที่นักแปลทั้งหลายจากสายจารีตต่าง ๆ แปลมาดังนี้

- 1) เกิดจากปัญหาเกี่ยวกับต้นฉบับที่นำมาแปล
- 2) เกิดปัญหาจากทักษะในการแปลของผู้แปล
- 3) อาจเกิดจากหลักธรรมที่มีการปรับเปลี่ยนตามกาลเวลา กล่าวคือ ในกรณีที่เราพิจารณาจาก “ยุคของผู้แปล” และ “ยุคของคัมภีร์” จะเรียงลำดับได้ดังนี้

กถาวัตถุ→A→Pm→กถาวัตถุอรรถกถา→X→Vinīṭadeva

(เชิงอรรถ อ่านต่อหน้า 92)

[15] สัมมาสัมมทิจิในระดับโลกียะไม่มี, ศรัทธินทรีย์ะในระดับโลกียะไม่มี⁴⁸

[16] อัปปยากฤตธรรมทั้งหลายไม่มี⁴⁹

[17] เพราะว่าเข้าสู่ สัมยักตวนิยาม(samyaktva-niyāma) จึงควรกล่าวว่าประหารสังโยชน์ทั้งหลายได้⁵⁰

(เชิงอรรถ ต่อจากหน้า 91)

ดังนั้น หากพิจารณาจากข้างต้น คล้ายกับว่าเมื่อเวลาเปลี่ยนไป หลักธรรมต่าง ๆ อาจมีการปรับเปลี่ยนไป แต่ในกรณีนี้อาจมีปัจจัยต่าง ๆ เข้ามาพิจารณาประกอบเพิ่มเติมด้วย เช่น ก) คัมภีร์มีส่วนเก่าและส่วนเพิ่มเติม ข) นิยายเดิมที่กล่าวกันถึงในคัมภีร์ มีการแตกกิ่งนิยายออกไปแล้วเปลี่ยนชื่อ หรือมีการปรับเปลี่ยนแนวคิดไปจากเดิมหรือไม่ หรือมีการปรับเปลี่ยนสลับไปสลับมาของแนวคิด ซึ่งพอจะมองเห็นร่องรอยได้ในคัมภีร์กถาว่าตฤตรรกกถาที่กล่าวไว้ว่า เป็นนิยายมหาสังฆิกะบางพวก

เนื่องจากเป็นประเด็นที่ใช้เวลาและเนื้อที่มากและในบางประเด็นที่เกี่ยวข้องเนื่องคงยากที่จะหาคำตอบได้ เนื่องจากข้อมูลที่หลงเหลือมาในปัจจุบันไม่สามารถให้คำตอบได้อย่างชัดเจน เช่น เรื่องปีที่แน่นอน ฉะนั้นผู้เขียนขอแปลตามฉบับที่เบตไปก่อนในโอกาสนี้

48 X: 無世間正見。無世間信根; Pm: 世間無正見。世間無信根; A: 無世俗正見。有世俗信根. Teramoto ได้แก้ไขฉบับ A เป็น 無世俗正見。無世俗信根. Bhavya: พระตถาคตไม่มีสัมมาทิจิในระดับโลกียะ; Vinītadeva: ศรัทธินทรีย์ะในระดับโลกียะไม่มี.

49 X: 無無記法; Pm: 無無記法; A: 無有記法. Teramoto ได้ทำการแก้ไขฉบับ A เป็น 無無記法.

50 ฉบับจีนของ X, Pm แปลไปในทิศทางเดียวกัน X: 入正性離生時。可說斷一切結, Pm: 若人入正定。一切結滅 แต่ฉบับที่เบตและฉบับจีน A คล้ายกับแปลไปในทิศทางเดียวกันคือ "ไม่สามารถประหารสังโยชน์" 超昇離生。不一斷一切結.

[18] พระโสดาบันทำบาปได้ทั้งปวง ยกเว้นอนันตริย[กรรม]

[19] พระสูตรทั้งหลาย[ที่ถูกตรัสโดยพระพุทธเจ้า]มีความหมายที่
ชัดแจ้งสมบูรณ์(nītārtha)⁵¹

[20] อสังขตะทั้ง 9 ชนิด มีดังนี้⁵²

① ปฏิสังขยานิโรธ(pratisamkhyā-nirodha)

② อปฏิสังขยานิโรธ(apratisamkhyā-nirodha)⁵³

③ อากาศ(ākāśa)

④ อากาสาณัญญาตนะ(ākāśānantyāyatana)

⑤ วิญญาณัญญาตนะ(vijñānāntyāyatana)

⑥ อากิณฺญัญญาตนะ(ākimcanyāyatana)

⑦ เนวสัณฺณานาสัณฺญาตนะ(naivasamjīkānāsamjīkāyatana)

⑧ ปฏิจฺจสมุปบาท(pratītyasamutpāda)

⑨ มรรค(mārga)⁵⁴

51 X: 佛所說經皆是了義; Pm: 一切諸經無不了義; A: 一切修多羅皆依了義. ใน
สำนวนการแปลของฉบับ Pm ค่อนข้างแตกต่างจากฉบับอื่นเนื่องจาก
เป็นการแปลในเชิงปฏิเสธซ้อนปฏิเสธ ซึ่งไม่แน่ใจว่าต้นฉบับที่ใช้แปลเป็น
เช่นนั้นหรือไม่

52 ในฉบับทิเบตไม่มีประโยคนี้ แต่ฉบับแปลจีนทั้งสามสำนวนเป็นไปในทิศทาง
เดียวกันคือมีหัวข้อธรรมนี้ ดังนั้น จึงได้เพิ่มเติมเข้าไปตามฉบับจีน

53 ในฉบับทิเบตไม่มีประโยคนี้ แต่ฉบับแปลจีนทั้งสามสำนวนเป็นไปในทิศทาง
เดียวกันคือมีหัวข้อธรรมนี้ ดังนั้น จึงได้เพิ่มเติมเข้าไปตามฉบับจีน

54 ในฉบับทิเบตไม่มีประโยคนี้ แต่ฉบับแปลจีนทั้งสามสำนวนเป็นไปในทิศทาง
เดียวกันคือมีหัวข้อธรรมนี้ ดังนั้น จึงได้เพิ่มเติมเข้าไปตามฉบับจีน

[21] เพราะว่าอุปกิเลสที่จรเข้ามาทันทีทันใด จิต[จึงถูก]ย้อมด้วยอุปกิเลส นั้น แต่]โดยภาวะของตัว[จิต]เอง⁵⁵ [จิต]มีความสว่าง⁵⁶

[22] ควรจะกล่าวว่าอนุสัยทั้งหลายไม่ใช่จิต ไม่ใช่เจตสิก ควรจะกล่าวว่า [อนุสัย]เป็นธรรมที่ไม่ใช่อารมณ์ (anālambana)⁵⁷

[23] ควรจะกล่าวว่า อนุสัยทั้งหลายและปริยฐาน (paryavasthāna) มีความแตกต่างกัน ควรจะกล่าวว่า อนุสัยทั้งหลายไม่มีการสัมประยุตต์กับจิต [แต่]ปริยฐานมีการสัมประยุตต์กับจิต

[24] อดีตและอนาคตไม่มี⁵⁸

[25] ธรรมายตนะ ไม่ใช่ทั้ง ชญะยะ(jñeya) และ วิชญะยะ(vijñeya)

[26] อันตรภาวะ(antarabhāva) ไม่มี⁵⁹

[27] พระโสดาบันมีฌาน(dyāna)

ที่กล่าวมาข้างต้นนี้คือหลักธรรม [ยังมีต่อ]

55 ฉบับทิเบตใช้คำว่า རང་བཟོ་ ซึ่งอาจจะแปลมาจากศัพท์คำว่า prakṛti หรือ svabhāva แต่เมื่อพิจารณาเทียบเคียงกับฉบับแปลจีน คล้ายกับว่า ฉบับ X แปลมาจากคำว่า prakṛti และฉบับ Pm, A แปลมาจากคำว่า svabhāva

56 X: 心性本淨客隨煩惱之所雜染。說為不淨; Pm: 心者自性清淨客塵所污。一隨眠煩惱。二倒起煩惱; A: 心性自淨佛為客煩惱所染。

57 ดูคัมภีร์กถาวัตถุ ในกถาที่ชื่อว่า Anussayā anārammaṇā ti kathā (Kv: 405-408). ในคัมภีร์กถาวัตถุอรรถกถา อธิบายว่า เป็นมติของนิกายอันธกะ นิกายเอกัจจะและนิกายอุตตราปถกะ โดยให้เหตุผลว่า อนุสัยทั้งหลายเป็นกิเลสที่นอนเนื่อง ไม่ประกอบกับจิต ไม่มีเหตุ เป็นอพยาगतะ จึงกล่าวว่าอนุสัยเป็น[ธรรม]ที่ไม่ใช่อารมณ์ (Kv-a: 116-117).

58 X: 過去未來非實有體; Pm: 過去未來是無。現在是有; A: 無有過去未來世。

59 X: 都無中有; Pm: 中陰是無; A: ไม่มีประโยชน์

3. บทส่งท้าย

สำหรับบทความนี้ขอแปลถึงหัวข้อ 2.1.1.3 "หลักธรรมเกี่ยวกับธรรมลักษณะ" และจะแปลพร้อมวิเคราะห์หัวข้ออื่นๆ ในโอกาสต่อไป

อักษรย่อและบรรณานุกรม

- AKBh *Abhidharmakośabhāṣya of Vasubandhu*. 1967. Tibetan Sanskrit Works Series vol.VIII. edited by P.Pradhan. Patna: K.P.Jayaswal Research Institute.
- D *The Tibetan Tripitaka, Taipei Edition*. 1991. 72 vols. edited by A.W. Barber. Taipei: SMC Publishing.
- Kv *Kathāvatthu*. 1999. edited by Arnold C.Taylor. Oxford: PTS. (first printed 1894(part I), 1897(part II). combined reprint. 1979)
- Kv-a *Kathāvatthu-aṭṭhakathā*. 1979. edited by N.A.Jayawickrama. London: PTS.
- P *The Tibetan Tripitaka, Peking Edition kept in the Library of Otani University, Kyoto*. 1955-61. 168 vols. edited by D.T. Suzuki. Tokyo-Kyoto: Tibetan Tripitaka Research Institute.
- SN *Samyuttanikāya* vol.I. 1999. edited by G.A. So-maratne. Oxford: PTS. *Samyuttanikāya* vol.II-V. 1976-1994. edited by L. Feer. London: PTS. (first printed. 1888-1898)

T *Taishō-shinshū-daizōkyō* 大正新脩大藏經. 1924-1934.
Tokyo: Daizōshuppansha.

เมธี พิทักษ์ธีระธรรม.

2559 "Samayabhedoparacanacakra: คำแปลพร้อมเชิงอรรถ
วิเคราะห์ (1)". **ธรรมธारा วารสารวิชาการทางพระพุทธ-
ศาสนา** 2(1): 67-103. กรุงเทพฯ : สุขุมวิทการพิมพ์ จำกัด.

สิริวัฒน์ คำวันสา.

2545 **พระพุทธศาสนาในอินเดีย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์
พิทักษ์อักษร.

เสถียร โพนินันทะ.

2543 **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: มหา-
มกุฏราชวิทยาลัย.

2544 **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: บริษัท
สร้างสรรค์บุ๊คส์จำกัด.

BAREAU, André.

2013 *The Buddhist Schools of the Small Vehicle*. translated by Sara Boin-Webb. edited by Andrew Skilton. London: Buddhist Society Trust.

DEEG, Max.

2012 "Sthavira, Thera and '*Sthaviravāda' in Chinese Buddhist Sources." *How Theravāda is Theravāda? Exploring Buddhist Identities*: 129-162, edited by Peter Skilling, Jason A. Carbine, Claudio Cicuzza, and Santi Pakdeekham. Chiang Mai: Silkworm Books.

KARASHIMA, Seishi (辛島静志).

1994 *Chōagonkyō-no-gengo-no-kenkyū: onshago-bunseki-wo-chūshin-toshite* 長阿含經の原語の研究 — 音写語分析を中心として (งานวิจัยศัพท์ดั้งเดิมของคัมภีร์ที่รฆาคมะ: ศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับการถอดเสียงคำทับศัพท์). Tokyo: Hirakawashuppansha.

LAMOTTE, Étienne.

1988 *History of Indian Buddhism*. translated by Sara Boin-Webb. France: Peeters Publishers.

MITOMO, Kenyō(三友 健容)

1996 "setsuissaiubu-no-seiritsu 説一切有部の成立(The Formation of the Sarvāstivāda)". *Indogaku-bukkyōgaku-kenkyū* 印度学仏教学研究 (*Journal of Indian and Buddhist Studies*) 89: 1-11.

TERAMOTO, Enga, and Tomotsugu HIRAMATSU (寺本婉雅, 平松友嗣).

1974 *Zō-kan-wa-sanyaku-taikō: Ibushūrinron* 藏漢和三譯對校: 異部宗輪論 (คำแปลเปรียบเทียบสามภาษา ทิเบต จีน ญี่ปุ่น: คัมภีร์สมยเถาปิปรจนจักร). Tokyo: Kokushokankōkai.

TSUKAMOTO, Keishō (塚本啓祥).

1980 *Shoki-bukkyō-kyōdan-no-kenkyū* 初期仏教教団史の研究 一部派の形成に関する文化 史的考察 (*A History of the Early Buddhist order: A Historical Study on the Formation of the Indian Buddhist Schools*). 2nd ed. Tokyo: Sankibōbusshorin.

TUBB, Gary A., and Emery R. BOOSE.

2007 *Scholastic Sanskrit: A Manual for Students*. New York:
Columbia University Press.

WILLEMEN, Charles, Bart DESSEIN and Collett COX.

1998 *Sarvāstivāda Buddhist Scholasticism*. Handbuch der
Orientalistik, zweite Abteilung: Indien, elfter Band.
Leiden: Brill.

YAMADA, Ryūjō (山田龍城).

1959 *Daijō-bukkyō-seiritsu-shiron-josetsu* 大乘仏教成立史論序
説 (บทนำทฤษฎีประวัติการกำเนิดพระพุทธศาสนามหายาน).
Kyoto: Heirakujishoten.

ภาคผนวก ก

ตารางแสดงข้อมูลในคัมภีร์ต่างๆ เกี่ยวกับพระมหาเทวะ, มูลเหตุการแตก
นิกายครั้งดั้งเดิม และเหตุแห่งการแตกกึ่งนิกาย(ในนิกายมหาasanghika)¹

ข้อมูล ในคัมภีร์		คัมภีร์	八 鍵 度 論 [A]	発 智 論 [B]	Kv Kv-a [C]	十 八 部 論 [D]
มูลเหตุการแตก นิกายครั้งดั้งเดิม	พระมหาเทวะ					
	การเสนอวัตถุ ห้าประการ		①	①		○
	วิวาทะของคณะสงฆ์					○
เหตุแห่งการแตกกึ่ง นิกาย(ในนิกายมหา asanghika)	พระมหาเทวะ					○
	การเสนอวัตถุ ห้าประการ				②	(6)
	วิวาทะของคณะสงฆ์					○

หมายเหตุ

○ หมายถึง มีข้อมูล

1 หมายถึง มิจฉาทิฏฐิห้าประการ(五惡見)

2 มติธรรมของกลุ่มอรรถกะ

3 ภิกษุรูปหนึ่ง

4 ไม่เห็นด้วยกับการเพิ่มพระวินัย

部 執 異 論 [E]	SBh ฉบับ ทิเบต [F]	舍 利 弗 問 經 [G]	大 毘 婆 沙 論 [H]	異 部 宗 輪 論 [I]	異 部 宗 輪 論 述 記 [J]	部 執 異 論 疏 [K]	三 論 玄 義 [L]	大 唐 西 域 記 [M]	瑜 伽 師 地 論 略 纂 [N]	NB V [O]
		△ ³	○	○	○	○	○	○	○	△ ⁵
○	○	△ ⁴	○	○	○	○	○	○	○	○
○	○		○	○	○	○	○	○	○	○
○	○	△ ⁷		○	○	○	○			
	⑥			⑥	⑥	⑥	○			⑥
○	○			○	○	○	○			

5 พระภัทรว²

6 มติธรรมของกึ่งนิกายมหาasanghikasทั้งหลาย

7 กลุ่มพระมหาเถระ หรือนิกายของพระมหาเถระ

¹ ข้อมูลนี้อ้างจาก Tsukamoto(1980: 241)

(เชิงอรรถ ต่อจากหน้า 101)

- 2 NBV กล่าวถึงพระภิกษุที่เป็นร่างแปลงของมารและนำเสนอวัตถุห้าประการ ซึ่งข้อมูลนี้ใกล้เคียงกับ Tāranātha และ Bu-ston โดย Teramoto แปลไว้ ดังนี้ “มารผู้มีใจบาปที่แปลงร่างเป็น “พระภิกษุ” สวมอาภรณ์ของภิกษุผู้มีทูลไม่ปรองดองกับ[พระ]ทั้งหมด”

Tsukamoto(1980: 237 เชิงอรรถที่ 1) ได้กล่าวถึงการแปลศัพท์คำว่า mi-mthun-bahi-phyogs-su ว่ามีการตีความแตกต่างกันออกไป เช่น Teramoto แปลคำว่า mi ใน mi-mthun-bahi-phyogs-su เป็นคำนิบาตบอกความปฏิเสธ แต่ Bareau แปลศัพท์คำว่า mi เป็น "คน(homme)" ดังนี้ “Māra, le vicieux, se transforma de façon à être semblable à un homme ayant toutes les qualiteś(bhadra)” Kanekura สันนิษฐานว่าคำศัพท์นี้เป็นคำว่า pratipakṣa หรือ vipakṣa ในภาษาสันสกฤต

อนึ่ง Tsukamoto กล่าวว่า Walleiser และ Teramoto แปลคำว่า mi เป็นนิบาตบอกคำปฏิเสธ แต่ในฉบับแปล NBV โดย Teramoto (1935: 9 เชิงอรรถที่ 2) ได้ยกตัวอย่างการแปลของ Rockhill และ Walleiser ขึ้นมา ซึ่งมีความเห็นเช่นเดียวกับ Kanekura คือเห็นว่าเป็นศัพท์สันสกฤตคำว่า pratipakṣa หรือ vipakṣa แต่ผู้เขียนไม่มีฉบับแปลของ Rockhill และ Walleiser เพื่อสอบถามความถูกต้องของข้อมูลในขณะนี้ จึงกล่าวไว้เป็นข้อสังเกต

ภาคผนวก ข
รายชื่อคัมภีร์ที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์
พระพุทธศาสนาในการแบ่งนิกาย¹

ก) ทีปวงศ์ (Dīpavaṃsa)

ข) กถาวัตถุอรรณกถา

ค) Nikāyabhedavibhaṅgavyākhyāna: ตำนานฝ่ายเถรวาท
(NBV 1). P127: 253 (no.5640)

ง) Nikāyabhedavibhaṅgavyākhyāna: ตำนานฝ่ายมหาสา-
งหิกะ(NBV 2). P127: 253 (no.5640)

จ) Nikāyabhedavibhaṅgavyākhyāna: ตำนานฝ่ายสัมมตียะ
(NBV 3). P127: 254f. (no.5640)

ฉ) 舍利弗問經 (Shelifu wen jing, Śāriputrapariṣcchāsūtra*,
ศาริปุตฺรปริปฺจฉาสูตฺร). T24: 900b-c (no.1465)

ช) 文殊師利問經 (Wenshushili wen jing, Mañjuśrīpariṣc-
chāsūtra*, มัณฺฑุศฺรีปริปฺจฉาสูตฺร). T14: 501b-c, 49: 17b-c

ซ) 出三藏記集(Shu sanzang ji ji). T55: 20a

ณ) 南海寄歸內法伝(Nanhai jigui neifazhuan) บันทึกการเดินทาง
ของท่านสมณะอี้จิง (義淨). T54: 205a-b

¹ อ้างอิงข้อมูลจาก Bureau(2013:3-23),Tsukamoto(1980:414-433)

ญ) Samayabhedoparacanacakre nikāyabhedopadeśana-saṃgraha. P127: 257f. (no.5644)

ฎ) Tāranātha(ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาอินเดีย โดย ตารนาถ)

ฏ) ภิกษุวรรษาครปฤจณา(Bhikṣuvarṣāgrapṛcchā). T127: 309f. (no.5649)

ฐ) วรรษาครปฤจณาสูตร(Varṣāgrapṛcchāsūtra)

ฑ) นิกายสังครหะ(Nikāya-saṃgraha)

มิกฺขรเสพซ้องสิ่งต่ำช้า มิกฺขรชะล่าอยู่ในความประมาท

มิกฺขรเสพความเห็นที่ผิดพลาด

มิกฺขรเป็นคนประหลาดขวางโลกเออย

พุทธวจนะในธรรมบท คาถาที่ 167

หีนํ ธมฺมํ น เสเวยฺย
ปมาเทน น สํวเส
มิจฺฉาทิฏฐีนํ เสเวยฺย
น สียา โลกวฑฺฒโน
(บาลี: พุ.ธ.25/23/37¹⁵⁻¹⁶)

hīnāṃ dharmāṃ na seveta
pramādena na saṃvaset,
mithyādr̥ṣṭiṃ na roceta
na bhavel lokavardhanaḥ.
(สันสกฤต: Uv 4.8)

不親卑漏法
不与放逸会
不種邪見根
不於世長惡
(จีน: T4: 639a¹⁸⁻¹⁹)

དམན་པའི་ཚས་ལ་མི་རྟེན་ཅིང་།
བག་མེད་པ་ལ་བསྐྱེན་མི་བྱ།
ལྷན་པར་བསྐྱེན་ལ་འདྲིན་མེད་དང་།
འཇིག་རྟེན་འཕེལ་བར་མི་བྱའོ།
(ทิเบต: Uv 4.8)

กฎทนต์สูตรกบการจ้ดการ
เศรษฐศาสตร้มหภาค

**Kūṭadantasutta and Management
in Macroeconomics**

คั่นสนีย้ ชุมพลบ้ญชร

กฎทนต์สูตรกับการจัดการ เศรษฐกิจศาสตร์มหภาค

ตันสนีย์ ชุมพลบุญชร

บทคัดย่อ

ในอดีตรัฐบาลของประเทศต่าง ๆ บริหารจัดการประเทศโดยมุ่งเน้นพัฒนาเศรษฐกิจเชิงปริมาณ ในขณะที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาด้านอื่น ๆ น้อย เมื่อเศรษฐกิจเติบโตแต่ปัญหาสังคมและสิ่งแวดล้อมยังคงมีอยู่ จึงหันมาปรับเปลี่ยนการบริหารจัดการแนวใหม่โดยเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนมนุษยควบคู่กัน สอดคล้องกับแนวทางการจัดการในด้านต่าง ๆ เหล่านี้ของพระเจ้ามหาวิชิตราชดังปรากฏในกฎทนต์สูตรที่แสดงถึงการดำเนินนโยบายการคลังตามหลักเศรษฐกิจศาสตร์มหภาคเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งเกิดการพัฒนามนุษยทั้งพฤติกรรมและจิตใจ เพราะมนุษย์ที่ได้รับการพัฒนาแล้วคือหัวใจสำคัญของการพัฒนาประเทศ เมื่อมนุษย์ได้รับการพัฒนาทั้งพฤติกรรมและจิตใจอย่างเป็นองค์รวมแล้ว ย่อมเป็นพลังสำคัญอันยิ่งใหญ่ที่จะช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตและประเทศชาติได้ การนำแนวทางที่ได้ศึกษาจากพระสูตรนี้ไปประยุกต์ใช้ย่อมเป็นหนทางหนึ่งที่ช่วยเอื้อต่อการพัฒนาประเทศไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาที่ทุกประเทศต่างมุ่งดำเนินการในปัจจุบัน เพื่อความอยู่ดีมีสุขของประชาชน

คำสำคัญ: กฎทนต์สูตร, การจัดการเศรษฐกิจศาสตร์มหภาค

Kūṭadantasutta and Management in Macroeconomics

Sunsanee CHUMPONBUNCHORN

Abstract

In the past, governments managed their countries by focusing on quantitative development while deemphasizing other developments. This resulted in economy growth, however social and environmental problems prevailed. Then, they changed their management into a new way which develops economy, society, environment and human beings concurrently in conformity with these managements of the great King *Vijitarāja* in *Kūṭadantasutta*. This story indicates a fiscal policy conduct in macroeconomics for developing in economy, society and environment together with human's behavior and mind as developed human beings are the core of country's development. Once individuals' minds and bodies are refined, they will become great assets in improving the well-being of the country. Application *Kūṭadantasutta*'s conducts into individual's life will be a selective way to develop and bring the country to attain to sustainable development which every countries practice in the present for human well-being.

Keywords: *Kūṭadantasutta*, Management in macroeconomics

1. บทนำ

พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับเรื่องเศรษฐกิจ เพราะกิจกรรมทางเศรษฐกิจส่งผลต่อสังคมและคุณภาพชีวิตของประชาชนได้ กล่าวคือ หากระบบเศรษฐกิจในสังคมเป็นไปด้วยดี ประชาชนมีรายได้เลี้ยงชีพ อยู่ดีกินดี มีงานทำ ผลที่ได้จากเศรษฐกิจจะช่วยพัฒนาสังคมและคุณภาพชีวิตให้เจริญขึ้น ดังเช่นเรื่องราวของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในการโปรดคนเลี้ยงโค ณ เมืองอาฬวี ภายหลังจากที่คนเลี้ยงโคได้รับประทานอาหารเพื่อบรรเทาความหิวแล้วฟังธรรมจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และได้บรรลุโสดาปัตติผลในที่สุด¹ ซึ่งการที่พระองค์ทรงให้คนเลี้ยงโคอิ่มก่อนแล้วค่อยฟังธรรมจึงทำให้บรรลุโสดาปัตติผลได้ เพราะหากเขายังหิวอยู่ อาจเป็นเหตุให้ไม่มีสมาธิเพียงพอที่จะรับฟังธรรม การแสดงธรรมจะไม่เกิดประโยชน์แก่เขาเลย จากเรื่องดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า การกินดีอยู่ดี (เศรษฐกิจดี) ย่อมเป็นปัจจัยให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งกายและใจ ตลอดจนนำพาชีวิตไปสู่เป้าหมายอันดีงามได้

ในทางกลับกัน ปัญหาที่เกิดจากพื้นฐานทางเศรษฐกิจ เช่น ปัญหาความยากจน ปัญหาการว่างงาน เป็นต้น ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้บุคคลไม่มีรายได้มาเลี้ยงชีพ อาจเป็นเหตุให้ก่อปัญหาสังคมและอาชญากรรมต่าง ๆ ตามมาได้ ดังเรื่องราวในจกักวัดติสุต² ที่แสดงให้เห็นว่าความขัดสนในทรัพย์เป็นเหตุก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ เช่น การลักขโมย การพูดเท็จ การเบียดเบียนทำร้ายกัน เป็นต้น และทำให้เกิดการละเมิดศีลธรรม

1 พุ.ธ.อ. 1/373 – 376 (แปล.มมร)

2 ดุรายละเอียดยใน ที.ปา. 11/80-110/59-82 (แปล.มจร)

อันเป็นเหตุให้สังคมเดือดร้อนและบ้านทอนคุณภาพชีวิตลง สอดคล้องกับ มาร์ก ทเวน (Mark Twain)³ ที่กล่าวว่า การขาดเงินเป็นรากฐานของความชั่วร้ายทั้งหมด⁴ ดังนั้นเศรษฐกิจจึงมีความสำคัญอย่างมากต่อบุคคลและสังคม

รัฐบาลมีหน้าที่บริหารจัดการให้ประเทศเกิดการพัฒนาด้านต่าง ๆ ซึ่งการพัฒนาเศรษฐกิจนับเป็นเรื่องสำคัญต่อความอยู่ดีกินดีมีสุขของประชาชน การบริหารจัดการเศรษฐกิจจะดับประเทศเกี่ยวข้องกับหลักเศรษฐศาสตร์มหภาคซึ่งเป็นแขนงหนึ่งในวิชาเศรษฐศาสตร์ การดำเนินนโยบายตามหลักเศรษฐศาสตร์มหภาคจึงมีเป้าหมายให้ระบบเศรษฐกิจของประเทศเจริญเติบโตอย่างมีเสถียรภาพ เกิดการจ้างงานเต็มที่ มีการกระจายรายได้อย่างทั่วถึงและเป็นธรรม เพื่อให้ประชาชนอยู่ดีกินดี มีคุณภาพชีวิตที่ดี และสังคมอยู่ร่วมกันอย่างเป็นปกติสุข

แต่ในอดีตที่ผ่านมา แต่ละประเทศมุ่งพัฒนาประเทศของตนเองโดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจที่เน้นการวัดปริมาณหรือวัตถุเป็นหลัก จนละเลยมิติด้านอื่น ๆ เช่น สังคม สิ่งแวดล้อม เป็นต้น และที่สำคัญได้ละเลยการพัฒนาด้านจิตใจ ดังเช่นในประเทศไทย การพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1-7 ได้เน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหลัก แม้ว่าจะทำให้เศรษฐกิจของไทยเติบโตอย่างรวดเร็ว แต่ได้ส่งผลกระทบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมของไทย เช่น ค่านิยมแบบ

3 มาร์ก ทเวน (Mark Twain) เป็นนามปากกาของ แซมมวล แลงฮอร์น คลี-เมนซ์ (Samuel Langhorne Clemens พ.ศ. 2378-2453) นักเขียนชื่อดังชาวอเมริกัน

4 Brainy Quote. 2016. Accessed October 14, <http://www.brainy-quote.com/quotes/quotes/m/marktwain397078.html>.

วัตถุนิยม ความสัมพันธ์ในสังคมแบบต่างคนต่างอยู่ ความสัมพันธ์กันด้วยผลประโยชน์แทนที่ความสัมพันธ์อันที่พี่น้อง ปัญหาแหล่งเสื่อมโทรม เป็นต้น ดังนั้นตั้งแต่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 เป็นต้นมา จึงมุ่งเน้นที่การพัฒนาคุณภาพของคนเพราะคนคือศูนย์กลางของการพัฒนาประเทศ จะเห็นได้ว่าแนวโน้มการบริหารประเทศในปัจจุบันต่างให้ความสำคัญในด้านต่าง ๆ นอกเหนือไปจากด้านเศรษฐกิจ ทั้งนี้เพื่อให้ระบบการดำรงอยู่ร่วมกันในสังคมเป็นไปอย่างสมดุลในทุกมิติ ดังเช่นแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ทั่วโลกต่างให้ความสำคัญและถือเป็นหลักปฏิบัติร่วมกัน ซึ่งเกิดการพัฒนาศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมควบคู่กัน รวมทั้งต้องไม่ละเลยที่จะพัฒนามนุษย์อันเป็นศูนย์กลางที่สำคัญในการพัฒนาประเทศ

สำหรับเรื่องนี้ในประเทศไทย แม้ว่าปัจจุบันอยู่ในช่วงของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 พ.ศ.2555-2559 ที่ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาในหลายมิติควบคู่กันทั้งเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม⁵ แต่ก็ยังไม่ได้ให้ความสำคัญในเรื่องของการพัฒนาจิตใจอย่างเป็นรูปธรรม รวมทั้งแผนพัฒนาฯ ทั้ง 11 ฉบับที่ผ่านมา ยังคงมุ่งเน้นในส่วนของการพัฒนาศรษฐกิจเป็นหลัก⁶ อย่างไรก็ตาม รัฐบาลไทยได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่

5 แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนและสังคมไทยให้มีคุณภาพ มีโอกาสเข้าถึงทรัพยากร และได้รับประโยชน์จากการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างเป็นธรรม รวมทั้งสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจด้วยฐานความรู้ เทคโนโลยี นวัตกรรม และความคิดสร้างสรรค์ บนพื้นฐานการผลิตและการบริโภคที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ใน สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2558. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559)**. สืบค้นเมื่อ 28 กันยายน, <http://www.nesdb.go.th/Portals/0/news/plan/p11/plan11.pdf>.

ยังยืนยันที่บูรณาการเข้ากับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยนายกรัฐมนตรีมีนโยบายว่า พระพุทธศาสนามีหลักธรรมคำสอนที่เอื้อต่อการพัฒนาประเทศที่ยั่งยืน และได้มอบหมายให้ผู้ที่เกี่ยวข้องจัดทำเอกสารแนวคิดพระพุทธศาสนากับการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นรูปเล่ม โดยมีมหาเถรสมาคมทำหน้าที่รวบรวมเอกสารข้อมูลเกี่ยวกับแนวทางหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ส่งผลต่อการพัฒนาประเทศที่ยั่งยืนเพื่อนำเสนอนายกรัฐมนตรีต่อไป⁷ เนื่องจาก ญูทนต์สูตร⁸ เป็นพระสูตรที่ปรากฏถึงหลักเศรษฐกิจศาสตร์มหาคอย่างเด่นชัด โดยเป็นเรื่องพระชาติในอดีตของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ทรงเกิดเป็นพราหมณ์ปุโรหิตที่ได้แนะนำวิธีการทำบุญสามหายัญแก่พระเจ้ามหาวิชิตราชผู้ต้องการบุญสามหายัญเพื่อผลอันไพบูรณ์ของพระองค์เอง ซึ่งวิธีที่ใช้ในญูทนต์สูตรนั้นได้นำไปสู่การพัฒนาอย่างเป็นลำดับขั้นตอนโดยเริ่มจากพื้นฐานคือการพัฒนาเศรษฐกิจ เมื่อเศรษฐกิจพื้นฐานดีแล้วจึงได้พัฒนาด้านอื่นๆ ต่อไปไม่ว่าจะเป็นด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม ในขณะเดียวกันได้เกิดการพัฒนามนุษย์ทั้งพฤติกรรมและจิตใจควบคู่กันไป

6 แสงเทียน อยู่เถา. 2558. แนวคิดการจัดทำแผนพัฒนาจิตใจแห่งชาติในประเทศไทย. สืบค้นเมื่อ 27 กันยายน, http://www.kmutt.ac.th/jif/public_html/article_detail.php?ArticleID=138776.

7 เดลินิวส์ออนไลน์. 2558. มส.ตั้งทีมหนุน“บิ๊กตู่”ใช้หลักพุทธพัฒนาชาติ. สืบค้นเมื่อ 12 ตุลาคม, <http://www.dailynews.co.th/education/353843>.

8 ที.สี. 9/323-358/125-150 (แปล.มจร)

ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนเห็นว่าหลักเศรษฐศาสตร์มหภาคและแนวคิดอื่นที่เกี่ยวข้องได้ปรากฏอยู่ในเรื่องราวของกฎทนต์สูตร จึงสนใจที่จะศึกษาเพื่อให้เป็นแนวทางในการประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการเศรษฐกิจและประเทศต่อไป

2. แนวคิดเศรษฐศาสตร์มหภาค

เศรษฐศาสตร์ (Economics) เป็นวิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ในการจัดการกับทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดเพื่อผลิตสินค้าและบริการไปบำบัดความต้องการของมนุษย์ที่มีไม่จำกัด ภายใต้วิธีการที่ประหยัดที่สุดแต่เกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งแบ่งเป็น 2 แขนงใหญ่ ได้แก่

(1) เศรษฐศาสตร์จุลภาค (Microeconomics) เป็นการศึกษาลักษณะและพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของหน่วยเศรษฐกิจย่อยหนึ่ง ๆ เช่น หน่วยธุรกิจ ผู้ผลิต ผู้บริโภค เป็นต้น รวมไปถึงการกำหนดราคาของสินค้าและปัจจัยการผลิต

(2) เศรษฐศาสตร์มหภาค (Macroeconomics) เป็นการศึกษาลักษณะและพฤติกรรมทางเศรษฐกิจโดยรวมทั้งระบบ ระบบเศรษฐกิจทั้งประเทศหรือทั้งโลก ตัวอย่าง เช่น การศึกษาเรื่องราวได้ประชาชาติ การจ้างงาน การลงทุน การคลัง การค้าระหว่างประเทศ เป็นต้น

โดยที่เศรษฐศาสตร์ทั้งสองแขนงต่างมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดและมีผลกระทบต่อกัน อย่างไรก็ตามในที่นี้จะนำเสนอเฉพาะเศรษฐศาสตร์มหภาค เนื่องจากบทความนี้เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาเศรษฐกิจเชิงภาพรวมทั้งระบบ

2.1 เป้าหมายของการจัดการเศรษฐศาสตร์มหภาค

หน้าที่หนึ่งของรัฐบาลคือการบริหารจัดการเศรษฐกิจให้เป็นไปตาม

เป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยส่วนใหญ่จะเป็นไปเพื่อให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดี มีรายได้ มีงานทำ สามารถเลี้ยงตนให้อยู่ดีมีสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดี เป้าหมายของการจัดการเศรษฐกิจศาสตร์ มหภาคที่สำคัญ⁹ ได้แก่

(1) การจ้างงานเต็มที่ (Full Employment)

แนวคิด การจ้างงานเต็มที่ คือ การที่แรงงานที่อยู่ในวัยทำงานได้มีงานทำอย่างทั่วถึง ทำให้มีรายได้และสามารถเลี้ยงชีพได้ นำไปสู่การเพิ่มผลผลิตและพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศต่อไป การจ้างงานเต็มที่จึงเป็นเป้าหมายหนึ่งของเศรษฐกิจศาสตร์มหภาค เพราะเป็นการใช้ประโยชน์จากแรงงานได้อย่างเต็มที่เต็มศักยภาพ โดยที่การจ้างงานเต็มที่ (Full Employment) คือ ภาวะที่มีระดับการว่างงานต่ำ เมื่อบุคคลทุกคนที่มีความสามารถและมีความเต็มใจที่จะหางานทำนั้น มีงานทำทั้งหมด หรือมีการว่างงานชั่วคราวอยู่น้อยที่สุด ดังนั้น การว่างงาน จึงหมายถึง ภาวะที่บุคคลซึ่งมีความสามารถในการทำงานประสงค์จะทำงาน โดยออกหางานทำแต่ไม่มีงานจะให้ทำ อาจว่างงานเพราะเป็นช่วงเวลานอกฤดูกาลเพาะปลูก หรืออยู่ในช่วงเศรษฐกิจถดถอย เป็นต้น

ผลต่อเศรษฐกิจและสังคม เมื่อเกิดการว่างงานขึ้น ย่อมส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคมในด้านต่าง ๆ¹⁰ ได้แก่ (1) ไม่ได้ใช้ศักยภาพหรือความรู้ความสามารถของแรงงานได้อย่างเต็มที่ซึ่งไม่เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศชาติ (2) รายได้ของคนส่วนใหญ่ลดลง ทำให้การบริโภคลดลง ส่งผลให้การผลิตและการจ้างงานลดลงตามไปด้วย เมื่อเกิดผลเป็น

⁹ ธมกร ธาราศรีสุทธิ และคณะ (2550: 5)

¹⁰ รัตนา สายคณิต ชลลดา จามรกุล และศรีวงศ์ สุมิตร (2544: 246-247)

วงจรเช่นนี้ การว่างงานก็จะรุนแรงยิ่งขึ้นเรื่อย ๆ (3) ช่องว่างระหว่างรายได้และความไม่เท่าเทียมกันในสังคมยิ่งกว้างขึ้น เพราะผู้ที่ว่างงานจะขาดรายได้และโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรและการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีได้ (4) รัฐบาลจัดเก็บภาษีอากรได้น้อยลงเพราะรายได้โดยรวมลดลง ในขณะเดียวกันรัฐบาลต้องใช้จ่ายมากขึ้นเพื่อกระตุ้นการลงทุน การสร้างงาน และจ่ายเงินสงเคราะห์ช่วยเหลือคนว่างงาน เกิดเป็นงบประมาณขาดดุลที่จะมีผลต่องบประมาณของรัฐในปีต่อไป (5) เกิดปัญหาสังคมและการเมือง เช่น ปัญหาอาชญากรรม โจรกรรม การแสวงหารายได้ในทางที่ผิด การรวมตัวกันประท้วง เป็นต้น ซึ่งรัฐต้องใช้จ่ายงบประมาณเพิ่มขึ้นในการบำบัดปัญหาต่าง ๆ ดังกล่าว

วิธีการจัดการ ปัญหาการว่างงานสามารถบรรเทาได้โดยรัฐบาลเพิ่มการลงทุนและกระตุ้นการบริโภคเพื่อเพิ่มการผลิตและจ้างงานภายในประเทศ หรือการจ่ายเงินสงเคราะห์แก่ผู้ว่างงานเพื่อช่วยเหลือเยียวยาในระยะสั้น เป็นต้น

(2) การกระจายรายได้ที่เป็นธรรม (Equitable Distribution Income)

แนวคิด การกระจายรายได้ที่เป็นธรรม คือ การที่ประชาชนทั้งประเทศมีรายได้โดยเฉลี่ยใกล้เคียงกัน กล่าวคือ กลุ่มผู้ที่มีรายได้มากกับกลุ่มผู้ที่มีรายได้น้อยต้องไม่แตกต่างกันมาก ตลอดจนสินค้าและบริการต้องมีการกระจายไปยังประชาชนอย่างทั่วถึง เพื่อไม่ให้เกิดการแบ่งแยกชนชั้นและการเอารัดเอาเปรียบกัน รวมทั้งเพื่อให้ประชาชนมีความพอใจและมีคุณภาพชีวิตที่ดี

ผลต่อเศรษฐกิจและสังคม การใช้ตัวเลขรายได้ประชาชาติเพื่อชี้วัด

ความอยู่ดีกินดีของประชาชนเพียงอย่างเดียวย่อมไม่เพียงพอ จำเป็นต้องมีการกระจายรายได้ที่เป็นธรรมและทั่วถึงด้วย ความไม่เท่าเทียมกันของรายได้ในแต่ละบุคคลนั้นเกิดจากความแตกต่างกันในด้านต่าง ๆ อาทิ อาชีพ ความรู้ความสามารถ อายุ สุขภาพ โอกาสการเข้าประกอบอาชีพ ตามที่ต้องการ เป็นต้น ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ล้วนมีผลต่อการมีรายได้ที่แตกต่างกันไปด้วย ยิ่งประชาชนขาดโอกาสในการเข้าถึงปัจจัยเหล่านี้มากก็จะทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำมากยิ่งขึ้น แม้ว่าความไม่เท่าเทียมกันของรายได้จะมีข้อดีในแง่ของการส่งเสริมและจูงใจในการทำงานเพิ่มขึ้น แต่ข้อเสียคือเกิดความไม่เป็นธรรมทางสังคม โดยเฉพาะสังคมที่มีลักษณะแบบมือใครยาวสาวได้สาวเอา จะทำให้กลุ่มคนที่มีรายได้น้อยยิ่งขาดโอกาสในการทำงานเพื่อยกระดับฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของตนเองให้ดีขึ้นได้ อาจเป็นเหตุให้เกิดปัญหาสังคม เศรษฐกิจและการเมืองตามมา หากกลุ่มที่มีรายได้น้อยเป็นส่วนใหญ่ของประเทศและเป็นฝ่ายเสียเปรียบในสังคม ถูกเอารัดเอาเปรียบอยู่เสมอ อาจจะก่อตัวกันเพื่อล้มล้างการปกครองประเทศเพื่อให้ชีวิตความเป็นอยู่ของพวกเขาดีขึ้น

วิธีการจัดการ รัฐบาลมีวิธีการจัดการความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้หลายวิธี เช่น การเก็บภาษีอากรในอัตราต่าง ๆ กันตามรายได้ที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะภาษีในอัตราก้าวหน้า ซึ่งผู้ที่มีรายได้ยิ่งสูงจะถูกเรียกเก็บภาษีในอัตราที่สูงขึ้นเรื่อย ๆ เพื่อนำรายได้ภาษีที่เก็บได้ไปใช้จ่ายในสวัสดิการ เงินช่วยเหลือ และสิ่งของต่าง ๆ แก่ผู้มีรายได้น้อย การควบคุมกลไกราคาสินค้าและบริการแก่ผู้บริโภคและผู้ผลิตอย่างเป็นธรรมและทั่วถึง เป็นต้น

(3) การเติบโตและพัฒนาเศรษฐกิจ (Economic Growth and Development)

แนวคิด การเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นเป้าหมายที่ทุกประเทศกำหนดไว้โดยวัดจากรายได้ประชาชาติ ซึ่งนับเป็นตัวแปรที่มีความสำคัญที่สุดในการวิเคราะห์เศรษฐกิจศาสตร์มหภาคเพราะสามารถใช้เป็นมาตรการในการวัดการดำเนินกิจกรรมทั้งหมดของระบบเศรษฐกิจหนึ่ง ๆ ได้มากกว่าตัวแปรอื่น ๆ¹¹ และเป็นตัวแปรที่ใช้วิเคราะห์เพื่อกำหนดนโยบายของประเทศ

รายได้ประชาชาติมีความหมายทั่วไปที่กล่าวถึงมูลค่าหรือผลรวมของรายได้ประเภทต่าง ๆ ที่บุคคลในระบบเศรษฐกิจได้รับเนื่องจากการมีส่วนร่วมในการผลิตในรอบระยะเวลาใดเวลาหนึ่ง รายได้ประชาชาติจึงเป็นรายได้ที่เกิดจากการผลิตสินค้าและบริการในรอบระยะเวลานั้น (โดยทั่วไปคือระยะเวลา 1 ปี) แบ่งการคำนวณรายได้ประชาชาติออกได้เป็น 3 วิธีตามด้านต่าง ๆ¹² ได้แก่ ด้านผลิตผลขั้นสุดท้าย (Product Approach) ด้านรายได้ (Income Approach) และ ด้านรายจ่าย (Expenditure Approach) แม้ว่าวิธีการคำนวณรายได้ประชาชาติมี 3 วิธี แต่ในการศึกษาครั้งนี้มุ่งเน้นเฉพาะวิธีด้านรายจ่าย เนื่องจากการคำนวณที่แยกออกเป็นส่วนประกอบรายจ่ายต่าง ๆ ซึ่งจะสอดคล้องกับการวิเคราะห์ในเรื่องราวของ กฎทันทูตรซึ่งจะกล่าวในหัวข้อต่อ ๆ ไป

ส่วนประกอบรายได้ประชาชาติ รายได้ประชาชาติด้านรายจ่าย เป็นการคำนวณจากผลรวมรายจ่ายในการซื้อสินค้าและบริการโดยภาครัฐและเอกชนที่เกิดขึ้นในประเทศในรอบระยะเวลานึง ซึ่งการคำนวณ

11 สุริยะ เจียมประชนารกร (2554: 136)

12 ดูรายละเอียดใน สุริยะ เจียมประชนารกร (2554: 141-147)

วิธีนี้จะทำให้ทราบลักษณะการใช้จ่ายในประเทศว่าเป็นอย่างไร ควรมุ่งกระตุ้นหรือชะลอการใช้จ่ายในส่วนใดบ้าง รายได้ประชาชาติวิธีนี้ประกอบด้วยรายจ่ายประเภทต่าง ๆ ดังนี้

$$Y = C + I + G + (X-M)$$

จากสมการข้างต้น อธิบายได้ว่า รายได้ประชาชาติ (Y) มีค่าเท่ากับ ผลรวมรายจ่ายของส่วนประกอบต่าง ๆ ได้แก่ รายจ่ายในการบริโภคของภาคเอกชน (C) รายจ่ายในการลงทุนของภาคเอกชน (I) รายจ่ายของภาครัฐบาล (G) และรายได้สุทธิจากการส่งออก (X-M) โดยที่

- รายจ่ายในการบริโภคของภาคเอกชน (Consumption Expenditure : C) คือ ผลรวมของรายจ่ายในการซื้อสินค้าและบริการเพื่อการบริโภคของบุคคลธรรมดา ครุฑเรือน และสถาบันที่ตั้งขึ้นโดยไม่หวังกำไร ได้แก่ รายจ่ายเพื่อสินค้าประเภทไม่คงทน (Nondurable goods) เช่น อาหาร เครื่องดื่ม ยารักษาโรค เป็นต้น และสินค้าประเภทคงทน (Durable goods) เช่น ตู้เย็น โทรทัศน์ รถยนต์ เป็นต้น รวมทั้งบริการต่าง ๆ เช่น โรงแรม โรงพยาบาล เป็นต้น โดยมีเป้าหมายของการบริโภค คือ อรรถประโยชน์ (Utility) หรือ ความพอใจสูงสุดที่ได้รับจากการบริโภค ส่วนปัจจัยกำหนดการบริโภค¹³ ที่สำคัญ ได้แก่ รายได้ที่ใช้จ่ายได้ (Disposable Income) กล่าวคือ เมื่อประชาชนมีรายได้ที่ใช้จ่ายได้เพิ่มขึ้น ทำให้

13 นอกจากรายได้ที่ใช้จ่ายได้ ยังมีปัจจัยกำหนดการบริโภคอื่นๆ อีก เช่น อัตราภาษี อัตราดอกเบี้ยเงินฝากและเงินกู้ สินทรัพย์ของผู้บริโภค การคาดคะเนของผู้บริโภคในอนาคต หนี้สินที่มีอยู่ ค่านิยมในการบริโภคของสังคม เป็นต้น

รายจ่ายในการบริโภค (C) เพิ่มขึ้น เนื่องจากประชาชนมีความสามารถในการใช้จ่ายเพิ่มขึ้น ในทางกลับกัน หากประชาชนมีรายได้ที่ใช้จ่ายได้ลดลง รายจ่ายในการบริโภค (C) จะลดลงด้วย

- รายจ่ายในการลงทุนของภาคเอกชน (Investment Expenditure : I) คือ ผลรวมของรายจ่ายของเอกชนเพื่อการลงทุน ได้แก่ รายจ่ายในการก่อสร้างใหม่ เช่น อาคาร โรงงาน สำนักงาน ที่อยู่อาศัย ฯลฯ รายจ่ายในสินค้าประเภททุน เช่น เครื่องมือ เครื่องจักร อุปกรณ์ต่าง ๆ เพื่อการลงทุน ฯลฯ และส่วนเปลี่ยนสินค้าคงเหลือ โดยมีเป้าหมายของการลงทุนคือ รายได้หรือกำไรที่เกิดจากการลงทุน ส่วนปัจจัยกำหนดการลงทุน¹⁴ ที่สำคัญ ได้แก่ รายได้ประชาชาติ เช่น ถ้ารายได้ประชาชาติสูงแสดงว่าระดับการจ้างงานสูงและประชาชนมีอำนาจซื้อสูง รายจ่ายในการลงทุนจะสูงตามไปด้วย และนโยบายของรัฐบาล เช่น การที่รัฐบาลจัดเก็บภาษีภาคเอกชนในอัตราที่สูงขึ้นเพื่อชะลอการผลิตและการลงทุน รายจ่ายในการลงทุนย่อมลดลง เพราะภาษีส่งผลให้ค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นและกำไรของผู้ผลิตลดลง เป็นต้น

- รายจ่ายของภาครัฐบาล (Government Expenditure : G) คือ ผลรวมของรายจ่ายภาครัฐบาลและหน่วยงานราชการ ได้แก่ รายจ่ายในการซื้อสินค้าและบริการต่าง ๆ เช่น โตะ แก้ว วัสดุอุปกรณ์ เป็นต้น รายจ่ายประเภทเงินเดือน และรายจ่ายเพื่อการลงทุนของภาครัฐเพื่อการพัฒนาประเทศและเพื่อส่งเสริมการลงทุน เช่น การลงทุนในสาธารณูปโภค

14

นอกจากนี้ ยังมีปัจจัยกำหนดการลงทุนอื่น ๆ อีก เช่น กำไรที่คาดว่าจะได้รับของธุรกิจ ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี อัตราดอกเบี้ย ราคาสินค้าทุน การคาดคะเนของผู้ผลิต เป็นต้น

รายจ่ายในการป้องกันประเทศ เป็นต้น รายจ่ายรัฐบาลส่วนมากเป็นไปเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชน ทั้งนี้รายจ่ายรัฐบาลจะมากหรือน้อยไม่ได้ขึ้นอยู่กับรายได้ประชาชาติ แต่อยู่ที่ความจำเป็นในการใช้จ่ายของรัฐบาลและนโยบายของรัฐบาลเป็นหลัก

- มูลค่าการส่งออกสุทธิ (Net Export : X-M) คือ รายได้สุทธิจากการส่งออกสินค้าและบริการไปยังต่างประเทศ อาจมีค่าเป็นบวกหรือลบก็ได้ ซึ่งได้จากการนำมูลค่าส่งออกลบด้วยมูลค่านำเข้าของสินค้าและบริการต่างประเทศ¹⁵ ปัจจัยกำหนดความต้องการส่งออกและนำเข้า เช่น นโยบายส่งเสริมของรัฐบาล ราคาสินค้าส่งออกและนำเข้า อัตราแลกเปลี่ยน ความต้องการของตลาดทั้งในและต่างประเทศ เป็นต้น

ผลต่อเศรษฐกิจและสังคม รายได้ประชาชาติคือผลรวมของส่วนประกอบรายจ่ายทั้ง 4 ส่วนข้างต้น หากรายได้ประชาชาติมีค่าสูงขึ้นเมื่อเทียบกับปีที่ผ่านมาแสดงว่าระบบเศรษฐกิจเติบโตขึ้น ประชาชนมีรายได้ดี มีการใช้จ่ายและการลงทุนในสินค้าและบริการโดยภาพรวมทั้งระบบเพิ่มมากขึ้น และระบบเศรษฐกิจมีลักษณะเป็นไปในทิศทางตรงกันข้ามหากรายได้ประชาชาติมีค่าลดลง

วิธีการจัดการ หากอยู่ในภาวะเศรษฐกิจตกต่ำหรือถดถอย รัฐบาลมีวิธีการคือกระตุ้นส่วนประกอบทั้ง 4 ในสมการรายได้ประชาชาติเพื่อดึงให้รายได้ประชาชาติเพิ่มขึ้น ระบบเศรษฐกิจก็จะฟื้นตัวได้ในทางกลับกัน หากอยู่ในภาวะเศรษฐกิจขยายตัวมากเกินไป รัฐบาลมีวิธีการคือลด

15 มูลค่าการส่งออกสุทธิ (Net Export) = มูลค่าการส่งออก (Export) – มูลค่าการนำเข้า (Import)

รายจ่ายในส่วนประกอบทั้ง 4 ดังกล่าวให้น้อยลง จะช่วยลดการเติบโต และขยายตัวของระบบเศรษฐกิจได้ โดยมีนโยบายการคลังเป็นเครื่องมือในการจัดการ

ประโยชน์ของตัวเลขรายได้ประชาชาติ นอกจากรายได้ประชาชาติ จะบ่งบอกถึงการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศแล้ว ยังมีประโยชน์อื่น ๆ อีก ได้แก่

- เป็นเครื่องมือที่มีไว้เพื่อเปรียบเทียบฐานะเศรษฐกิจของประเทศ ในระยะเวลา ต่าง ๆ และเปรียบเทียบฐานะทางเศรษฐกิจของประเทศกับของประเทศอื่น ๆ

- ใช้รายงานและวิเคราะห์ภาวะเศรษฐกิจของประเทศว่าเจริญก้าวหน้าหรือตกต่ำมากน้อยเพียงใด

- ใช้เปรียบเทียบมาตรฐานการครองชีพ หากรายได้เฉลี่ยต่อคนเพิ่มขึ้นย่อมหมายถึงประชาชนมีมาตรฐานการครองชีพสูงขึ้น ทั้งนี้ต้องพิจารณาเงื่อนไขและปัจจัยอื่น ๆ ประกอบกันด้วย

- กำหนดนโยบายเศรษฐกิจของประเทศ ตัวเลขจะทำให้ทราบว่า รัฐบาลควรส่งเสริมหรือตัดทอนกิจการใด มากน้อยเพียงใดเพื่อรักษาเสถียรภาพของประเทศ เช่น รายจ่ายสินค้านำเข้ามากเกินไป เกิดการเสียดุลการค้า รัฐบาลอาจเพิ่มภาษีสินค้านำเข้าให้สูงขึ้น พร้อมทั้งกำหนดมาตรการสนับสนุนการส่งออกให้มากขึ้น เป็นต้น

- ด้านอื่น ๆ เช่น ใช้วางแผนนโยบายจัดเก็บภาษี ใช้เป็นเครื่องมือชี้วัดความสำเร็จของนโยบายต่างๆ ของรัฐ ใช้วางแผนกำหนดนโยบายในอนาคต เป็นต้น

แม้ว่าตัวเลขรายได้ประชาชาติมีประโยชน์ในด้านต่าง ๆ มากมาย แต่มีข้อสังเกตบางประการที่ควรคำนึงถึง เช่น รายได้ประชาชาติเป็นการวัดปริมาณแต่ไม่ได้วัดคุณภาพของสินค้าและบริการ อีกทั้งตัวเลขไม่ได้แสดงถึงเรื่องอื่น ๆ เช่น การกระจายรายได้ ผลกระทบจากการผลิตที่มีต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม ประสิทธิภาพการผลิต เนื่องจากไม่ได้วัดมูลค่าปัจจัยการผลิตที่ใช้ไปในการผลิต และสวัสดิการของประชาชน เช่น คุณภาพของสินค้าและบริการ ชั่วโมงการทำงาน-การพักผ่อน เป็นต้น ดังนั้นในการนำตัวเลขรายได้ประชาชาติไปใช้จึงต้องวิเคราะห์ร่วมกับตัวเลขชี้วัดอื่น ๆ ประกอบด้วย

นอกจากเป้าหมายของการจัดการเศรษฐกิจศาสตร์มหภาค คือ การจ้างงานเต็มที่ การกระจายรายได้ที่เป็นธรรม การเติบโตและพัฒนาเศรษฐกิจแล้ว ยังมีเป้าหมายในการจัดการด้านอื่นอีก ได้แก่ ประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจ (Economic Efficiency) หมายถึง การนำทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดไปใช้ให้เกิดประโยชน์และประสิทธิภาพสูงสุดแก่สังคมส่วนรวม และการรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ (Stability) ทั้งภายในประเทศ (ระดับราคาสินค้าและบริการ) และภายนอกประเทศ (อัตราแลกเปลี่ยน) คือ การรักษาระดับไม่ให้ผันผวนขึ้นลงมากและเร็วเกินไป ทำให้ขาดความมั่นใจจนเกิดผลกระทบต่อการบริโภค การลงทุนและการค้าได้

หากรัฐบาลสามารถบริหารจัดการเศรษฐกิจโดยบรรลุเป้าหมายดังกล่าวแล้ว จะทำให้ระบบเศรษฐกิจมีลักษณะที่พึงปรารถนา คือ ระบบเศรษฐกิจเจริญเติบโตอย่างมีเสถียรภาพและต่อเนื่อง อัตราการว่างงานต่ำ อัตราเงินเฟ้อต่ำ อัตราแลกเปลี่ยนไม่ผันผวนและเหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจ และมีการกระจายรายได้ที่เหมาะสม เป็นธรรมและทั่วถึง

อย่างไรก็ตาม การมุ่งจัดการเพื่อบรรลุเป้าหมายเชิงตัวเลขหรือเน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอต่อความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชน ดังนั้นจึงต้องพิจารณาถึงด้านคุณภาพชีวิตหรือสวัสดิการของประชาชนควบคู่ไปด้วย ซึ่งการพัฒนาเศรษฐกิจ(Economic Development) คือ การที่รัฐบาลบริหารจัดการเพื่อมุ่งการเติบโตทางเศรษฐกิจ (การเพิ่มขึ้นของรายได้อันเนื่องมาจากการเพิ่มคุณภาพและปริมาณของทรัพยากร รวมทั้งความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่ส่งผลให้ผลผลิตเพิ่มขึ้น) พร้อมทั้งมุ่งการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคม เพื่อให้ประชาชนมีความกินดีอยู่ดีและเกิดการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรมและทั่วถึง โดยมีเครื่องชี้วัดต่าง ๆ เช่น อายุขัยเฉลี่ย อัตราการตายเฉลี่ย อัตราการกระจุกตัวของรายได้ อัตราการรู้หนังสือ อัตราส่วนของแพทย์ต่อประชากร โภชนาการ ค่านิยม เป็นต้น ซึ่งตัวเลขรายได้ประชาชาติไม่ได้ชี้วัดถึงสิ่งเหล่านี้ ดังนั้นการพัฒนาเศรษฐกิจที่ดีจึงต้องครอบคลุมทั้งการเติบโตทางเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคม

ส่วนจุดมุ่งหมายของการพัฒนาเศรษฐกิจ คือ เพื่อให้เกิดความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและมีเสถียรภาพ มีการจ้างงานอยู่ในระดับสูง กระจายรายได้อย่างทั่วถึงและเป็นธรรม เกิดความเสมอภาคทางเศรษฐกิจ ลดช่องว่างของรายได้ พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

นอกจากแนวคิดการพัฒนาเศรษฐกิจที่นับเป็นแนวคิดหลักในการนำมาจัดการกับระบบเศรษฐกิจแล้ว ปัจจุบันแนวคิดการพัฒนาที่

ยั่งยืน (Sustainable Development)¹⁶ ยังเป็นที่ยอมรับและนำมาใช้กัน
อย่างแพร่หลายทั่วโลก นับตั้งแต่ปี พ.ศ.2535 หลังการประชุมสุดยอด
ระดับโลกด้านสิ่งแวดล้อม (Earth Summit) ครั้งแรกที่กรุงริโอ เดอ จาเน
โร ประเทศบราซิล ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกต่างเริ่มต้นด้วยแนวคิดการ
พัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งเป็นทิศทางใหม่ของการพัฒนาที่มุ่งสร้างความสมดุล
ทั้ง 3 ด้านไปพร้อมกัน ได้แก่ เศรษฐกิจ หมายถึง Profit สังคม หมายถึง
People และสิ่งแวดล้อม หมายถึง Planet กล่าวคือ¹⁷ (1) การพัฒนา
เศรษฐกิจที่ยั่งยืน เป็นการพัฒนาเศรษฐกิจให้เจริญเติบโตอย่างมีคุณภาพ
กระจายรายได้ให้เอื้อประโยชน์ต่อคนส่วนใหญ่ในสังคม (2) การพัฒนา
สังคมที่ยั่งยืน เป็นการพัฒนาค้นหาความรู้ มีสมรรถนะและมีผลิตภาพ
สูงขึ้น ส่งเสริมให้เกิดสังคมที่มีคุณภาพ และเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ (3)
การพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน เป็นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในปริมาณ
ที่ระบบนิเวศสามารถฟื้นตัวกลับสู่สภาพเดิมได้

กล่าวได้ว่า รัฐบาลจะเข้ามาทำหน้าที่จัดการกับระบบเศรษฐกิจให้
มีลักษณะที่ใกล้เคียงและเข้าใกล้เป้าหมายเศรษฐกิจศาสตร์มหภาคให้มาก
ที่สุด เพื่อให้ประชาชนอยู่ดีมีความสุข มีรายได้ และมีคุณภาพชีวิตที่ดี

16 การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) หมายถึง การพัฒนาที่
สนองตอบต่อความต้องการของคนในรุ่นปัจจุบัน โดยไม่กระทบกระเทือน
ความสามารถหรือผลประโยชน์ของคนรุ่นต่อไปในอนาคตในการที่จะสนอง
ตอบความต้องการของตนเอง ใน Wikipedia. 2015. Sustainable Devel-
opment. Accessed May 4, http://en.wikipedia.org/wiki/Sustainable_development.

17 สำนักงานปลัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2556:12)

เศรษฐกิจหมุนเวียนและเจริญเติบโต สังคมสงบเรียบร้อยและเท่าเทียมกัน ทั้งนี้โดยการใช้นโยบายต่าง ๆ ในการจัดการและแก้ปัญหาในระบบเศรษฐกิจ

2.2 เครื่องมือในการจัดการเศรษฐกิจศาสตร์มหภาค

เมื่อรัฐบาลต้องการพัฒนาเศรษฐกิจหรือแก้ปัญหาเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น รัฐบาลจะเข้ามาจัดการโดยใช้เครื่องมือในการจัดการเศรษฐกิจ ได้แก่ นโยบายการคลังที่ดูแลและจัดการโดยรัฐบาล ทำงานร่วมกับธนาคารกลางของประเทศซึ่งมีหน้าที่ดูแลและจัดการใช้นโยบายการเงินเพื่อแก้ไขปัญหาและให้ระบบเข้าสู่เป้าหมายทางเศรษฐกิจที่กำหนดไว้ และเนื่องจากทรัพยากรมีจำกัด ในขณะที่ความต้องการของมนุษย์มีไม่จำกัด หากปล่อยให้กลไกตลาดทำงานอย่างเสรีแล้ว อาจเกิดความไม่เท่าเทียมกันในสังคมได้ เพราะคนที่มีโอกาสเข้าถึงทรัพยากรได้ดีกว่าก็จะมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ส่วนคนที่มีโอกาสเข้าถึงทรัพยากรยาก คุณภาพชีวิตก็จะยิ่งลดลงไปเรื่อย ๆ ดังนั้นรัฐบาลจึงต้องเข้ามามีบทบาทในด้านเศรษฐกิจ เพื่อให้เกิดการจัดสรรทรัพยากรและกระจายรายได้ที่เหมาะสมและเกิดประโยชน์แก่คนในสังคมให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้¹⁸

แนวคิด นโยบายการคลัง (Fiscal Policy) หมายถึง นโยบายที่เกี่ยวกับการใช้เงิน (รายจ่ายรัฐบาล หรือก็คือ ตัว G ในสมการ $Y = C + I + G + (X - M)$) การเก็บภาษีอากร (รายได้รัฐบาล) และการก่อหนี้สาธารณะของรัฐบาล เพื่อให้ระบบเศรษฐกิจมีทิศทางตามที่ต้องการ โดยวัตถุประสงค์ที่สำคัญของนโยบายการคลัง ได้แก่ การสร้างความเจริญ

18

ในบทความนี้จะเสนอการใช้นโยบายการคลังเท่านั้น เนื่องจากรัฐบาลเป็นผู้บริหารจัดการโดยตรงและสอดคล้องกับเรื่องราวในกฎหมายเศรษฐกิจ

เติบโตและพัฒนาเศรษฐกิจ การรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจเพื่อ
ป้องกันผลกระทบจากความผันผวนของระดับราคา การกระจายรายได้ที่
เป็นธรรม การจัดสรรทรัพยากรที่มีจำกัดไปสู่ภาคเอกชนและภาครัฐใน
สัดส่วนที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพสูงสุด เป็นต้น

นโยบายการคลังเกิดขึ้นจากภาวะเศรษฐกิจโลกตกต่ำอย่างรุนแรง
(The Great Depression) ในปีค.ศ. 1930-1935 ซึ่งเป็นช่วงที่ จอห์น เมย์นาร์ด
เคนส์ (John Maynard Keynes) นักเศรษฐศาสตร์ชาวอังกฤษเป็นผู้เสนอ
และสนับสนุนให้นำนโยบายการคลังมาใช้แก้ปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ โดย
เคนส์เชื่อว่าการที่ระบบเศรษฐกิจตกต่ำนั้นเป็นผลมาจากระดับรายจ่าย
ในระบบเศรษฐกิจมีไม่เพียงพอ รัฐบาลจึงต้องเข้าไปแทรกแซงโดยการ
กระตุ้นรายจ่ายในระบบเศรษฐกิจให้มากขึ้นด้วยงบประมาณแบบขาดดุล
(คือรัฐบาลมีรายจ่ายมากกว่ารายได้) ส่งผลให้รายจ่ายมวลรวมทั้งระบบ
(อุปสงค์มวลรวม) เพิ่มขึ้น การผลิตและการจ้างงานเพิ่มขึ้น ระบบ
เศรษฐกิจฟื้นตัวได้ในที่สุด ดังนั้นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้เศรษฐกิจฟื้นตัว
ก็คือรายจ่ายมวลรวมทั้งระบบ ซึ่งเป็นปัจจัยที่สามารถควบคุมได้โดย
นโยบายการคลังผ่านมาตรการการใช้จ่ายเงิน การเก็บภาษีอากร และการ
ก่อหนี้สาธารณะของรัฐบาล¹⁹

งบประมาณแผ่นดิน งบประมาณแผ่นดิน ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ
รายจ่าย (G) และรายได้ โดยที่รายจ่ายของรัฐบาล ได้แก่ รายจ่ายในการ
ซื้อสินค้าและบริการ (เช่น เงินเดือนข้าราชการ ค่าซื้อครุภัณฑ์ ค่าก่อสร้าง
สถานที่ราชการ เป็นต้น) และรายจ่ายการลงทุนในด้านต่าง ๆ (เช่น

¹⁹ ธมกร ธาราศรีสุทธิ และคณะ (2550: 86)

เศรษฐกิจ การศึกษา การป้องกันประเทศ การสาธารณสุข การสาธารณูปโภค การสาธารณสุข เป็นต้น) ซึ่งรายจ่ายเหล่านี้เป็นรายจ่ายที่ก่อให้เกิดการผลิตเกิดเป็นสินค้าและบริการขึ้น และมีผลต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ในขณะที่รายจ่ายประเภทเงินโอนจะเป็นรายจ่ายที่ไม่ได้สร้างผลผลิตแก่สังคม เป็นเพียงการโอนอำนาจซื้อจากรัฐไปสู่ผู้รับเท่านั้น แต่ก็มีผลต่อเศรษฐกิจโดยทางอ้อม กล่าวคือ เมื่อประชาชนได้รับเงินโอนจากรัฐบาลทำให้ประชาชนมีรายได้และมีอำนาจซื้อมากขึ้น รายจ่ายการบริโภคจึงเพิ่มขึ้นได้ เงินโอนจากรัฐบาล เช่น เงินจ่ายสงเคราะห์ เงินช่วยเหลือผู้ประสบภัย เงินชดเชยการว่างงาน เป็นต้น²⁰ ส่วนรายรับของรัฐบาลมาจากหลายทาง เช่น การขายสิ่งของและบริการ การจัดเก็บค่าปรับและค่าธรรมเนียม เงินกู้ยืมเงินกู้ยืมได้จากภาษีอากร (แหล่งรายรับสำคัญที่สุด) เป็นต้น

งบประมาณแผ่นดิน แบ่งเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ งบประมาณสมดุล (Balanced Budget) งบประมาณเกินดุล (Surplus Budget) และงบประมาณขาดดุล (Deficit Budget)²¹ โดยที่รัฐบาลจะเลือกใช้งบประมาณแบบต่าง ๆ เพื่อรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจและให้เศรษฐกิจเป็นไปในทิศทางที่ต้องการ ทั้งนี้จะเลือกใช้งบประมาณแบบใดขึ้นอยู่กับภาวะเศรษฐกิจในขณะนั้น เช่น หากอยู่ในภาวะเงินเฟ้อ รัฐบาลจะใช้งบประมาณเกินดุลโดยการลดรายจ่ายรัฐบาล (G) และ/หรือ เพิ่มการเก็บภาษีอากรสินค้าและบริการ, การลงทุน (Tax) เพื่อลดรายจ่ายมวลรวมทั้ง

20 รัตนา สายคณิต ชลลดา จามรกุล และศรีวงศ์ สุมิตร (2544: 169)

21 งบประมาณแผ่นดินเป็นแผนเกี่ยวกับการใช้จ่ายและการจัดหารายได้ของรัฐบาล แบ่งเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ งบประมาณสมดุลคือรายได้รวมเท่ากับรายจ่ายรวม, งบประมาณเกินดุลคือรายได้รวมมากกว่ารายจ่ายรวม และงบประมาณขาดดุลคือรายได้รวมน้อยกว่ารายจ่ายรวม

ระบบ (Y) หากอยู่ในภาวะเงินฝืด รัฐบาลจะใช้งบประมาณขาดดุลคือเพิ่มรายจ่ายภาครัฐ (G) และ/หรือ ลดภาษีสินค้าและบริการ, การลงทุน (Tax) เพื่อกระตุ้นรายจ่ายมวลรวมทั้งระบบ (Y) เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม รัฐบาลสามารถดำเนินการใช้นโยบายการคลังได้ 2 แบบตามลักษณะปัญหาเศรษฐกิจที่ต้องการแก้ไขหรือให้เป็นไปในทิศทางที่ต้องการ²² ได้แก่

- นโยบายการคลังแบบขยายตัว (Expansionary Fiscal Policy) เป็นการใช้งบประมาณแบบขาดดุล (รายจ่าย > รายได้) โดยการเพิ่มงบประมาณรายจ่ายรัฐบาล ($\uparrow G$) และ/หรือ ลดภาษี ($\downarrow Tax$) เพื่อเพิ่มระดับรายจ่ายมวลรวมของประเทศให้สูงขึ้น ($Y \uparrow$) รัฐบาลใช้นโยบายนี้ในกรณีเศรษฐกิจถดถอยหรือตกต่ำ ผลที่เกิดขึ้นคือรายจ่ายภาคเอกชนเพิ่มขึ้น ($C \uparrow, I \uparrow$) การจ้างงานเพิ่มขึ้น และรายได้ประชาชาติเพิ่มขึ้น ($Y \uparrow$)

- นโยบายการคลังแบบหดตัว (Contractionary Fiscal Policy) คือนโยบายการคลังที่มีลักษณะและให้ผลเป็นไปในทิศทางตรงกันข้ามกับนโยบายการคลังแบบขยายตัว กล่าวคือ เป็นการใช้งบประมาณแบบเกินดุล (รายจ่าย < รายได้) โดยการลดงบประมาณรายจ่ายรัฐบาล ($\downarrow G$) และ/หรือ เพิ่มภาษี ($Tax \uparrow$) ส่งผลให้รายจ่ายมวลรวมของประเทศลดลง

²² ในการวิเคราะห์ผลของการใช้นโยบายในบทความนี้ โปรดพิจารณาจากสมการรายได้ประชาชาติด้านรายจ่าย คือ $Y = C + I + G + (X - M)$ และกำหนดตัวแปรอื่น ๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องให้มีค่าคงที่ เช่น ถ้าพิจารณาถึงผลของการเพิ่มรายจ่ายภาครัฐบาล (G) ว่ามีผลอย่างไรต่อระบบเศรษฐกิจ (Y) เราจะวิเคราะห์แค่ตัวแปร G และ Y ในสมการเท่านั้น ในขณะที่กำหนดให้ C, I, X และ M มีค่าคงที่ (ไม่เปลี่ยนแปลง) ดังนั้นเมื่อ G มีค่าเพิ่มขึ้นย่อมส่งผลให้ Y มีค่าเพิ่มขึ้นด้วยนั่นเอง

(Y๔) รัฐบาลจะใช้นโยบายนี้ในกรณีที่จะระบบเศรษฐกิจขยายตัวมากเกินไป

นโยบายการคลังกับปัญหาเศรษฐกิจ จากนโยบายการคลังดังกล่าว จะเห็นได้ว่ารัฐบาลมีวิธีการใช้ที่แตกต่างกันตามลักษณะปัญหาเศรษฐกิจที่ต้องการแก้ไขหรือให้เศรษฐกิจเป็นไปในทิศทางที่ต้องการ ในที่นี้จะขอเสนอตัวอย่างวิธีการใช้นโยบายการคลังของรัฐบาลกับการแก้ปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำที่เกิดจากการบริโภคและการลงทุนมีน้อยเกินไป จนเกิดภาวะการว่างงานในสังคม รัฐบาลจะจัดการแก้ปัญหาโดยการใช้นโยบายการคลังด้วยวิธีต่าง ๆ ตามความเหมาะสมกับสถานการณ์ เช่น

- นโยบายด้านการลงทุนและการใช้จ่าย คือ เมื่อเศรษฐกิจตกต่ำและว่างงานมาก รัฐจะเพิ่มการใช้จ่ายและการลงทุน เช่น การลงทุนสร้างสาธารณูปโภค ที่อยู่อาศัย เป็นต้น ทำให้ประชาชนมีงานทำและมีรายได้เพิ่มขึ้น ช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจได้

- นโยบายด้านการจ่ายเงินสงเคราะห์ เช่น การจ่ายสงเคราะห์คนชรา ทหารผ่านศึก คนว่างงาน เป็นต้น เพื่อเพิ่มอำนาจซื้อและเพิ่มรายจ่ายในการอุปโภคบริโภค ส่งผลให้การผลิต การลงทุนและการจ้างงานเพิ่มขึ้นตามไปด้วย

- นโยบายอัตราภาษี คือ เมื่อเศรษฐกิจตกต่ำและเกิดการว่างงาน รัฐบาลจะลดอัตราภาษีลงเพื่อให้อำนาจซื้อของประชาชนเพิ่มขึ้นและการลงทุนเพิ่มขึ้นจากรายจ่ายภาษีที่ลดลง ช่วยกระตุ้นการจ้างงานและระบบเศรษฐกิจให้เติบโตขึ้นได้

กล่าวได้ว่า นโยบายข้างต้นเป็นเพียงบางวิธีที่รัฐบาลนำมาใช้แก้ปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำโดยอาจจะใช้หนึ่งวิธีหรือหลายวิธีร่วมกัน เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด ในทางกลับกันหากเศรษฐกิจเติบโตมากและเร็วเกิน

ไป วิธีการแก้ปัญหาจะเป็นไปในทิศทางตรงกันข้ามซึ่งรัฐบาลต้องพิจารณาถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากการตัดสินใจเลือกใช้นโยบายต่างๆ เพื่อที่จะสามารถแก้ปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุดและเกิดผลเสียหายต่อสังคมโดยรวมน้อยที่สุด ส่วนการจัดการใช้นโยบายต่างๆ ของรัฐบาลกับการแก้ปัญหาเศรษฐกิจที่ปรากฏในเรื่องราว ฎุทนต์สูตรจะได้นำเสนอต่อไป

3. เนื้อเรื่องโดยย่อของฎุทนต์สูตร

เนื้อเรื่องโดยย่อของฎุทนต์สูตร ว่าด้วยพราหมณ์ชื่อฎุทนต์²³ ดังนี้ ครั้งหนึ่ง พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จจาริกพร้อมภิกษุสงฆ์ 500 รูป ประทับในสวนอัมพลัฏฐิกา ใกล้หมู่บ้านพราหมณ์ชื่อขานุมัตต แคว้นมคธ โดยมี ฎุทนต์พราหมณ์เป็นผู้ปกครอง ขณะที่ พระพุทธองค์ประทับที่หมู่บ้านนั้น ฎุทนต์พราหมณ์ได้จัดเตรียมพิธีบูชาัญญเพื่อความสุขความเจริญแก่ตนเองและประชาชน โดยเตรียมสัตว์มากถึง 3,500 ตัวผูกติดกับเสาเพื่อไว้ฆ่าบูชาัญญ พอทราบข่าวการเสด็จประทับของพระพุทธองค์ในสวนอัมพลัฏฐิกา จึงได้ไปเข้าเฝ้า พระพุทธองค์และทูลถามถึงยัญสมบัติ 3 และบริวาร 16 ซึ่งตนไม่ทราบเลย

พระพุทธองค์ทรงตรัสตอบแก่ฎุทนต์พราหมณ์ โดยนำพิธีมหาบูชาัญญของพระเจ้า มหาวชิตราชในอดีตชาติมาตรัสเล่าให้ฟังว่า พระเจ้า มหาวชิตราชเป็นผู้มั่งคั่งสมบูรณ์ด้วยทรัพย์สมบัติ วันหนึ่งทรงดำริว่า เราได้ครอบครองทรัพย์สมบัติ ชนข้าศึกและปกครองดินแดนมากมาย เราควรบูชามหาัญญเพื่อประโยชน์สุขแก่เราตลอดไป จึงรับสั่งให้พราหมณ์

23 ที.ส. 9/323- 358/125-150 (แปล.มจร)

ปุโรหิต (อดีตพระชาติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า) มาเพื่อชี้แจงวิญญูตามหา
ยัญ พรหมณ์ปุโรหิตจึงกราบทูลแนะนำว่า เนื่องจากบ้านเมืองยังมีโจร
ชุกชุมซึ่งเป็นผลจากการทำสงครามแผ่ขยายอาณาจักร เศรษฐกิจจึงตกต่ำ
และมีโจรมากมายเพราะความยากจนบีบคั้น พระองค์ควรปราบโจรผู้ร้าย
ให้บ้านเมืองสงบเรียบร้อยก่อนแล้วค่อยทำการบุญตามหาญัญ ส่วนการ
ปราบโจรด้วยการประหาร จองจำ ปรับไหม ตำหนิ เนรเทศ ถือเป็นการ
ปราบปรามไม่ชอบธรรมและเป็นการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ เพราะโจรที่
เหลือจากการกำจัดอาจมีอยู่ และอาจกลับมาทำร้ายได้อีก พรหมณ์
ปุโรหิตจึงได้กราบทูลวิธีการเพื่อแก้ปัญหาต่างๆ อย่างเป็นลำดับขั้นตอน
ดังนี้

ขั้นที่ 1 การปราบโจรผู้ร้ายแบบถอนรากถอนโคนโดยชอบ เพื่อแก้
ปัญหาความยากจนและปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำซึ่งถือเป็นต้นเหตุของ
ปัญหาโจรผู้ร้าย โดยเบื้องต้นมุ่งที่ประชาชน 3 กลุ่มระดับล่าง ซึ่งเป็นชนกลุ่ม
ใหญ่ที่สุดในแผ่นดิน ได้แก่ (1) กลุ่มเกษตรกรรายย่อย (2) กลุ่มพ่อค้าราย
ย่อย (3) กลุ่มข้าราชการชั้นผู้น้อย²⁴ เพื่อส่งเสริมประชาชนให้ชวนชวาย
ทำมาหากิน ด้วยวิธีการดังนี้

- พระราชทานข้าวปลูกและข้าวกินให้แก่เกษตรกรผู้ขยันทำการ
เกษตรในโอกาสอันสมควร
- พระราชทานทุนให้แก่พ่อค้าผู้ขยันทำพาณิชย์กรรมในโอกาสอัน
สมควร

²⁴ กลุ่มคนระดับล่าง 3 กลุ่มนี้หากเทียบได้กับกลุ่มคนในปัจจุบัน ได้แก่ (1)
เกษตรกรรมผู้ใช้แรงงาน (2) พ่อค้าแม่ขายรายย่อย และ (3) ข้าราชการชั้น
ผู้น้อย ตามลำดับ

- พระราชทานเบี้ยเลี้ยงและเงินเดือนให้แก่ข้าราชการผู้ขยันทำงาน
ราชการในโอกาสอันสมควร

ผล คือ จากการทำตามคำแนะนำดังกล่าวทำให้ประชาชนต่าง
ขวนขวายในกิจการงานของตนมากขึ้น ไม่มีโจรผู้ร้าย บ้านเมืองสงบสุข
เรียบร้อย ไม่มีการเบียดเบียนกัน และภาษีอากรเข้าพระคลังมากขึ้น

ขั้นที่ 2 ภายหลังที่บ้านเมืองสงบเรียบร้อยและเศรษฐกิจฟื้นตัวดี
แล้ว พราหมณ์บุโรหิตจึงได้กราบทูลแนะนำการทำบุญชามหายญ์ ซึ่งมีวิธี
การและลักษณะ ดังนี้

ขอความเห็นชอบและความร่วมมือเรื่องการทำบุญชามหายญ์จากคน
ระดับบน 4 กลุ่ม ได้แก่ (1) เจ้าผู้ครองนคร (2) อำมาตย์ราชบริพารผู้ใหญ่
(3) พราหมณ์มหาศาล (พราหมณ์ผู้มีทรัพย์มาก) และ (4) คหบดีมหาศาล
(คหบดีผู้มีทรัพย์มาก)²⁵ โดยเชิญมาปรึกษาพูดคุยเพื่อขอความเห็นชอบ
และร่วมมือกับพระองค์

ผล คือ บุคคลทั้ง 4 กลุ่มต่างเห็นควรกับการบุญชามหายญ์ของ
พระองค์ในครั้งนี้ เรียกการรับรองจากบุคคลทั้ง 4 กลุ่มนี้ว่า อนุมัติ 4

25 กลุ่มคนระดับบน 4 กลุ่มนี้หากเทียบได้กับกลุ่มคนในปัจจุบันได้แก่ (1) กลุ่ม
การเมือง นักการเมืองผู้มีส่วนปกครองประเทศ (2) ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ (3)
กลุ่มนักวิชาการ สื่อมวลชน นักบวช และ (4) นักธุรกิจใหญ่ ตามลำดับ

- ตรวจหาคุณสมบัติ 8 ประการ²⁶ ของผู้ปกครองประเทศ (พระเจ้ามหาวิชิตราช) และคุณสมบัติ 4 ประการ²⁷ ของที่ปรึกษาของผู้ปกครองประเทศ (พราหมณ์ปุโรหิต)

ผล คือ จากการตรวจสอบคุณสมบัติดังกล่าว พบว่า ทั้งพระเจ้ามหาวิชิตราชและพราหมณ์ปุโรหิตมีคุณสมบัติครบถ้วน รวม 12 ประการ เมื่อรวมกับคำรับรองจากบุคคลระดับบนคืออนุมติ 4 ประการ ถือได้ว่าครอบครองประกอบแห่งมหาภัย 16 ประการ เมื่อครอบครองประกอบเช่นนี้ย่อมไม่มีผู้ใดติเตียนการกระทำได้ในภายหลัง

- แสดงยัญวิธี 3 ประการถวายแด่พระเจ้ามหาวิชิตราชเพื่อรักษาใจให้ผ่องใสทั้ง 3 ระยะของการทำบูชามหาภัย คือ ก่อนทำไม่ทรงเดือดร้อน พระทัยว่าทรัพย์ใหญ่ของเราจักหมดไป ขณะทำไม่ทรงเดือดร้อนพระทัยว่าทรัพย์ใหญ่ของเรากำลังหมดไป และหลังทำต้องไม่ทรงเดือดร้อนพระทัยว่าทรัพย์ใหญ่ของเราได้หมดไปแล้ว โดยการยกเอากุศลกรรมบถ

26 คุณสมบัติ 8 ประการ ได้แก่ (1) ทรงมีชาติตระกูลดีตลอด 7 ชั่วบรรพบุรุษ (2) ทรงมีบุคลิกดี งดงาม สง่า น่าดู น่าชม น่าเลื่อมใส (3) ทรงเป็นผู้มีมั่งคั่ง มีทรัพย์และทองพระคลังเต็มบริบูรณ์ (4) ทรงพร้อมด้วยกองทัพทั้ง 4 เหล่าที่เข้มแข็ง มีวินัยเคร่งครัด ปราบข้าศึกได้ (5) ทรงมีพระราชศรัทธา บริจาคทาน บำเพ็ญพระราชกุศลอยู่เสมอ (6) ทรงศึกษาและสดับเรื่องนั้น ๆ มา มาก มีความรอบรู้ในเรื่องต่าง ๆ (7) ทรงทราบความหมายแห่งข้อและภาษิต ที่ทรงศึกษามา (8) ทรงเป็นบัณฑิต มีพระปรีชาสามารถ รอบรู้เรื่องราวในอดีต ปัจจุบัน และอนาคตได้

27 คุณสมบัติ 4 ประการ ได้แก่ (1) มีชาติตระกูลดีตลอด 7 ชั่วบรรพบุรุษ (2) เป็นผู้คงแก่เรียน ท่องจำมนตร์ได้มาก แตกฉานในคัมภีร์ทั้งปวงของพราหมณ์ (3) เป็นผู้มั่งคั่งมั่นคง (4) เป็นบัณฑิต เจียบแหลม มีปัญญามาก

10²⁸ เป็นเกณฑ์ในการตั้งมาตรฐานคนดีในตัวผู้รับก่อนการอนุญาตให้
กำจัดความเดือดร้อนพระทัย เพราะบ้านเมืองย่อมมีทั้งคนดีและคนไม่ดี
จึงขอให้พระองค์ทรงตั้งพระทัยเจาะจงให้ท่านแก่เฉพาะคนดีที่มี
กุศลกรรมบถ 10 เท่านั้น ส่วนคนไม่ดีที่รับทานไปจะได้รับผลกรรมของเขาเอง

ผล คือ จากวิธีการรักษาใจให้ผ่องใสและการยกเอาความบริสุทธิ์
บริบูรณ์ในมหาญญ 16 ประการขึ้นมา ทำให้พระองค์ทรงมีพระทัยผ่องใส
เบิกบานในการทำบุญชามหาญญ

- ในการทำบุญชามหาญญต้องไม่มีการฆ่าและการเบียดเบียนใด ๆ
แต่สำเร็จได้ด้วยทำให้วัตถุเป็นทาน (เนยใส น้ำมัน เนยข้น เปรียง น้ำผึ้ง
น้ำอ้อย)

ผล คือ ไม่มีการฆ่าสัตว์, การตัดต้นไม้มาทำเสาหลักยัน, การเกี่ยว
หญ้าคา และการบังคับทาสแรงงานของพระราชาให้ทำในสิ่งที่ไม่ต้องการ

เมื่อพระราชาทรงเตรียมการเสร็จตามวิธีการและลักษณะดังกล่าว
แล้ว กลุ่มบุคคลระดับบน 4 กลุ่ม ต่างนำทรัพย์มากมายมาเข้าเฝ้าและ
ถวายพระราชา แต่พระราชาไม่ทรงรับและยังพระราชทานทรัพย์เพิ่มให้

28 กุศลกรรมบถ 10 คือ ทางแห่งกุศลกรรมอันนำไปสู่ความสุข มี 10 ประการ
ได้แก่ ปาณาติปาตา เวรมณี (เว้นจากปลงชีวิต), อทินนาทานา เวรมณี (เว้น
จากถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้โดยอาการขโมย), กาเมสุ มิจฉาจารา เวรมณี
(เว้นจากประพฤติดีในกาม), มุสาวาทา เวรมณี (เว้นจากพูดเท็จ), ปิสุณยา
วจาเย เวรมณี (เว้นจากพูดส่อเสียด), ผรุสวาท วาจาเย เวรมณี (เว้นจากพูด
คำหยาบ), สัมผัปปลาปา เวรมณี (เว้นจากพูดเพ้อเจ้อ), อนภิซมมา (ความ
ไม่คิดเพ่งเล็งอยากได้ของเขา), อพยาบาท (ความไม่คิดร้ายผู้อื่น), สัมมา
ทิฏฐิ (ความเห็นชอบ ถูกต้องตามคลองธรรม) ดูรายละเอียดใน อจ.ทสก.
24/176/322-324 (แปล.มจร)

อีก บุคคลทั้ง 4 กลุ่มจึงปรึกษากันและสรุปว่าจะไม่นำทรัพย์เหล่านี้กลับไป แต่จะนำเข้าร่วมบุญขามหายัญญโดยเสด็จพระราชกุศลด้วย โดยตั้งโรงงานทั้งสี่ทิศแล้วทำการแจกทานไปพร้อม ๆ กับพระราชา

เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสเล่าเรื่องจบ ภูฏันทนตพราหมณ์ได้ทูลถามถึงยัญญอย่างอื่นที่เตรียมการน้อยแต่ให้ผลมากกว่ามหายัญญว่ามีหรือไม่ พระพุทธองค์ทรงตอบว่ามีโดยเริ่มตั้งแต่นิตยทาน (ทานที่ทำสืบต่อกันมา) มีผลมากขึ้นเรื่อย ๆ ตามลำดับจนถึงการเจริญวิปัสสนากกรรมฐาน บรรลุพระอรหันต์ ภายหลังพระธรรมเทศนาจบลง ภูฏันทนตพราหมณ์มีจิตเลื่อมใส ประกาศตนเป็นอุบาสก ขอถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งตลอดชีวิต และสั่งให้ปล่อยสัตว์ที่เตรียมฆ่าเหล่านั้นทั้งหมด และได้บรรลุธรรมในภายหลังที่ได้ฟังอนุปุปพิกถาจบลง

4. ภูฏันทนตสูตรกับการจัดการเศรษฐกิจศาสตร์มหภาค

เศรษฐกิจศาสตร์มหภาคเป็นการศึกษาพฤติกรรมหรือการจัดการกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจของทุกภาคส่วนในระบบ ตลอดจนศึกษาแนวทางหรือวิธีการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจด้วยการใช้นโยบายและมาตรการต่าง ๆ ตามภาวะเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น จะเห็นได้ว่า ภูฏันทนตสูตรถือได้ว่าเป็นพระสูตรหนึ่งที่แสดงถึงวิธีการบริหารจัดการเศรษฐกิจเชิงมหภาคได้อย่างเด่นชัด ซึ่งจากแนวคิดทางเศรษฐกิจศาสตร์มหภาคและเนื้อเรื่องย่อของภูฏันทนตสูตรดังกล่าวข้างต้นจะได้นำมาอธิบายร่วมกันเพื่อแสดงให้เห็นถึงกลไกการทำงานของระบบเศรษฐกิจตามหลักเศรษฐกิจศาสตร์ในกรอบของภูฏันทนตสูตร

หากพิจารณาหลักเศรษฐกิจศาสตร์มหภาคเข้ากับเรื่องราวในภูฏันทนตสูตรนี้ กล่าวได้ว่า พระเจ้ามหายาจิตรราชและคณะเปรียบได้กับคณะรัฐบาลที่ทำหน้าที่ดูแลและบริหารจัดการประเทศ ตั้งแต่การป้องกันประเทศ การ

สร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับประเทศอื่น ตลอดจนดูแลให้ประชาชนมีความ
กินดีอยู่ดี บ้านเมืองสงบสุข ซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญในการพัฒนาประเทศ
โดยมีเป็นประเด็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการต่าง ๆ ดังนี้

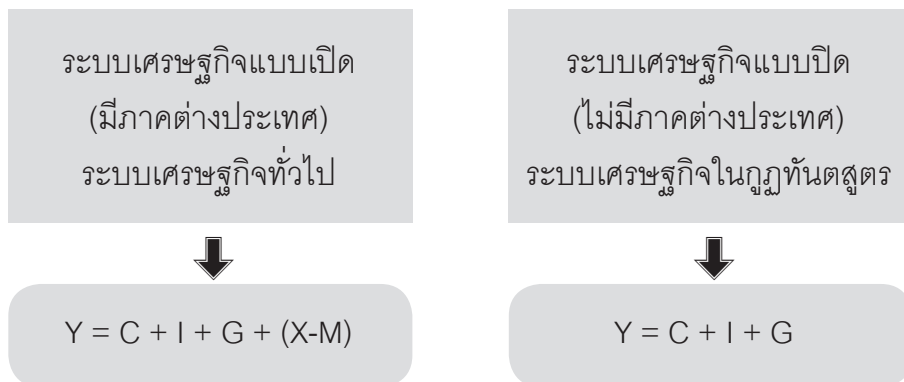
4.1 การใช้นโยบายการคลังแบบขยายตัวเพื่อแก้ปัญหา เศรษฐกิจตกต่ำ

จากแนวคิดนโยบายการคลัง ผลจากการใช้นโยบายการคลังแบบ
ขยายตัว (รายจ่าย > รายได้) ของรัฐบาล คือ การเพิ่มรายจ่ายของรัฐ
และ/หรือ การลดภาษีอากร ทำให้กระตุ้นเศรษฐกิจให้เกิดการหมุนเวียน
และขยายตัวได้ ซึ่งภายหลังรัฐบาลได้เพิ่มรายจ่าย (G) เข้าสู่ระบบ
เศรษฐกิจ เช่น รายจ่ายในการก่อสร้างสาธารณูปโภค เป็นต้น ทำให้ภาค
เอกชนเพิ่มการลงทุนและเพิ่มการจ้างงาน ส่งผลให้ประชาชนมีรายได้และ
มีอำนาจซื้อเพื่อการบริโภค (C) และการลงทุน (I) เพิ่มขึ้น เศรษฐกิจเกิด
การหมุนเวียน รายได้ประชาชาติสูงขึ้น (Y) การว่างงานและช่องว่าง
ระหว่างรายได้ลดลงผ่านการจัดสรรรายจ่ายรัฐบาลไปยังประชาชน

ในด้านแนวคิดของนโยบายการคลังมีความเห็นว่านโยบายการคลัง
เป็นเครื่องมือทางการคลังด้านรายจ่าย ภาษีอากร และการก่อหนี้
สาธารณะมีผลต่อรายได้ประชาชาติ (Y) ที่มีฐานคำนวณทางเศรษฐศาสตร์
คือ $Y=C+I+G+(X-M)$ ²⁹ ดังนั้นในบทความนี้จึงวิเคราะห์หลักเศรษฐศาสตร์
มหภาคจากส่วนประกอบในสมการรายได้ประชาชาติดังกล่าว เพื่อให้เห็น
ถึงกลไกการทำงานของการบริหารจัดการประเทศของพระเจ้ามหาวิชิตราช
นอกจากนี้ จากสมการรายได้ประชาชาติที่มีองค์ประกอบทั้ง 4 ได้แก่ ราย

29 ญัฐพัชร์ สถิตพรณชัย (2553: 176)

จ่ายในการบริโภคของภาคเอกชน (C) รายจ่ายในการลงทุนของภาคเอกชน (I) รายจ่ายของภาครัฐบาล (G) และรายได้สุทธิจากการส่งออก (X-M) เรียกว่า เป็นสมการรายได้ประชาชาติของระบบเศรษฐกิจแบบเปิด คือ มีภาคต่างประเทศเข้ามาเกี่ยวข้อง แต่ในเนื้อเรื่องกฎทันทสูตรไม่ได้กล่าวถึงการค้าระหว่างประเทศ รัฐอื่นหรือแคว้นอื่น เพื่อให้เข้าใจกลไกการทำงานของระบบเศรษฐกิจได้ง่ายขึ้น ในที่นี้จึงขอกำหนดสมการรายได้ประชาชาติให้เป็นระบบเศรษฐกิจแบบปิด นั่นคือ ไม่มีภาคต่างประเทศ ดังนั้นในบทความนี้จึงวิเคราะห์กฎทันทสูตรจากสมการรายได้ประชาชาติ $Y=C+I+G$

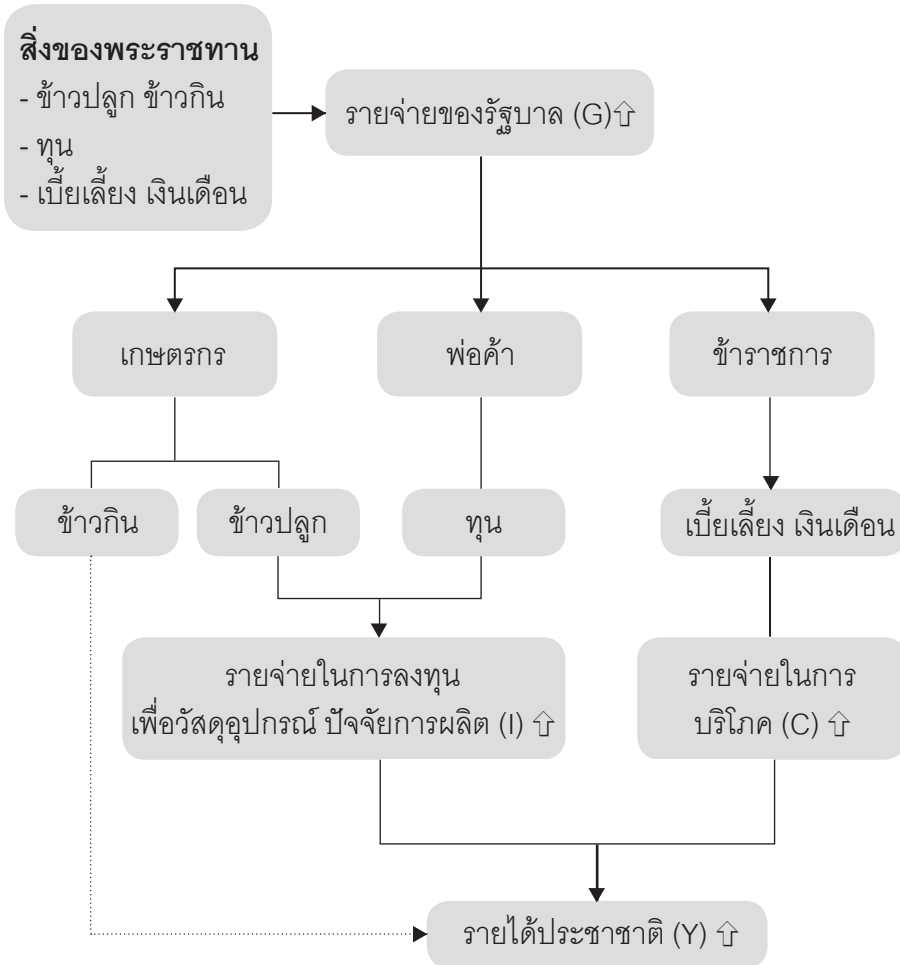
จากหลักเศรษฐศาสตร์มหภาคและกฎทันทสูตร พบว่า การที่พระเจ้ามหาวิชิตราชทรงพระราชทานทุนและปัจจัยต่าง ๆ แก่บุคคลระดับล่าง 3 กลุ่มเพื่อให้เป็นขวัญกำลังใจให้ชนชวายในการงานของตนและยกระดับฐานะทางเศรษฐกิจให้ดีขึ้น โดยทรงพระราชทานข้าวปลูกและข้าวกินแก่กลุ่มเกษตรกร ทุนทรัพย์แก่กลุ่มพ่อค้า และเบี้ยเลี้ยงเงินเดือนแก่กลุ่มข้าราชการ การพระราชทานทุนและปัจจัยต่าง ๆ ในครั้งนี้ถือ

เป็นการดำเนินนโยบายการคลังแบบขยายตัว (↑G) เพราะเป็นการเพิ่มรายจ่ายของรัฐบาลที่ก่อให้เกิดผลผลิต (สินค้าและบริการ) ในระบบและทำให้เศรษฐกิจหมุนเวียนเติบโตขึ้น (Y↑) ทั้งนี้ก็เพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำอันเป็นผลจากการทำสงครามขยายอาณาเขตในอดีตที่ผ่านมา ซึ่งในภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ เครื่องมือทางด้านรายจ่ายจะเป็นเครื่องมือที่จำเป็นและมีประสิทธิภาพมากที่สุดในการแก้ปัญหา³⁰

จากการพระราชทานทุนและปัจจัยต่าง ๆ แก่บุคคลระดับล่าง 3 กลุ่มนั้นถือได้ว่า รัฐบาล³¹ ได้เพิ่มรายจ่ายในส่วนของการใช้จ่ายในการซื้อสินค้าและบริการ รวมถึงปัจจัยการผลิต เพื่อส่งเสริมการทำงานเลี้ยงชีพ และเป็นขวัญกำลังใจให้ประชาชนในยามที่เศรษฐกิจตกต่ำ ดังภาพที่ 1

³⁰ อรรถ ธรรมโน(2548: 281)

³¹ ในการวิเคราะห์ต่อไปนี้นำคำว่า “พระเจ้ามหาวิชัยราชาและคณะ” กับ “รัฐบาล” ถือว่ามีความหมายใกล้เคียงกันและใช้แทนกันได้

ภาพที่ 1 การเพิ่มรายจ่ายของรัฐบาลในการกระตุ้นเศรษฐกิจ

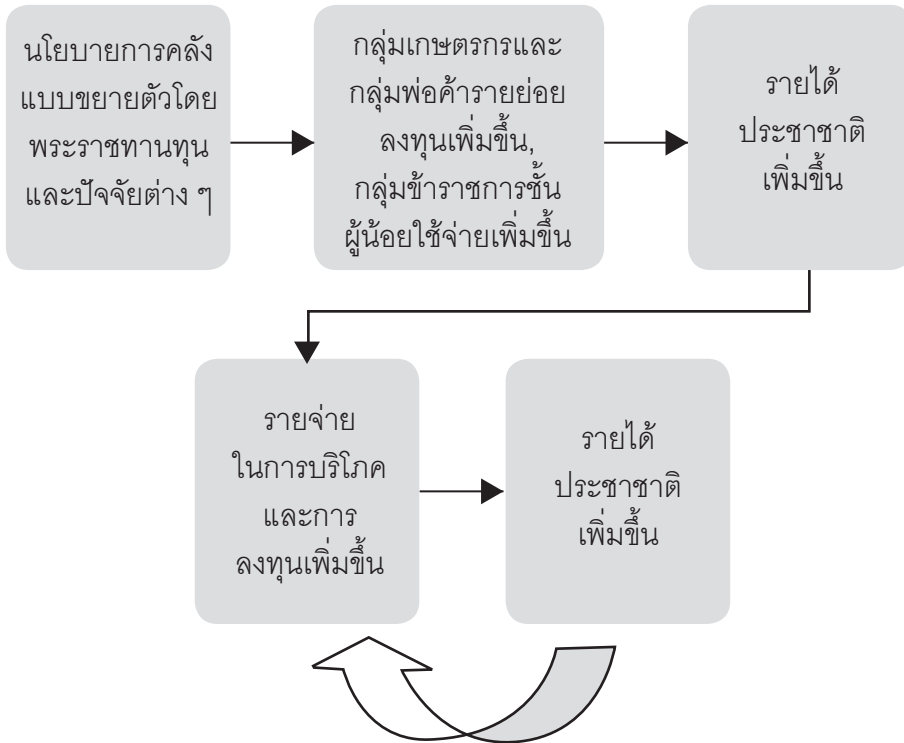
จากภาพที่ 1 อธิบายได้ว่า การพระราชทานทุน (ทุน, เบี้ยเลี้ยงเงินเดือน) และปัจจัยต่าง ๆ (ข้าวปลูก, ข้าวกิน) ถือเป็นการเพิ่มรายจ่ายของรัฐบาล กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ พระเจ้ามหาวิหิตราชและคณะไช้นโยบายการคลังแบบขยายตัวเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจให้เติบโตขึ้น การเพิ่มรายจ่ายรัฐบาล (G↑) แก่กลุ่มบุคคลระดับล่าง 3 กลุ่มทำให้รายได้ประชาชาติ (Y↑) โดยรวมเพิ่มขึ้นได้ ดังนี้

กลุ่มเกษตรกรและพ่อค้ารายย่อย เกษตรกรต้องจัดหาวัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องจักรและปัจจัยการผลิตอื่น ๆ ในการเพาะปลูก เพิ่มเติมเพื่อนำมาปลูกร่วมกับข้าวปลูกที่ได้รับพระราชทานมา ส่วนพ่อค้า นำทุนที่ได้รับพระราชทานมาไปจัดซื้อจัดหาเครื่องมือ อุปกรณ์ ปัจจัยการผลิตอื่น ๆ เพื่อนำมาประกอบการค้าของตน ทำให้รายจ่ายเพื่อการลงทุน ในธุรกิจการงานของกลุ่มเกษตรกรและพ่อค้าเพิ่มขึ้น นั่นคือ รายจ่ายในการลงทุนของภาคเอกชนสูงขึ้น (I๗) เศรษฐกิจเกิดการหมุนเวียนและเติบโตขึ้นเนื่องจากการแลกเปลี่ยนซื้อขายกัน ส่งผลให้รายได้ประชาชาติเพิ่มขึ้น (Y๗) สำหรับชาวกินที่เกษตรกรได้รับพระราชทานถือเป็นการให้เปล่าที่ไม่ได้ก่อให้เกิดผลผลิตในระบบโดยตรง แต่มีผลทางอ้อมต่อการเพิ่มรายได้ประชาชาติ (Y๗) จากการที่เกษตรกรเพิ่มรายจ่ายในการบริโภค ((C๗) เช่น รายจ่ายในการซื้อกับข้าว) ร่วมกับการนำข้าวกินมาบริโภค นั่นเอง

กลุ่มข้าราชการชั้นผู้น้อย เมื่อได้รับพระราชทานเบี้ยเลี้ยงและเงินเดือน ทำให้มีรายได้ของแต่ละคนเพิ่มขึ้น เมื่ออำนาจซื้อเพิ่มขึ้นย่อมทำให้รายจ่ายในการบริโภคเพิ่มขึ้นด้วย (C๗) นำไปสู่การเพิ่มขึ้นของรายได้ประชาชาติ (Y๗)

จากการใช้นโยบายการคลังแบบขยายตัวดังกล่าว ผลในเบื้องต้นคือการเพิ่มขึ้นของรายได้ประชาชาติดังที่กล่าวมาแล้ว อย่างไรก็ตาม การเพิ่มขึ้นของรายได้ประชาชาติจะหมายถึง ประชาชนกลุ่มใหญ่ในสังคม (บุคคลระดับล่าง 3 กลุ่ม) มีรายได้โดยรวมที่สูงขึ้น ทำให้มีอำนาจหรือความสามารถในการใช้จ่าย (Ability to Pay) เพิ่มขึ้น และนำไปใช้จ่ายบริโภคและลงทุนได้มากขึ้นไปด้วย นั่นคือ รายจ่ายในการบริโภคและการ

ลงทุนของภาคเอกชน (C_{เอกชน}) และรายได้ประชาชาติก็จะเพิ่มขึ้นเป็นวงจรรเช่นนี้เรื่อยไป ระบบเศรษฐกิจเกิดการขยายตัวได้ในที่สุด ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 ลักษณะการเพิ่มขึ้นของรายได้ประชาชาติ

กล่าวได้ว่า การแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำโดยการใช้นโยบายการคลังแบบขยายตัวคือการพระราชทานทุนและปัจจัยดังกล่าว ก่อให้เกิดผลดีต่อเศรษฐกิจและสังคม ดังนี้

- เกิดการกระตุ้นเศรษฐกิจ รายได้ประชาชาติเพิ่มขึ้นจากการที่ประชาชนขยันทำกิจการงานของตนและมีรายได้ไว้ใช้สอย และเมื่อ

เศรษฐกิจและรายได้ของประชาชนดีขึ้น จำนวนภาษีอากรเข้าสู่พระคลัง ก็เก็บได้เป็นจำนวนมากขึ้นด้วย

- เกิดความเท่าเทียมกันในการเข้าถึงรายได้และทรัพยากรจากการพระราชทานทุนและปัจจัยการผลิตแก่ผู้ที่ยั่งยืน หากเกียจคร้านก็จะไม่ได้รับโอกาสนั้น ซึ่งแสดงถึงสิทธิของทุกคนในการที่จะได้รับการส่งเสริมจากพระราชาอย่างเท่าเทียมกัน และสร้างค่านิยมสังคมให้เกิดความขยันหมั่นเพียรในการทำงาน อีกทั้งยังช่วยเพิ่มภาวะการมีงานทำและการจ้างงานให้มากขึ้นเพราะได้รับพระราชทานทุนและปัจจัยการผลิตในการประกอบอาชีพ

- เมื่อปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำคลี่คลายไป ปัญหาอื่น ๆ ก็ได้รับการแก้ไขไปด้วย เพราะต้นเหตุของปัญหาทั้งหลายคือเศรษฐกิจ การที่ประชาชนลำบากในการทำมาหากินอาจเป็นเหตุให้ประพฤติกุศลกรรมได้ เพราะความขัดสนทรัพย์เป็นเหตุให้เกิดการละเมิดศีลและก่ออกุศลกรรมต่าง ๆ³² ดังนั้นเมื่อเศรษฐกิจดีขึ้น ปัญหาใจผู้ร้ายซุกซุมจึงได้รับการแก้ไข ชาวบ้านไม่ต้องปิดประตูบ้าน บ้านเมืองปลอดภัย สงบสุข ปราศจากการเบียดเบียน ครอบครัวมีความสุข ประชาชนอยู่ดีกินดี

4.2 การกระจายรายได้สู่ประชาชนจากการเปิดโรงงานทั้ง 4 ทิศ

เมื่อปัญหาเศรษฐกิจและสังคมได้รับการแก้ไขแล้ว พระเจ้ามหาวิชิตราชจึงขอความเห็นชอบและความร่วมมือในการทำนุชามหายัญจากบุคคลระดับบน 4 กลุ่ม ได้แก่ เจ้าผู้ครองนครต่าง ๆ อำมาตย์ราชบริพารผู้ใหญ่ พราหมณ์มหาศาล และคหบดีมหาศาล ซึ่งได้รับความเห็นชอบ

32 ดูรายละเอียดใน ที.ปา. 11/80-110/59-82 (แปล.มจร)

และรับรองด้วยดี (อนุมติ 4) การที่พระราชาเชิญบุคคลทั้ง 4 กลุ่มมา ร่วมกันปรึกษาหารือและได้รับความร่วมมืออย่างดียุ่ด้วยนั้น ทำให้เกิดเป็นแนวร่วมเครือข่ายในการบริหารประเทศที่มีอำนาจและอิทธิพลอย่างเข้มแข็ง นับเป็นการพัฒนาระบบบริหารราชการ แบบใหม่ด้วยระบบจูงใจให้มีส่วนร่วมของผู้มีอำนาจด้านต่าง ๆ ของบ้านเมือง³³ เมื่อบุคคลทั้ง 4 กลุ่มมีส่วนร่วม (Participation)³⁴ ตั้งแต่ขั้นตอนการคิดวางแผนจนกระทั่งได้ร่วมเปิดโรงงาน ทำให้มีความเต็มใจและยินดีในการให้ทานร่วมกับพระราชา เพราะการมีส่วนร่วมจะทำให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของในพิธีนั้น ประกอบกับการเปิดโรงงานใน 4 ทิศ ทำให้เกิดการกระจายรายได้จากผู้มีรายได้สูง (กลุ่มบุคคลระดับบน) สู่มุ่มีรายได้้น้อย (กลุ่มบุคคลระดับล่าง) และลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ ทำให้ประชาชนมีความเป็นอยู่และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น สังคมสงบสุข รวมทั้งเป็นการเพิ่มพูนความสามารถและประสิทธิภาพในการหารายได้แก่ผู้ที่มีรายได้ต่ำและผู้ที่มีความสามารถหาเลี้ยงตนเองได้ให้มีรายได้ที่เพิ่มขึ้น³⁵ อีกทั้งการเมืองการปกครองยังมีความมั่นคงและเกิดเสถียรภาพ เพราะการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนอย่างเต็มใจ สอดคล้องกับ Pongsathorn (2001: 65) ที่กล่าวว่า หลักการของความกรุณา (Generosity) ในการกระจายทรัพย์สินสนับสนุนให้เกิดสังคม ถ้าคนที่รวยกว่าในสังคมได้ให้ทรัพย์สินส่วนเกินแก่คน

33 พระภาวนาวิริยคุณ (เผด็จ ทตตชีโว) (2547: 41)

34 กระบวนการมีส่วนร่วมเกิดจากพลังของทุกฝ่ายที่มีความเห็นตรงกันมาร่วมกันคิด ตัดสินใจ วางแผน ปฏิบัติและติดตามผลในกิจกรรมหรือโครงการพัฒนา อันเป็นการปลูกฝังจิตสำนึกความเป็นเจ้าของและความยอมรับผิดชอบร่วมกันทั้งผลที่ดีและไม่ดีจากกิจกรรมหรือโครงการนั้น ๆ

35 เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม (2552: 40)

ที่ยากจนกว่าจะช่วยลดจำนวนปัญหาโจรกรรมและอาชญากรรมในสังคมได้³⁶ นั่นคือ การเปิดโรงงานของพระเจ้ามหาวิชิตราชและบุคคลระดับบน 4 กลุ่มเป็นวิธีการหนึ่งในการช่วยกระจายรายได้ให้แก่ประชาชน นอกจากนี้จะช่วยแก้ปัญหาความขัดสนทางเศรษฐกิจในเบื้องต้นแล้ว ยังช่วยลดปัญหาโจรกรรมไม่ให้เกิดมาเกิดขึ้นในสังคมได้อีก

4.3 สร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้ประกอบการพิธีและประชาชน

จากการตรวจสอบคุณสมบัติของพระเจ้ามหาวิชิตราช 8 ประการ คุณสมบัติของพราหมณ์ปุโรหิต 4 ประการ และอนุมติ 4 ประการ นับได้ว่าครบองค์ประกอบแห่งมหาอัญ 16 ประการอย่างสมบูรณ์ ทำให้ผู้ประกอบการพิธีมีความเชื่อมั่นว่าได้ดำเนินการถูกต้องและประชาชนเชื่อมั่นในพิธีดังกล่าวว่าถูกต้องบริสุทธิ์ ซึ่งเป็นการป้องกันไม่ให้เกิดค่านินทาหรือตำหนิติเตียนและความเดือดเนื้อร้อนใจในภายหลัง

นอกจากนี้ การตรวจสอบคุณสมบัติของคณะผู้นำประเทศว่าถูกต้องเปี่ยมด้วยความรู้ความสามารถ คุณธรรมและจริยธรรมอันดีงาม เหมาะสมกับฐานะผู้นำประเทศนั้นจะมีส่วนเอื้อประโยชน์ต่อระบบเศรษฐกิจในประเทศ กล่าวคือ

- การสร้างความเชื่อมั่นให้เกิดขึ้นในคณะผู้นำประเทศและประชาชนต่างมีผลต่อประสิทธิภาพในการใช้นโยบายของรัฐบาลและความเจริญเติบโตของเศรษฐกิจ กล่าวคือ นโยบายการคลังสามารถเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการกระตุ้นการเจริญเติบโตได้เมื่อผู้บริหารและนักลงทุนยังคงมีความเชื่อมั่นที่เข้มแข็ง³⁷ เนื่องจากการบริโภคและ

³⁶ Tantirittisak (2001: 65)

³⁷ Nidhiprabha (2013: 286)

การลงทุน รวมไปถึงกิจกรรมทางเศรษฐกิจทั้งหลายจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับ การคาดคะเนภาวะเศรษฐกิจ หากคาดคะเนว่าเศรษฐกิจจะยังคงขยายตัวอย่างต่อเนื่องและมีเสถียรภาพ ประชาชนย่อมมั่นใจว่าการตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจจะเกิดผลตอบแทนที่ดีได้ เช่นเดียวกันหากพระเจ้ามหาวชิตราชทรงใช้นโยบายการคลังโดยการพระราชทานทุนและปัจจัย แต่ประชาชนขาดความเชื่อมั่นและไว้วางใจในพระองค์และคณะรัฐบาล ประชาชนย่อมไม่ปฏิบัติตามและการใช้นโยบายครั้งนี้จะไม่เกิดประโยชน์ตามที่ตั้งเป้าหมายไว้

- การพร้อมด้วยคุณสมบัติของพระเจ้ามหาวชิตราชและพราหมณ์ปุโรหิตถือได้ว่าเป็นคณะผู้นำประเทศที่ประกอบด้วยบุคคลที่มีคุณธรรมและจริยธรรมอันดีงาม ทำให้บริหารจัดการประเทศบนพื้นฐานความถูกต้องชอบธรรม อันจะนำมาซึ่งผลการพัฒนาประเทศทั้งเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและประชาชนเป็นไปอย่างถูกต้องชอบธรรมด้วย สอดคล้องกับ Puntarigivat (2013) ที่กล่าวว่า ในมุมมองทางพระพุทธศาสนา รัฐบาลที่ยุติธรรมและชอบธรรม คือ รัฐบาลที่ประกอบด้วยบุคคลที่มีจริยธรรมและฝึกฝนตนเองมาเป็นอย่างดี ซึ่งจะสร้างโครงสร้างทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมที่มีความยุติธรรมและชอบธรรม โดยที่สมาชิกในสังคมจะไม่ได้รับการกดขี่เบียดเบียนใด ๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อม อีกทั้งยังมีหน้าที่ในการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรมระหว่างประชาชนในสังคม³⁸ กล่าวได้ว่า ผลการตรวจสอบคุณสมบัติของพระเจ้ามหาวชิตราชและพราหมณ์ปุโรหิตนี้เป็นเครื่องยืนยันได้ว่าคณะรัฐบาลจะบริหารจัดการประเทศในทิศทางที่ถูกต้องและเป็นธรรมได้โดยอาศัยความรู้ความ

38 Puntarigivat (2013: 183)

สามารถและศีลธรรมในตน

4.4 ปฏิบัติการบูชามหาญาณสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

พราหมณ์ปุโรหิตแนะนำว่าการบูชาครั้งนี้ต้องไม่มีการฆ่าและการเบียดเบียนใด ๆ กล่าวคือ ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ตัดต้นไม้ ไม่เกี่ยวหญ้าคา และ ไม่บังคับทาสแรงงานของพระราชาให้ทำในสิ่งที่ไม่ต้องการ แต่ให้การบูชาสำเร็จได้ด้วยการให้วัตถุเป็นทาน ได้แก่ เนยใส น้ำมัน เนยขี้ เนยข้น เนยยี่ น้ำผึ้ง และน้ำอ้อยเท่านั้น ซึ่งเป็นสิ่งของที่หาได้ง่ายและใช้ในชีวิตประจำวัน ดังนั้นการปฏิวัติรูปแบบการบูชาในครั้งนี้จึงถือได้ว่าเป็นหนทางในการนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนที่มุ่งพัฒนาทั้ง 3 มิติ ได้แก่ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมไปพร้อมกัน กล่าวคือ

ด้านเศรษฐกิจ การพระราชทานทุนและปัจจัยแก่บุคคลระดับล่าง และการแจก มหาทานในทิศทั้ง 4 ทำให้เกิดการพัฒนาด้านเศรษฐกิจดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

ด้านสังคม จากผลการพัฒนาเศรษฐกิจที่ฟื้นตัวแล้ว ปัญหาทางสังคมต่าง ๆ เช่น การลักขโมย ปล้นชิงทรัพย์ คนเกียจคร้านซึ่งเป็นภาระสังคม เป็นต้น ก็ได้รับการแก้ไข ทำให้ประชาชนอยู่ร่วมกันด้วยดีสงบสุข ไม่ต้องหวาดระแวงภัยต่าง ๆ ความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวและสังคมกลับมาดีอีกครั้ง ประชาชนหันมาชวนช่วยในการงานของตนซึ่งเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตและศักยภาพของตน และยังสร้างค่านิยมที่ดีให้เกิดขึ้นกลายเป็นสังคมที่ ยกย่องคนขยันและคนดีที่ปฏิบัติตามเกณฑ์มาตรฐานคือกุศลกรรมบถ 10 นอกจากนี้การยกเลิกการฆ่าสัตว์และการบังคับแรงงานให้ทำในสิ่งที่ไม่ต้องการนั้นยังเป็นการไม่ลิดรอนสิทธิเสรีภาพของทุกชีวิต ซึ่งทุกชีวิตย่อมรักสุขเกลียดทุกข์และรักตนยิ่งกว่า

ผู้ใด ผู้รักตนจึงไม่ควรเบียดเบียนผู้อื่น³⁹ เพราะความไม่เบียดเบียนทำให้เกิดสุข⁴⁰ เมื่อยกเลิกการกระทำที่เป็นการเบียดเบียนดังกล่าวย่อมนำความสันติสุขกลับคืนสู่สังคมได้

ด้านสิ่งแวดล้อม เมื่อยกเลิกการบุษารูปแบบเดิมทำให้ไม่ต้องตัดไม้ทำลายป่าเพื่อนำมาเป็นเสาหลักยัน และเกี่ยวหญ้าคาในจำนวนมหาศาลมาเข้าร่วมในพิธี จึงเป็นการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติให้คงอยู่ และยังเป็นการรักษาความสมดุลของระบบนิเวศเพื่อชนรุ่นนี้และรุ่นหน้าต่อไป

4.5 การพัฒนาเศรษฐกิจควบคู่กับการพัฒนาจิตใจ

นอกจากผลของการบริหารจัดการเศรษฐกิจของพระเจ้ามหาวิชิตราชจะทำให้เกิดการพัฒนาด้านกายภาพทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมแล้ว ยังเกิดการพัฒนาด้านพฤติกรรมและจิตใจในชนทุกระดับควบคู่ไปด้วย กล่าวคือ

พระเจ้ามหาวิชิตราช เกิดการพัฒนาจิตใจของพระราชาด้วยยัญวิธี 3 คือ การทำพระทัยให้ผ่องใสเบิกบานใน 3 กาลทั้งก่อนทำ ขณะทำ และหลังทำการบูชามหายัญเพื่อสร้างความเข้มแข็งและกำลังใจว่าได้กระทำในสิ่งที่ถูกต้องสมควรแล้ว ไม่ให้นึกเสียดายในทรัพย์ของพระองค์ มัวหมองเพราะความตระหนี่ และไม่ให้ง่วงลงในเรื่องใด เมื่อพระองค์มีพระทัยที่ขยายเบิกบานจึงจะทำให้การทำบูชานั้นเกิดผลสมบูรณ์ตามหลัก

39 พุ.อุ. 25/41/254 (แปล.มจร)

40 พุ.อุ. 25/11/190 (แปล.มจร)

พระพุทธศาสนา ยิ่งพระองค์ได้เห็นผลจากการบูชามหาญาณอย่างเป็น
รูปธรรม คือ เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนทั้งเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และ
ที่สำคัญ คือ การพัฒนาประชาชนทั้งพฤติกรรมและจิตใจแล้ว ยิ่งเป็นการ
ขยายพระทัยให้พระองค์มีเมตตากรุณา ไม่เสียดายทรัพย์ ไม่ตระหนี่
หวงแหนทรัพย์ แต่กลับพระราชทานด้วยความเต็มใจ จริงใจ ผ่องใส
เบิกบานในมหาทานมากขึ้น

บุคคลระดับบน 4 กลุ่ม พัฒนาจิตใจของบุคคลเหล่านั้นให้รู้จัก
การทำงาน ยึดถือประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว ให้ทรัพย์
ด้วยความเต็มใจอย่างมีส่วนร่วม เพราะพระราชาเชิญมาปรึกษาตั้งแต่
ขั้นตอนการวางแผนจนกระทั่งการเปิดโรงงาน ทำให้มีความรู้ลึกเป็น
เจ้าของในพิธีนี้ จึงนำทรัพย์มาให้ทานด้วยความยินดีและเต็มใจ

ประชาชนทั่วไป การประกาศและตั้งมาตรฐานคนดี คือ
กุศลกรรมบถ 10 ที่เป็นหลักเกณฑ์ในการวัดว่าใครเป็นคนดีหรือไม่ดี
เพื่อให้ประชาชนยึดถือและปฏิบัติตามนั้น นับได้ว่าเป็นการตั้งมาตรฐาน
ในการคัดคน พัฒนาคน สร้างคน ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจ
พัฒนาบ้านเมืองซึ่งต้องทำควบคู่กันไป เพราะทุกโครงการจะสำเร็จหรือ
ไม่ก็ขึ้นอยู่กับคุณภาพของคนนั่นเอง⁴¹ นอกจากจะเกิดการพัฒนาพฤติกรรม
ทั้งกายและวาจาให้ถูกต้อง ซอภธรรมแล้ว ยังเกิดการพัฒนาจิตใจให้
ประชาชนมีจิตใจที่เป็นกุศล เมื่อจิตใจเป็นกุศลย่อม ทำให้การกระทำและ
วาจาเป็นกุศลไปด้วยเพราะธรรมทั้งหลาย มีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่

41 พระภาวนาวิริยคุณ (เมตฺตฺย ทตฺตชีโว) (2547: 45)

สำเร็จด้วยใจ ถ้าคนมีใจดี ก็จะทำดีหรือทำดีตามไปด้วย⁴² และเขาย่อมประสบความสำเร็จในชีวิต ไม่ต้องเดือดร้อนต้องภัยในภายหลัง

นอกจากนี้ประชาชนยังฝึกการเป็นผู้ให้และลดความตระหนี่จากการเห็นต้นแบบที่ดีงามของพระราชาและบุคคลระดับบนที่ได้ทำมหาทานเนื่องจากหัวหน้าเป็นบุคคลที่อยู่ในความสนใจของลูกน้อง ซึ่งมักคอยสังเกตพฤติกรรมของหัวหน้าและนำไปทำตาม เพราะเห็นว่าหัวหน้าคือผู้ที่ประสบความสำเร็จ จึงควรทำตามพฤติกรรมของหัวหน้า⁴³ ดังคำที่ว่า “Tone at the Top”⁴⁴ คือ ผู้บริหารหรือหัวหน้ามีจริยธรรม ลูกน้องก็จะมีจริยธรรมเพราะเห็นว่าจริยธรรมเป็นสิ่งสำคัญ อีกทั้งการปฏิบัติพิธีกรรมจากการไม่ฆ่าเปลี่ยนเป็นการบูชาด้วยวัตถุทั้งหลายมีเนยใส เป็นต้น ทำให้ทุกภาคส่วนไม่มีส่วนแบ่งบาปกรรมอันเกิดจากการฆ่าทำลายเบียดเบียนสรรพชีวิต จิตใจจึงได้รับการฝึกและพัฒนาให้มีความเมตตาต่อกัน จิตใจผ่องใสไม่เศร้าหมองเพราะอกุศลกรรม และยังเป็นการเสริมสร้างศีลธรรมในจิตใจให้เจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป ทั้งนี้การพัฒนาที่ยั่งยืนจะสำเร็จได้จะต้องพัฒนานคนให้มีจริยธรรม⁴⁵ ทั้งนี้สามารถสรุปเป้าหมาย วิธีการจัดการ และผลที่ได้รับเกี่ยวกับการจัดการเศรษฐกิจมหภาคในกฎทันตสูตร ดังภาพที่ 3

42 พุ.ธ. 25/2/24 (แปล.มจร)

43 ดวงเดือน พันธุมนาวิน. 2558. การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมในประเทศไทยและต่างประเทศ. สืบค้นเมื่อ 12 กันยายน, <http://dl.moralcenter.or.th/handle/6626449900/189>.

44 Ventureline. 2015. TONE AT THE TOP Definition. Accessed September 12, <http://www.ventureline.com/accounting-glossary/T/tone-at-the-top-definition/>.

45 สำนักงานปลัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2556: 13)

ภาพที่ 3 สรุปการจัดการเศรษฐกิจมหภาคในกฎทันตสูตร

จากภาพที่ 3 จะเห็นได้ว่า การบริหารจัดการของพระเจ้ามหาราชิตราข ครั้งนี้เป็นการพัฒนาประเทศในด้านต่าง ๆ คือ เศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม ควบคู่กับการพัฒนามนุษย์ คือ พฤติกรรมและจิตใจ อย่างยั่งยืน สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาเศรษฐกิจในปัจจุบันโดยองค์การสหประชาชาติที่ได้เสนอไว้หลายแนวคิด เช่น แนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพและคุณธรรมในการพัฒนาประเทศ โดยแนวคิดนี้เป็นผลจากการพัฒนาประเทศที่มุ่งเน้นการพัฒนาคนให้มีคุณภาพมากขึ้น ได้แก่ มีความรู้ความสามารถ ทำงานมีประสิทธิภาพ ด้วยผลชี้วัดความสำเร็จทางวัตถุเป็นสำคัญ แม้ว่าคนมีคุณภาพมากขึ้นแต่กลับมีปัญหามากมายเกิดขึ้นในสังคม เช่น ปัญหาอบายมุข สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม เป็นต้น นั้นแสดงให้เห็นว่าคนมีคุณภาพแต่ขาดคุณธรรมความดีงาม ดังนั้นจึงหันมาให้ความสำคัญและเน้นการพัฒนาคนทั้งคุณภาพและคุณธรรมควบคู่กันไป เพราะคุณภาพสร้างความเจริญทางวัตถุ ส่วนคุณธรรมสร้างความเจริญทางจิตใจ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาแบบยั่งยืนดังที่กล่าวมาแล้ว ซึ่งเป็นแนวคิดที่แก้ไขจุดบกพร่องของการพัฒนาที่ผ่านมาที่เน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจด้านเดียวจนละเลยผลเสียหายทางสังคมและสิ่งแวดล้อม แนวคิดนี้จึงเป็นการพัฒนาที่ให้ความสำคัญกับระบบการดำรงอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสมดุลโดยไม่ทำลายศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และดำรงไว้ซึ่งความหลากหลายทางวัฒนธรรม⁴⁶ เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า แม้ว่าวิธีการจัดการเศรษฐกิจและพัฒนาประเทศที่ปรากฏในกฎทนต์สูตรจะเป็นเรื่องราวในอดีตที่ล่วงไปนานแล้ว แต่ไม่เคย

ล้ำสมัยเลย กลับเป็นวิธีการพัฒนาที่โลกในยุคปัจจุบันหันมาให้ความสำคัญและปฏิบัติกันอย่างแพร่หลายเมื่อไม่นานมานี้

5. ผลการพัฒนาตามหลักภาวนา 4

ในหลักการพัฒนาทางพระพุทธศาสนา การพัฒนา หมายถึง การเจริญ การทำให้เป็นให้มีขึ้น เรียกว่า ภาวนา 4 ได้แก่ กายภาวนา (การพัฒนากาย) สีลภาวนา (การพัฒนาศีล) จิตตภาวนา (การพัฒนาจิต) และปัญญาภาวนา (การพัฒนาปัญญา)⁴⁷ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การพัฒนาทางกาย สังคม จิตใจและปัญญา ตามลำดับ นับเป็นการพัฒนาอย่างเป็นองค์รวม คือ การพัฒนาทางกายภาพและจิตใจควบคู่กัน โดยแบ่งออกเป็น 2 ด้านหลัก ๆ คือ ด้านกายภาพ ได้แก่ กายภาวนาและสีลภาวนา ส่วนด้านจิตใจ ได้แก่ จิตตภาวนาและปัญญาภาวนา โดยผลการพัฒนาทั้ง 4 ด้านที่มาจากการบริหารจัดการของพระเจ้ามหาวิชิตราชสามารถแสดงได้ตามกรอบหลักภาวนา 4 ในทางพระพุทธศาสนา ดังนี้

47 พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) (2546: 70)

หลักภาวนา 4	ความหมาย ⁴⁸	การพัฒนาที่ปรากฏในกฎทนต์สูตร
กายภาวนา (การพัฒนากาย)	การพัฒนาความ สัมพันธ์ กับ สิ่ง - แวดล้อมทางวัตถุ หรือทางกายภาพใน ทางที่เกื้อกูลและได้ ผลดี โดยปฏิบัติต่อ สิ่งเหล่านั้นในทางที่ เป็นคุณ มิให้เกิด โทษ ให้กุศลธรรม งอกงาม ให้กุศล ธรรม เสื่อมสูญ	- เศรษฐกิจหมุนเวียนและเติบโต ประชาชนมีรายได้ดีขึ้น ความยากจน ช่องว่างระหว่างรายได้และความ เหลื่อมล้ำทางสังคมลดลง - สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติได้รับการ ดูแลและถนอมรักษา ไม่ให้ถูกทำลาย จำนวนมาก ปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อมทาง กายภาพภายนอกในทางที่เป็นคุณ อยู่อาศัยในสภาพแวดล้อมที่ดี - แสวงหาทรัพย์อย่างถูกต้อง ชอบ ธรรม และปราศจากการเบียดเบียน - ใช้จ่ายทรัพย์เพื่อประโยชน์ตนเอง และผู้อื่นโดยการให้ทาน
ศีลภาวนา (การพัฒนาศีล)	การพัฒนาความ ประพฤติ พัฒนา ความสัมพันธ์ทาง สังคมโดยตั้งอยู่ใน ระเบียบวินัย ไม่ เบียดเบียนหรือก่อ ความเดือดร้อนเสีย หาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ ด้วยดี เกื้อกูลกัน สร้างสรรค์สังคม	- ตั้งอยู่ในศีล อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วย ดี ไม่เบียดเบียนกัน เสียสละ เกื้อกูล กัน มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เคารพ สิทธิของกันและกัน เพราะปฏิบัติ ตามหลักกุศลกรรมบถ - ครอบครัวและบ้านเมืองสงบสุข มั่นคง เข้มแข็ง ปลอดภัย ไม่มีปัญหา ต่าง ๆ ในสังคม เช่น ใจกรรม ฆาตกรรม เป็นต้น - สังคมมีความยุติธรรม เสมอภาค เท่าเทียมกันในการเข้าถึงโอกาสและ ทรัพยากร ให้เกียรติกัน ยกย่องคน ขยันและคนดี เกิดการมีส่วนร่วม มี ความเป็นประชาธิปไตย

ตารางต่อจากหน้า 164

หลักภาวนา 4	ความหมาย	การพัฒนาที่ปรากฏในกฎทนต์สูตร
จิตภาวนา (การพัฒนาจิต)	การฝึกอบรมพัฒนา จิตใจให้เข้มแข็ง มั่นคง เจริญออก งามด้วยคุณธรรม เช่น มีเมตตา กรุณา มีฉันทะ ขยันหมั่น เพียร อดทน มีสมาธิ สดชื่น เบิกบาน มี สุข ผ่องใส สงบ เป็นต้น	- ผู้คนมีสุขภาพจิตที่ดี มีความสงบสุข ไม่เครียดเพราะปัญหาเศรษฐกิจและ สังคม - พัฒนาคุณธรรมความดีงามในจิตใจ เช่น มีเมตตา กรุณา ขยันหมั่นเพียร อดทน เสียสละ ผ่องใส เบิกบาน มีสุข จากการทำเพื่อประโยชน์สังคม ไม่ เดือดร้อนใจ ไม่ขุ่นมัวด้วยอำนาจ ความโลภ ไม่คิดเบียดเบียน ไม่ พยายาบท ยกย่องและเชิดชูความดี ของผู้อื่น เป็นต้น
ปัญญาภาวนา (การพัฒนา ปัญญา)	การฝึกอบรมพัฒนา ปัญญาให้เจริญออก งามจนเกิดความรู้ แจ้งชัดตามเป็นจริง โดยรู้เข้าใจสิ่งทั้ง หลายตามที่มันเป็น สามารถทำจิตใจให้ เป็นอิสระ ทำตนให้ บริสุทธิ์จากกิเลส และปลอดพ้นจาก ความทุกข์ แก้ไข ปัญหาและทำการทั้ง หลายด้วยปัญญา บริสุทธิ์ เป็นอยู่รู้เท่า ทัน มองสิ่งทั้งหลาย ตามความเป็นจริง	- ฝึกให้รู้เข้าใจเกี่ยวกับชีวิตและโลก ตามความเป็นจริงว่าสรรพสิ่งล้วนอิง อาศัยกัน มีความเข้าใจระบบการ ดำรงอยู่อย่างเป็นองค์รวม - พระราชาทรงใคร่ครวญ พิจารณา เหตุและผลของการกระทำต่าง ๆ ตลอดจนแก้ปัญหาเศรษฐกิจและ สังคมด้วยพระปัญญาตามคำแนะนำ ของพราหมณ์ปุโรหิตโดยยึดหลักการ ความถูกต้องชอบธรรม ไม่หวั่นไหว ในสิ่งต่าง ๆ ที่มากระทบ - กฎทนต์พราหมณ์มีจิตเลื่อมใสและ เกิดปัญญาจากการฟังธรรมและ บรรลुธรรมเป็นพระโสดาบัน

จากตารางข้างต้น จะเห็นได้ว่า ผลการพัฒนาจากวิธีการบริหารจัดการของพระเจ้ามหาวิชิตราชสอดคล้องกับการพัฒนาในหลักภาวนา 4 คือ เกิดการพัฒนาในทุกด้านอย่างเป็นองค์รวม ได้แก่ ด้านกาย (เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม) สังคม (พฤติกรรม การอยู่ร่วมกัน) จิตใจและปัญญาของประชาชนและคณะผู้ปกครองประเทศ

6. ความสอดคล้องของหลักเศรษฐศาสตร์มหภาคและการจัดการเศรษฐกิจในกฎทนต์สูตร

จากหลักการเศรษฐศาสตร์มหภาคและการจัดการเศรษฐกิจในกฎทนต์สูตรดังที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่า มีความสอดคล้องกันในหลายประการ สรุปได้ดังนี้

เป้าหมาย เป้าหมายในการจัดการเศรษฐกิจเชิงมหภาคที่สำคัญของหลักการทั้งสองมีความสอดคล้องกัน กล่าวคือ การจ้างงานเต็มที่ (หรือให้เกิดภาวะการจ้างงานให้มากที่สุด) การกระจายรายได้ที่เป็นธรรม การเติบโตและพัฒนาทางเศรษฐกิจ หรือกล่าวสั้น ๆ คือ ประชาชนอยู่ดีกินดี มีงานทำ มีรายได้เลี้ยงชีพ มีคุณภาพชีวิตที่ดี เศรษฐกิจดี สังคมอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข

วิธีการจัดการ ในทางเศรษฐศาสตร์ รัฐบาลมีวิธีการจัดการโดยใช้นโยบายการคลังแบบขยายตัวเพื่อบรรลุเป้าหมายดังกล่าว กล่าวคือ เมื่อรัฐบาลเพิ่มรายจ่ายลงไปในระบบเศรษฐกิจ จะเกิดการกระตุ้นการลงทุน การบริโภค และการจ้างงานให้มากขึ้น หรือการเพิ่มรายจ่ายรัฐบาลในรูปการจ่ายเงินช่วยเหลือและให้สวัสดิการสิ่งของต่าง ๆ แก่ผู้มีรายได้น้อย จะช่วยกระจายรายได้ได้อย่างเป็นธรรม นอกจากนี้การใช้นโยบายการคลังแบบขยายตัวยังทำให้เศรษฐกิจเติบโตและเกิดการพัฒนาในด้านต่าง ๆ

ทั้งเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมได้ สอดคล้องกับวิธีการจัดการเศรษฐกิจในกฎทนต์สูตร กล่าวคือ การที่พระราชทานทุนและปัจจัยการผลิตแก่บุคคลระดับล่าง 3 กลุ่มจะช่วยแก้ปัญหาเศรษฐกิจที่ตกต่ำ ปัญหาความยากจน ทำให้เศรษฐกิจเติบโตและเกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนและเป็นองค์รวม ตลอดจนช่วยเพิ่มภาวะการมีงานทำและการจ้างงานในระบบ ส่วนการทำบุญชามหายัญและการเปิดโรงงานในทิศทั้ง 4 ร่วมกับบุคคลระดับบน 4 กลุ่มจะช่วยกระจายรายได้จากผู้มีรายได้มาก ผู้มีรายได้น้อยให้ทั่วถึงและเป็นธรรม

ผลที่ได้รับ จากการใช้นโยบายการคลังแบบขยายตัวตามหลักเศรษฐศาสตร์มหภาค ผลที่ได้รับคือระบบเศรษฐกิจเติบโตโดยวัดจากรายได้ประชาชาติโดยรวมที่เพิ่มขึ้น ประชาชนมีรายได้ดี มีงานทำ เศรษฐกิจหมุนเวียน ประชาชนใช้จ่ายเพื่อการผลิตและบริโภคมากขึ้น รวมทั้งเกิดการกระจายรายได้และสวัสดิการที่ทั่วถึงและเป็นธรรมขึ้น สังคมและสิ่งแวดล้อมได้รับการดูแลรักษาจากงบประมาณรายจ่ายของรัฐบาล สอดคล้องกับผลการจัดการเศรษฐกิจในกฎทนต์สูตรโดยการพระราชทานทุนและปัจจัยการผลิต รวมทั้งการบุญชามหายัญร่วมกับการเปิดโรงงานคือ เศรษฐกิจเติบโต ปัญหาความยากจนและโจรชุกชุมหมดไป ประชาชนมีรายได้ มีงานทำ เกิดการกระจายรายได้อย่างทั่วถึง สังคมและสภาพแวดล้อมอยู่ดีมีสุข

กล่าวได้ว่า หลักเศรษฐศาสตร์มหภาคและการจัดการเศรษฐกิจในกฎทนต์สูตรมีความสอดคล้องกัน ทั้งเป้าหมาย วิธีการจัดการ และผลที่ได้รับ

7. บทสรุป

ในระบบเศรษฐกิจมหภาค รัฐบาลจะทำหน้าที่บริหารจัดการเศรษฐกิจของประเทศให้เป็นไปตามเป้าหมาย เพื่อให้เศรษฐกิจมีความเจริญเติบโตอย่างมีเสถียรภาพ มีการจ้างงานเต็มที่และเกิดการกระจายรายได้ทั่วถึงและเป็นธรรม สอดคล้องกับเรื่องราวการจัดการเศรษฐกิจเชิงมหภาคในกฎทนต์สูตรซึ่งมีเป้าหมาย วิธีการจัดการ และผลที่ได้รับสอดคล้องกัน ที่ผ่านมาการพัฒนาเศรษฐกิจของแต่ละประเทศต่างมุ่งพัฒนาในเชิงปริมาณหรือมุ่งความเจริญด้านวัตถุเป็นหลัก โดยละเลยมิติด้านอื่นจนเมื่อเกิดปัญหาสังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างมากมาย จึงได้หันมาปรับเปลี่ยนวิธีการพัฒนาประเทศกันใหม่โดยให้ความสำคัญในด้านอื่นๆ ไปพร้อมกับการพัฒนาเศรษฐกิจ เพราะตระหนักดีถึงความมีอยู่และการอิงอาศัยกันของสรรพสิ่งในสังคม ดังปัจจุบันที่ทั่วโลกต่างให้ความสำคัญกับการพัฒนาหลาย ๆ ด้านไปพร้อมกัน ดังนั้นการบริหารจัดการเศรษฐกิจของพระเจ้ามหาวิชิตราชที่ปรากฏในกฎทนต์สูตรนับได้ว่ามีความเป็นเศรษฐกิจศาสตร์ มหภาคอย่างเป็นลำดับขั้นตอน ซึ่งนอกจากจะเกิดการพัฒนาเศรษฐกิจแล้ว ยังเกิดการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล แต่จุดมุ่งหมายที่สำคัญเหนือสิ่งอื่นใดคือการพัฒนามนุษย์ทั้งด้านพฤติกรรมและจิตใจให้อยู่บนพื้นฐานของความถูกต้องชอบธรรม อีกทั้งยังปลูกฝังศีลธรรมอันดีงามให้เจริญยิ่งขึ้น เมื่อคนซึ่งเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาได้รับการพัฒนาอย่างดีแล้วย่อมเป็นพลังขับเคลื่อนให้ประเทศเจริญเติบโตได้อย่างยั่งยืน พระสูตรนี้จึงเป็นแนวทางหนึ่งในการนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการเศรษฐกิจในยุคปัจจุบัน ประกอบกับแนวคิดการพัฒนาในปัจจุบันมีความสอดคล้องกับเนื้อหา

เรื่องราวในพระสูตร จึงเป็นเครื่องยืนยันให้เห็นว่าสามารถนำมาปรับใช้ได้
และเกิดผลดีไม่ว่าจะอยู่ในยุคสมัยใด ทั้งนี้ผลการศึกษาจะเป็นฐาน
แนวคิดในการพัฒนาต่อยอดและศึกษาค้นหาแนวทางปฏิบัติที่เป็นไปได้
อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและมนุษย์
ต่อไป

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

2539 **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.**

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหามกุฏราชวิทยาลัย.

2526 **พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปล ชุด 91 เล่ม.** กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม.

2552 **การคลังว่าด้วยการจัดสรรและการกระจาย.** พิมพ์ครั้งที่ 9.

กรุงเทพมหานคร: บริษัทโรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์ (1987) จำกัด.

ณัฐพัชร สติตพรอนชัย.

2553 **การคลังสาธารณะ.** กรุงเทพมหานคร: บริษัท แอคทีฟ พรินท์ จำกัด

ธมกร ธาราศรีสุทธิ และคณะ.

2550 **เศรษฐศาสตร์มหภาค.** พิมพ์ครั้งที่ 5. ปทุมธานี: สำนักพิมพ์

มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต).

2546 **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ 12.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต).

2557 **พุทธธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ 40. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม.

พระภาวนาวิริยคุณ (เผด็จ ทตตชีโว).

2547 **รัฐศาสตร์เชิงพุทธ**. กรุงเทพมหานคร: ดอกหญ้ากรู๊ป. รัตนา สาย-
คณิต ชลลดา จามรกุล และศรีวงศ์ สุมิตร.

2544 **เศรษฐศาสตร์เบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์.

สุริยะ เจียมประจักษ์นรากร.

2554 **หลักเศรษฐศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ศูนย์ส่งเสริม
วิชาการ.

สำนักงานปลัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

2556 **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน**. กรุงเทพมหานคร:
บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).

อรัญ ธรรมโน.

2548 **ความรู้ทั่วไปทางการคลัง**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์
พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).

NIDHIPRABHA, Bhanupong.

2013 “Fiscal Policy for Growth and Stability: Lessons from Thai-
land.” *Macroeconomics Policy Strategies for Growth and
Stability in Cambodia, Lao PDR, Vietnam, and Thailand:*
286, edited by Bhanupong Nidhiprabha. Bangkok: Parbpim
Printing.

TANTIRITTISAK,, Pongsathorn.

2001 “Buddhist Economics: The Economics for Well-Being.”
Master’s thesis, Thammasat University.

PUNTARIGVIVAT, Tavivat.

2013 *Thai Buddhist Social Theory*. Bangkok: Sahadhammika
Co.,Ltd..

ข้อมูลออนไลน์

ดวงเดือน พันธุมนาวิน.

2558 การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมใน
ประเทศไทยและต่างประเทศ. สืบค้นเมื่อ 12 กันยายน, [http://
dl.moralcenter.or.th/handle/6626449900/189](http://dl.moralcenter.or.th/handle/6626449900/189).

เดลินิวส์ออนไลน์.

2558 มส.ตั้งทีมหนุน“บิ๊กตุ๋”ใช้หลักพุทธพัฒนาชาติ. สืบค้นเมื่อ 12
ตุลาคม, <http://www.dailynews.co.th/education/353843>.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

2558 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ.
2555-2559). สืบค้นเมื่อ 28 กันยายน, [http://www.nesdb.go.th/
Portals/0/news/plan/p11/plan11.pdf](http://www.nesdb.go.th/Portals/0/news/plan/p11/plan11.pdf).

แสงเทียน อยู่เถา.

2558 แนวคิดการจัดทำแผนพัฒนาจิตใจแห่งชาติในประเทศไทย.
สืบค้นเมื่อ 27 กันยายน, [http://www.kmutt.ac.th/jif/public_html/
article_detail.php?ArticleID=138776](http://www.kmutt.ac.th/jif/public_html/article_detail.php?ArticleID=138776).

Brainy Quote.

2016 Accessed October 14, [http://www.brainyquote.com/quotes/
quotes/m/marktwain397078.html](http://www.brainyquote.com/quotes/quotes/m/marktwain397078.html).

Ventureline.

2015 TONE AT THE TOP Definition. Accessed September 12,
[http://www.ventureline.com/accounting-glossary/T/tone-at-
the-top-definition/](http://www.ventureline.com/accounting-glossary/T/tone-at-the-top-definition/).

Wikipedia.

2015 Sustainable Development. Accessed May 4, [http://en.wik-
ipedia.org/wiki/Sustainable_development](http://en.wikipedia.org/wiki/Sustainable_development).

ความสัมพันธ์ของชาดกในคัมภีร์กับชาดก
ในภาพสลักหินที่สถูปภารहुต

**The Relationship between Jātaka stories in
Buddhist Scriptures and Those in Sculptures of
Bharhut Stupa**

พระมหาพงศ์ศักดิ์ จานิโย

ความสัมพันธ์ของชาดกในคัมภีร์กับชาดกในภาพสลัก หินที่สถูปการุฬ

พระมหาพงศ์ศักดิ์ จานินโย

บทคัดย่อ

บทความนี้กล่าวถึงความสัมพันธ์ของชาดกในพระไตรปิฎก อรรถกถา และภาพสลักหินที่สถูปการุฬ มีผลที่แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ภาพสลักหินเล่าเรื่องชาดกส่วนใหญ่ได้อาศัย “คาถาชาดก” ในพระไตรปิฎกเป็นบรรทัดฐานในการสร้าง แต่มีภาพสลักหินเล่าเรื่องชาดกบางส่วนที่มีเรื่องราวปรากฏอยู่ใน “อรรถกถาชาดก” รวมอยู่ด้วย ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าเนื้อหาใน “อรรถกถาชาดก” นั้น อย่างน้อยมีส่วนที่เกิดขึ้นก่อนการสร้างภาพสลักหินที่การุฬ กล่าวคือ เกิดขึ้นก่อนพุทธศตวรรษที่ 3 ซึ่งการนำหลักฐานจากภาพสลักหิน อันเป็นหลักฐานที่มีอายุการสร้างค่อนข้างชัดเจน มาช่วยในการระบุอายุการเกิดขึ้นของเนื้อหาในคัมภีร์ เป็นวิธีการที่มีประสิทธิภาพและมีความน่าเชื่อถือสูง

คำสำคัญ: ชาดก, สถูปการุฬ, คาถา, อรรถกถา, ภาพสลักหิน

The Relationship between Jātaka stories in Buddhist Scriptures and Those in Sculptures of Bharhut Stupa

Phramaha Pongsak THANIYO

Abstract

This paper presents a study on the relationship between Jātaka stories in the Buddhist scriptures and those in the sculptures of Bharhut stupa. A result of this study clearly shows that many sculptures of Bharhut stupa were built based on Jātaka verses (gāthā) in the Pāli canon, however, besides the Pāli canon, some sculptures based on Jātaka commentaries as well. This brings us to a conclusion that at least some parts of the Jātaka commentaries had come into existence before sculptures at Bharhut stupa, approximately 2nd century B.C. Referring to sculptures or archeological witnesses of which age is comparatively reliable is deemed a highly efficient and reliable way to provide a good hint for determining when Buddhist scriptures were composed.

Keywords: Jātaka, Bharhut stupa, Verses, Commentaries, Sculptures

บทนำ

“ชาดก” (Jātaka) เป็นเรื่องราวที่กล่าวถึงประวัติการสร้างบารมีในอดีตชาติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อครั้งยังเป็น “พระโพธิสัตว์” (Bodhisatta) หรือ “พระมหาสัตว์” (Mahāsatta) ซึ่งพระพุทธองค์ทรงนำมาแสดงเพื่อเป็นอุทาหรณ์สอนใจให้ระลึกถึงวงจรสังสารวัฏและกฎแห่งกรรมซึ่งทุกผู้ทุกนามล้วนตกอยู่ภายใต้กฎนี้

สำหรับบทความนี้ ผู้เขียนจะขอนำเสนอความสัมพันธ์ของชาดกที่ปรากฏอยู่ใน “คัมภีร์” และชาดกใน “ภาพสลักหินที่สถูปการุฬ” เป็นกรณีศึกษา โดย “คัมภีร์” ในที่นี้หมายถึงเอาพระไตรปิฎก ซึ่งถือว่ามีความเก่าแก่ที่สุดในชั้นคัมภีร์ ที่ปรากฏด้วย “ร้อยกรอง” หรือ “คาถา” และคัมภีร์ชั้นอรรถกถาที่ปรากฏด้วย “ร้อยแก้ว” ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่อธิบายขยายความในพระไตรปิฎก และสำหรับ “ภาพสลักหินที่สถูปการุฬ” นี้เป็นภาพสลักหินเล่าเรื่องชาดกที่เก่าแก่ที่สุดที่ยังคงหลงเหลือมาถึงปัจจุบัน เป็นการนำเสนอความสัมพันธ์ของชาดกในพระไตรปิฎก อรรถกถา และสถูปการุฬเพื่อให้เห็นถึงลำดับการกำเนิด และอาจนำไปสู่ประเด็นที่จะทำให้เกิดเห็นถึง “ความเก่าใหม่” ในคัมภีร์ชั้นอรรถกถาอีกด้วย

งานวิจัยที่ผ่านมาเกี่ยวกับชาดก

ในวงวิชาการได้วิจัยเรื่องราวเกี่ยวกับ “ชาดก” ในรูปแบบต่าง ๆ มากมายในรอบศตวรรษที่ผ่านมา โดยผลงานวิจัยที่ได้รับการยอมรับและถูกหยิบยกขึ้นมา อาทิ

งานรวบรวมคาถาชาดกและอรรถกถาชาดกของ Fausböll ในปี พ.ศ. 2420¹ งานแปลและวิจัยของ T.W. Rhys Davids ในปี พ.ศ. 2423² ซึ่งผลงานทั้ง 2 นี้ นับเป็นงานวิจัยชิ้นต้น ๆ ของชาดกที่ปรากฏใน พระไตรปิฎกและอรรถกถาบาลี นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยที่กล่าวถึงการ กำเนิดของชาดก โดย Egaku Mayeda ในปี พ.ศ. 2507³ สำหรับงานวิจัย ที่กล่าวมาในข้างต้นนี้นับเป็น “การวิจัยเชิงคัมภีร์”⁴

¹ *The Jātaka, together with its Commentary, being Tales of the Anterior Births of Gotama Buddha* vol.I-VI . 1877-1896. edited by V. Fausböll. London: PTS. (reprint. 1990-1991. Oxford: PTS)

² *Buddhist Birth Stories* . 1880. translated from V. Fausböll's edition of the Pali Text by T. W. Rhys Davids. London: Trübner. (new and revised edition by Mrs. Rhys Davids. 1924. London: Routledge)

³ Mayeda (1964 : 735-740)

⁴ สำหรับการวิจัยทางพระพุทธศาสนา สามารถแบ่งออกได้ 2 รูปแบบ ได้แก่ 1. การศึกษาวิจัยเชิงคัมภีร์ (Document Research) เป็นการศึกษาค้นคว้า โดยอาศัยแหล่งข้อมูลสำคัญ คือ คัมภีร์พระพุทธศาสนาของนิกายต่าง ๆ ที่บันทึกด้วยภาษาที่ต่างกัน รวมถึงบันทึกประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง 2. การศึกษาวิจัยภาคสนาม (Field Research) เป็นการศึกษาวิจัยเชิงสังคมวิทยา โดยศึกษาความสัมพันธ์ของคำสอน หลักปฏิบัติในพระพุทธศาสนากับ บุคคลหรือสังคมที่เกี่ยวข้อง นอกจากการศึกษาวิจัยเชิงสังคมวิทยาแล้ว ยังมีการศึกษาวิจัยเชิงพุทธศิลป์ ซึ่งเป็นการวิจัยโดยการนำหลักการศึกษาวิจัยเชิงโบราณคดี มาศึกษาหาความสัมพันธ์กับสิ่งที่ปรากฏในคัมภีร์ (พระมหา พงศ์ศักดิ์ จานีโย 2559: 5-10)

ในอีกด้านหนึ่งของงานวิจัยเกี่ยวกับชาตก เป็นผลงานที่เกี่ยวข้องกับ “การวิจัยเชิงพุทธศิลป์”⁵ ในยุคอินเดียโบราณ อาทิ ประติมากรรมภาพสลักหินเล่าเรื่องชาตกที่สถูปภารหุต (Bharhut) ของ A. Cunningham ในปี พ.ศ. 2422⁶

นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยที่รวมเอา “การวิจัยเชิงคัมภีร์” และ “การวิจัยเชิงพุทธศิลป์” ไว้ด้วยกันโดยเป็นงานวิจัยที่รวบรวมและศึกษาเปรียบเทียบเรื่องราวของชาตกที่ปรากฏในคัมภีร์สายจารีตต่าง ๆ รวมถึงภาพสลักหินเล่าเรื่องชาตกที่สถูปภารหุตและสาณูจี โดย Ryushō Hikata ในปี พ.ศ. 2497⁷

ชาตกในคัมภีร์ที่ปรากฏและสืบทอดมาถึงปัจจุบัน

ชาตกที่ปรากฏและสืบทอดมาถึงปัจจุบันมีอยู่ด้วยกัน 2 ประเภท ได้แก่ 1. คัมภีร์ที่ปรากฏเฉพาะเนื้อหาของชาตกเพียงอย่างเดียว และ 2. คัมภีร์ที่มีเนื้อหาของชาตกปรากฏอยู่เป็นแห่งๆ แทรกอยู่กับเนื้อหาอื่นในคัมภีร์ต่าง ๆ ซึ่งในที่นี้จะขอยกเพียงคัมภีร์ประเภทที่ 1 ขึ้นมาแนะนำ โดยคัมภีร์ประเภทนี้มีอยู่ด้วยกัน 5 คัมภีร์⁸ ได้แก่

⁵ ดูเชิงอรรถที่ 4

⁶ Cunningham (1879: 48-82)

⁷ *Honshō-kyōrui-no-shisō-shiteki-kenkyū* 本生經類の思想史的研究 (งานวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ของแนวคิดในคัมภีร์ชาตกและคัมภีร์เทียบเคียง). 1954. Tokyo: Toyo Bunko. (revised and enlarged edition. 1978. Tokyo: Sankibo-busshorin)

⁸ Hikata (1978a: 96-108)

1. คาถาชาดก (Jātaka) และอรรถกถาชาดก (Jātakatṭhakathā) เป็นชาดกที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกและอรรถกถาบาลีเถรวาทซึ่งเราคำนึงเคยกันเป็นอย่างดี มีเรื่องราวอดีตชาติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ชาดกที่อยู่ในพระไตรปิฎกบาลีได้ปรากฏเฉพาะในรูปของ “ร้อยกรอง” หรือ “คาถา” เท่านั้น แบ่งออกเป็น 22 นิบาต เริ่มตั้งแต่เอกนิบาต (ekanipāta) ไปจนถึงมหานิบาต (mahānipāta) รวมทั้งสิ้น 547 เรื่อง

สำหรับชาดกที่ปรากฏอยู่ในอรรถกถานั้นเป็นรูปของ “ร้อยแก้ว” ซึ่งเป็นการบรรยายเนื้อหา โดยสามารถแบ่งออกเป็น 4 ส่วน คือ

ก. เรื่องราวในปัจจุบัน (paccuppannavatthu) เป็นการแสดงถึงเหตุที่พระพุทธรูปองค์ใดองค์หนึ่งเล่าเรื่องราวในอดีตชาติของพระองค์ให้ฟัง

ข. เรื่องราวในอดีต (atītavatthu) เป็นเรื่องราวที่กล่าวสืบเนื่องมาจากเรื่องราวที่เป็นเหตุในปัจจุบันในข้อ ก สำหรับเนื้อหาในส่วนนี้จะมีคาถาชาดกที่ถูกนำมาจากพระไตรปิฎกอยู่เป็นแห่ง ๆ

ค. อรรถาธิบายขยายศัพท์ (veyyākaraṇa) ซึ่งโดยมากเป็นการอธิบายขยายความของศัพท์ที่ปรากฏอยู่ในคาถาชาดกที่อยู่ในข้อ ข

ง. ประชุมชาดก (samodhāna) เป็นการผูกเรื่องราวในอดีตและปัจจุบันเข้าด้วยกัน โดยระบุว่าบุคคลในอดีตแต่ละท่านคือใครในปัจจุบัน ถือเป็นบทสรุปของชาดกในแต่ละเรื่อง

ดังนั้นเพื่อให้ง่ายต่อการศึกษางานส่วนใหญ่จะนำเนื้อหาที่อยู่ในคัมภีร์อรรถกถานี้มาทำการศึกษาวิจัย เพราะถือว่ามีเนื้อหาครบถ้วนทั้งส่วนที่เป็นพระไตรปิฎกและอรรถกถา อาทิ งานของ V. Fausböll และ T. W. Rhys Davids ดังที่กล่าวมาแล้วในข้างต้น

2. จรียาปิฎก (*Cariyāpiṭaka*)⁹ เป็นคัมภีร์ที่รวบรวมเรื่องราวในอดีตชาติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในรูปแบบของ “คาถา” หรือ “ร้อยกรอง” โดยแบ่งตาม “บารมีสิบทัศ” มีทานบารมีเป็นต้น รวม 35 เรื่อง กล่าวคือ เรื่องที่ 1-10 เป็นเรื่องราวของการสร้าง “ทานบารมี” ของพระโพธิสัตว์ เรื่องที่ 11-20 เป็น “ศีลบารมี” เรื่องที่ 21-25 เป็น “เนกขัมบารมี” เรื่องที่ 26 เป็น “อิชฺฐานบารมี” เรื่องที่ 27-32 เป็น “สัจจบารมี” เรื่องที่ 33-34 เป็น “เมตตาบารมี” และเรื่องที่ 35 เป็น “อุเบกขาบารมี”

3. ชาดกมาลา (*Jātaka-mālā*)¹⁰ เป็นชาดกที่รวบรวมเรื่องราวในอดีตชาติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยแบ่งตาม “บารมีสิบทัศ” มีทานบารมีเป็นต้น รวม 34 เรื่อง ซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกับ “จรียาปิฎก” ต่างกันตรงที่รูปแบบเรื่องราว กล่าวคือ “ชาดกมาลา” นี้เป็นรูปแบบของ “ร้อยกรอง” และ “ร้อยแก้ว” ในการดำเนินเรื่องราว สำหรับ “ชาดกมาลา” นี้รจนาขึ้นโดยท่าน “อารยสุร” (*Āryasūra*) มีทั้งต้นฉบับสันสกฤตและฉบับแปลทิเบตที่สืบทอดมาถึงปัจจุบัน แม้ต้นฉบับจะเป็นภาษาสันสกฤต

⁹ *Buddhavaṃsa and Cariyāpiṭaka*. 1995. edited by N. A. Jayawickrama. Oxford: PTS. (first printed. 1974. London: Distributed by Routledge & Kegan Paul)

¹⁰ *The Jātaka-mālā, or Bodhisattvāvadāna-mālā*. 1891. edited by H. Kern. Boston: Published for Harvard University by Ginn.

ก็ตาม แต่เมื่อพิจารณาจากเนื้อหาและแนวหลักคำสอน โดยเฉพาะเรื่อง “บารมีสิบทัศ” แล้ว มีความใกล้เคียงกับพระพุทธรูปศาสนา 18-20 นิยามมากกว่ามหายาน

4. โพธิสัตวอวทาน (Bodhisattva-avadāna)¹¹ เป็นคัมภีร์ที่ไม่ปรากฏชื่อของผู้รจนา มีรูปแบบใกล้เคียงกับ “ชาดกมालา” ของท่าน อารยศูรเกือบทั้งหมด ต่างกันเพียงเรื่องราวที่ 1 (Subhāsa-jātaka) เท่านั้น ส่วนที่เหลือนั้นเหมือนกับ “ชาดกมालา” ทั้งหมด กล่าวคือ เรื่องที่ 2 ใน “โพธิสัตวอวทาน” คือ เรื่องที่ 1 ใน “ชาดกมालา” ลำดับเช่นนี้เรื่อยไป รวม 35 เรื่อง

5. หริภักฏชาดกมालา (Haribhaṭṭa-Jātakamālā) เดิมทีพบเพียงฉบับแปลทิเบต (ཨིབ་ཅི་ཨ་ཤུ་འཕྱི་བའི་སྐྱེས་བ་རབས་ཀྱི་ཡིང་བ་ཤེས་ཅུ་བ། Taipei¹² No.4152; Peking¹³ No.5652) เท่านั้น แต่ในภายหลังได้มีการค้นพบใบลานต้นฉบับสันสกฤตด้วย สำหรับ “หริภักฏชาดกมालา” นี้มีอยู่ด้วยกัน 35 เรื่อง สันนิษฐานว่าเกิดขึ้นหลังจาก “ชาดกมालา” ของท่าน อารยศูร

ในการศึกษาชาดกที่อยู่ในภาพสลักหิน นอกจากอาศัยเนื้อหาที่ปรากฏในคัมภีร์ชาดกและอรรถกถาชาดกบาลีเป็นหลักแล้ว ในบางกรณี

¹¹ Mitra (1882: 49-56)

¹² *The Tibetan Tripitaka, Taipei Edition*. 1991. 72 vols. edited by A. W. Barber. Taipei: SMC Publishing.

¹³ *The Tibetan Tripitaka, Peking Edition kept in the Library of Otani University, Kyoto*. 1955-61. 168 vols. edited by D. T. Suzuki. Tokyo-Kyoto: Tibetan Tripitaka Research Institute.

ยังต้องอาศัยเนื้อหาที่อยู่ในคัมภีร์ชาดกอื่น ๆ ดังที่กล่าวแล้วข้างต้นมาประกอบด้วย

ชาดกที่ปรากฏในภาพสลักหินที่สถูปการุฬ

นักวิชาการส่วนใหญ่ต่างยอมรับภาพสลักหิน “สถูปการุฬ” ว่าเป็นภาพสลักหินเล่าเรื่องชาดกที่เก่าแก่ที่สุดที่ยังคงหลงเหลือมาถึงปัจจุบัน ซึ่งองค์พระสถูปได้เริ่มต้นสร้างขึ้นในปลายราชวงศ์เมารยะ (Maurya: B.C. 322-185) และสร้างต่อเติมให้สมบูรณ์ในสมัยราชวงศ์ศุงคะ (Śunga: B.C. 185-75) สำหรับความเก่าแก่ของภาพสลักหินเล่าเรื่องชาดกนี้ แม้นักวิชาการที่มีความเห็นที่ต่างกันออกไปบ้าง เช่น A. Cunningham เห็นว่าภาพสลักหินเล่าเรื่องชาดกถูกสร้างขึ้นในช่วง B.C. 250-150 ในขณะที่ E. Hultzsch เห็นว่าถูกสร้างขึ้นในช่วง B.C. 2-1c สำหรับ A. Foucher เห็นว่าถูกสร้างขึ้นราว B.C. 2c และ G. Bühler เห็นว่าถูกสร้างขึ้นในช่วง B.C. 2 - A.D. 1c¹⁴ แต่ส่วนใหญ่มีความเห็นว่ายู่ราวพุทธศตวรรษที่ 3 หรือ 2 ศตวรรษก่อนคริสต์กาล

เมื่อพิจารณาถึงโครงสร้างของชาดกที่ปรากฏในอรรถกถาชาดกที่ประกอบด้วย ก. เรื่องราวในปัจจุบัน ข. เรื่องราวในอดีต (รวมถึงคาถาชาดกที่นำมาจากพระไตรปิฎก) ค. อรรถาธิบายขยายศัพท์และง. ประชุมชาดก ดังที่กล่าวไว้แล้วในข้างต้น พบว่าภาพสลักหินนั้นมีเพียง ข. เรื่องราวในอดีตเท่านั้น ไม่พบเรื่องราวในส่วนอื่นซึ่งภาพสลักหินเล่าเรื่องชาดกที่ปรากฏอยู่ที่สถูปการุฬนั้น เมื่อนำมาจัดกลุ่มสามารถแบ่งได้ดังนี้¹⁵

¹⁴ Sugimoto (1960: 149)

¹⁵ Hikata (1978b: 1-7)

A. ภาพสลักหินที่มีชื่อจารึก

I. บ่งบอกว่าเป็นชาดก

a. อยู่ในสภาพค่อนข้างสมบูรณ์ (19 แผ่นภาพ)

ภาพสลักหินชาดกที่สถูปการุฬ	ชาดกฉบับ V. Fausböll
1. Miga-jātaka (Cunningham 1879: Plate XXV. No.1)	482. Ruru-jātaka ¹⁶
2. Nāga-J (ibid. Plate XXV. No.2)	267. Kakkāṭa-J
3. Yavamajhakiya-J (ibid. Plate XXV. No.3)	546. Mahā-ummagga-J ¹⁷
4. Mugapakaya-J (ibid. Plate XXV. No.4)	538. Mūgapakkha-J
5. Laṭuva-J (ibid. Plate XXVI. No.5)	357. Laṭukika-J
6. Chadaṃṭiya-J (ibid. Plate XXVI. No.6)	514. Chaddanta-J
7. Isiṃgiya-J (ibid. Plate XXVI. No.7)	523. Alambusa-J, 526. Naḷinikā-J
8. Yam bramano avayesi-J (ibid. Plate XXVI. No.8)	62. Aṇḍabhūta-J
9. Haṃsa-J (ibid. Plate XXVII. No.11, Kala 1951: No.35)	32. Nacca-J
10. Kinara-J (ibid. Plate XXVII. No.12)	481. Takkāriya-J, 504. Bhaḷlātiya-J
11. Isimiga-J (ibid. Plate XLIII. Fig.2)	12. Nigrodhamiga-J
12. Uda-J (ibid. Plate XLVI. Fig.2)	400. Dabbhapuppha-J
13. Secha-J (ibid. Plate XLVI. Fig.8)	174. Dūbhiyamakkāṭa-J

(อ่านต่อหน้า 178)

¹⁶ Jm 26 Ruru-jātaka, Cp 2.6 Rururāja-Cariya

¹⁷ Cp 3.6 Temiya-Cariya

(ต่อจากหน้า 177)

14. Sujāto gahuto-J (ibid. Plate XLVII. Fig.3)	352. Sujāta-J
15. Biḍala-J, Kukuṭa-J (ibid. Plate XLVII. Fig.5, and Plate LIII. Copyings 6)	383. Kukkuṭa-J
16. Maghādeviya-J (ibid. Plate XLVIII. Fig.2)	9. Makhādeva-J
17. Bhisaharaṇiya-J (ibid. Plate XLVIII. Fig.7)	488. Bhisā-J ¹⁸
18. Vitulapunaka-J (ibid. Plate XVIII. Middle Bas-relief)	545. Vidhurapaṇḍita-J
19. Gaja-J, Sasa-J (Kala 1951: No.7)	345. Gajakumbha-J

b. อยู่ในสภาพเสียหาย (2 แผ่นภาพ)

1. -----niya-J (Cunningham 1879: 51)	23. Bhojājānīya-J (?)
2. -----kata-J (ibid.)	(?)

II. ไม่ได้บ่งบอกว่าเป็นชาดก

a. เป็นเรื่องราวที่ปรากฏในคัมภีร์ชาดก (3 แผ่นภาพ)

1. Abode Cātiyaṃ (Cunningham 1879: Plate XLVIII. Fig.6)	455. Mātuposaka-J
2. Usukaro Janako Rāja Sivaladevī (ibid. Plate XLIV. Fig.2)	539. Mahājanaka-J
3. Kaḍari-ki[narā] (ibid. Plate XIV)	341. Kaṇḍari-J, 536. Kuṇāla-J

บ. เป็นเรื่องราวที่ปรากฏในคัมภีร์อวทานศตกะ¹⁹ (1 แผ่นภาพ)

1. Vaduko katha[ṃ] dohati naḍode pavate (Cunningham 1879: Plate XIV, Plate LIII. Copyings 18)	Avdś. 6. Vaḍikaḥ
--	------------------

ค. เรื่องราวไม่ชัดเจน (8 แผ่นภาพ)

B. ภาพสลักหินที่ไม่มีชื่อจารึก

ก. เป็นเรื่องราวที่ปรากฏในคัมภีร์ชาดก (14 แผ่นภาพ)²⁰

1. Cunningham (1879: Plate XXVII. No.9)	206. Kuruṅgamiga-J
2. ibid. Plate XXVII. No.13	181. Asadisa-J
3. ibid. Plate XXVII. No.14	528. Mahābhodhi-J
4. ibid. Plate XXXIII. Fig.4	407. Mahākapi-J ²¹
5. ibid. Plate XXXIII. Fig.5	516. Mahākapi-J ²²
6. ibid. Plate XLI. Fig.1 and Fig.3	324. Cammasāṭaka-J
7. ibid. Plate XLII. Fig.1	253. Maṇikaṇṭha-J

(อ่านต่อหน้า 180)

¹⁹ Avadānaśataka: a century of edifying tales belonging to the Hīnayāna, Ed. by J. S. Speyer, *Bibliotheca Buddhica*. III, 1902.

²⁰ Hikata (1978b: 4-6) ได้แสดงจำนวนภาพสลักหินที่ไม่มีชื่อจารึกแต่เป็นเรื่องราวที่ปรากฏในคัมภีร์ไว้ 18 แผ่นภาพ แต่เนื่องจากมีภาพสลักหินที่ซ้ำซ้อนกันอยู่ ผู้เขียนจึงได้ตัดสิ่งซ้ำซ้อนกันออก คงเหลือไว้เพียง 14 แผ่นภาพ

²¹ Jm 27 Mahākapi-Jātaka, Cp 3.7 Kapirāja-Cariya

²² Jm 24 Mahākapi-Jātaka

(ต่อจากหน้า 179)

8. ibid. Plate XLV. Fig.5	46. Ārāmadūsaka-J, 268. Ārāmadūsaka-J
9. ibid. Plate XLV. Fig.7	42. Kapota-J
10. ibid. Plate XXXIV. Fig.3	283. Vaḍḍhakisūkara-J, 492. Tacchasūkara-J
11. ibid. Plate XLIII. Fig.8	372. Migapotaka-J
12. ibid. Plate XXVII. No.10	牛本生 (T24: 151a ²³ -152a ³)
13. Kala (1951: No.12)	316. Sasa-J
14. ibid. Nos.2-6	547. Vessantara-J ²³

II. เรื่องราวไม่ชัดเจน (10 แผ่นภาพ)

จากภาพสลักหินเล่าเรื่องชาดกที่ปรากฏอยู่ที่สถูปภารหุต พบว่ามีภาพสลักหินที่มีเรื่องราวไม่ชัดเจนและยากต่อการวินิจฉัยอยู่ถึง 18 แผ่นภาพ ซึ่งปัจจุบันยังคงเป็นปริศนา จึงเป็นสิ่งที่ต้องทำการศึกษาค้นคว้าต่อไป แต่ในขณะเดียวกันยังคงมีภาพสลักหินที่อยู่ในสภาพค่อนข้างสมบูรณ์และสามารถอ่านเรื่องราวได้อยู่ถึง 37 แผ่นภาพ ไม่ว่าภาพสลักหินนั้นจะมีชื่อจารึกอยู่หรือไม่ก็ตาม ซึ่งเป็นหลักฐานสำคัญในการศึกษาวิจัยอย่างยิ่ง

ความสัมพันธ์ของชาดกในคัมภีร์และชาดกในภาพสลักหิน

ใน 2 หัวข้อที่ผ่านมาได้กล่าวถึงชาดกที่ปรากฏในคัมภีร์และชาดกที่ปรากฏในภาพสลักหินแล้ว มาถึงหัวข้อนี้จะได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ของชาดกที่ปรากฏในคัมภีร์และภาพสลักหิน โดยคัมภีร์ที่ใช้จะคำนึงถึงลำดับชั้นหรือยุคของของคัมภีร์²⁴ กล่าวคือ เป็นการแยกพิจารณาระหว่าง

กลุ่มที่ 1 ภาพสลักหินที่อาศัยเพียง “คาถาชาดก” ก็เพียงพอต่อการอธิบายเรื่องราวที่ปรากฏอยู่ในภาพสลักหิน

กลุ่มที่ 2 ภาพสลักหินที่ลำพังอาศัยเพียง “คาถาชาดก” ไม่อาจอธิบายเนื้อความในภาพสลักหินได้ ต้องอาศัยเนื้อความที่อยู่ในส่วนของ “อรรถกถาชาดก” มาประกอบด้วย จึงจะสามารถอธิบายได้ถึงเรื่องราวที่อยู่ในภาพสลักหินได้

โดยในที่นี้ขอยกตัวอย่างกรณีศึกษาขึ้นมากลุ่มละ 1 ตัวอย่าง เพื่ออธิบายให้เห็นถึงการแบ่งกลุ่มดังกล่าวอย่างเป็นรูปธรรม โดยในกลุ่มที่ 1 อาศัย A.I.a.1 Miga-jātaka และกลุ่มที่ 2 อาศัย B.I.4 (ไม่มีชื่อจารึก) ขึ้นมาเป็นกรณีศึกษา

²⁴ เกี่ยวกับ “ยุคของคัมภีร์” สามารถแบ่งแยกย่อยลงไปได้ทั้งหมด 6 ยุค โดยมีลำดับดังต่อไปนี้ 1. ยุคต้น ได้แก่ พระสูตรตันตปิฎก 4 นิกาย อันได้แก่ ทีฆนิกาย มัชฌิมนิกาย สังยุตตนิกาย อังคุตตรนิกาย และบางคัมภีร์ในขุททกนิกาย เช่น สุตตนิบาต ธรรมบท ชาดก เถรคาถา เถรีคาถา เป็นต้น และพระวินัยปิฎก (เว้นคัมภีร์ปรีวาร) 2. ยุครอยต่อระหว่างยุคต้นกับยุคอภิธรรม ได้แก่ ปฏิสัมภิทามรรคและนิตเทส 3. ยุคอภิธรรม ได้แก่ พระอภิธรรมปิฎก 4. ยุครอยต่อระหว่างยุคอภิธรรมกับยุคอรรถกถา ได้แก่ เปฏุโกปเทส เนตติปกรณ์ มิลินทปัญหา 5. ยุคอรรถกถา ได้แก่ คัมภีร์อรรถกถา วิสุทธิมรรค และ 6. ยุคฎีกา ได้แก่ คัมภีร์ฎีกา อนุฎีกา และปกรณวิเสส (Mizuno 1964: 17-40)

กรณีศึกษาที่ 1: A.I.a.1 Miga-jātaka และ J 482 Ruru-jātaka

ภาพสลักหินเล่าเรื่องชาดก: Miga-jātaka
(Cunningham 1879: Plate XXV. No.1)

เมื่อพิจารณาจากเนื้อหาที่ปรากฏในภาพสลักหินและคัมภีร์ชาดก จะพบว่าในภาพสลักหินมีอยู่ด้วยกัน 3 เหตุการณ์ โดยมีลำดับดังนี้

เหตุการณ์ที่ 1 เริ่มจากทางด้านขวาของแผ่นภาพมีชาย 2 คนยืนอยู่ ชายคนหนึ่งกำลังโก่งธนูขึ้นพร้อมที่จะปล่อยลูกศร ซึ่งชายผู้นี้มีเครื่องประดับที่ศีรษะและสร้อยคอ โดยมีอีกคนหนึ่งที่ยืนอยู่ด้านข้างซึ่งนิ้วอยู่ ซึ่งชายผู้นี้ไม่มีเครื่องประดับอะไร และทางด้านซ้ายของแผ่นภาพ มีฝูงกวางที่กำลังวิ่งหนี เว้นเสียแต่กวางตัวที่อยู่ตรงกลางภาพที่หยุดนิ่งไม่ไปไหน ซึ่งเป็นกวางที่มีเขางดงามกว่ากวางตัวอื่น ๆ

ตรงนี้เป็นเหตุการณ์ที่ชายผู้ที่พลัดตกลงไปในแม่น้ำแล้วได้รับการช่วยเหลือจากพญากวาง (ชายผู้ที่ขึ้นนี้) ได้นำทางพระราชามาล่าพญากวางเพราะเห็นแก่บำเหน็จรางวัลที่พระราชาก็พระราชทานให้ หากมีใครสามารถบอกที่อยู่ของพญากวางได้ (XIII. Terasanipāta vv.117-119)²⁵ ในขณะที่พระราชากำลังเฝ้าอยู่ ณ นั้น พญากวางบิหารได้วิ่งหนีเพื่อเอาชีวิตรอด แต่กวางพญากวางกลับไม่หวั่นไหวและเริ่มต้นสนทนากับพระราชถึงผู้ที่นำทางพระองค์มาถึงที่นี่ (vv.120-122)²⁶

เหตุการณ์ที่ 2 ทางด้านล่างของแผ่นภาพที่แสดงถึงแม่น้ำ ซึ่งทางด้านซ้ายล่างมีกวางตัวหนึ่งกำลังก้มดื่มน้ำอยู่ และในแม่น้ำมีชายคนหนึ่งกำลังขี่หลังกวางอยู่

-
- ²⁵ 117. Kassa gāmavaraṃ dammi nāriyo ca alaṃkatā,
ko me taṃ migam akkhāti migānaṃ migam uttaman ti.
118. Mayhaṃ gāmavaraṃ dehi nāriyo ca alaṃkatā,
ahaṃ te migam akkhissaṃ migānaṃ migam uttaman ti.
119. Etasmiṃ vanasaṇḍasmiṃ ambā sālā ca pupphitā
indagopakasañchannā, etth' eso tiṭṭhati migo ti.
- ²⁶ 120. Dhanuṃ adejjhaṃ katvāna usuṃ sandhāy' upāgami,
migo ca disvā rājānaṃ dūrato ajjhabhāsatha:
121. Āgamehi mahārāja, mā me vijjhi rathesabha,
ko nu te idam akkhāsi: etth' eso tiṭṭhatī migo ti.
122. Esa pāpacaro poso samma tiṭṭhati ārakā,
so hi me idam akkhāsi: etth' eso tiṭṭhate migo ti.

ตรงนี้เป็นเหตุการณ์ในบทสนทนาที่สืบเนื่องจากเหตุการณ์ที่ 1 ที่พญากวางถามถึงผู้ที่บอกที่อยู่ของตนให้แก่พระราชาทรงทราบ และพระราชาก็ตรัสตอบว่าชายผู้ที่ยืนอยู่ด้านข้างพระองค์นี้คือผู้ที่นำทางพระองค์มา จากนั้นพญากวางจึงได้เล่าถึงเหตุการณ์ที่ตนได้ช่วยชีวิตชายผู้หนึ่งซึ่งได้พลัดตกลงไปในแม่น้ำที่เชี่ยวกราก (vv.123-125)²⁷

เหตุการณ์ที่ 3 ปรากฏอยู่ตรงกลางของแผ่นภาพ โดยมีภาพของกวางตัวเดิมและมีชาย 3 คนกำลังประนมมือเหมือนกำลังสนทนากันอยู่ ซึ่งชายผู้ที่ยืนอยู่ด้านหน้าสุดมีเครื่องประดับที่ศีรษะและสร้อยคอ แต่ชายอีก 2 คนไม่มี

ตรงนี้เป็นเหตุการณ์ภายหลังจากที่พระราช (ชายผู้ที่ยืนอยู่ด้านหน้าสุด) ได้ทราบถึงเรื่องราวความเป็นไปในเหตุการณ์ที่ 2 แล้วเสด็จเข้ามาสนทนากับพญากวางถึงบุคคลผู้ประทุษร้ายมิตรและการกล่าวมุสาว่าท (vv.126-133)²⁸

²⁷ 123. Saccam kir' evaṃ āhaṃsu: narā ekacchiyā idha,
kaṭṭhaṃ viplāviṭaṃ seyyo na tv-ev' ekacchiyo naro ti.

124. Kin nu rurū garahasī migānaṃ
kiṃ pakkhināṃ kiṃ pana mānusānaṃ,
bhayaṃ hi maṃ vindati napparūpaṃ
sutvāna taṃ mānusiṃ bhāsamaṇaṃ.

125. Yam uddhariṃ vahane vuyhamānaṃ
mahodake salile sīghasote
tatonidānaṃ bhayaṃ āgataṃ mama.
dukkho have rāja asabbhi saṅgamo ti.

จากเนื้อความข้างต้นทำให้เห็นว่า ลำพังเพียง “คาถาชาดก” ใน J 482 โดยไม่จำเป็นต้องอาศัยเนื้อความที่อยู่ในส่วนของ “อรรถกถาชาดก” ก็สามารถอธิบายได้ถึงเรื่องราวที่อยู่ใน A.I.a.1 ได้ทั้งหมด

(เชิงอรรถต่อจากหน้า 184)

28

126. So 'haṃ catuppattam idaṃ vihaṅgamaṃ
tanucchidaṃ hadaye ossajāmi,
hanāmi mittadduṃ akiccakāriṃ
yo tādisaṃ kammakataṃ na jānātīti.
127. Dhī-r-assa bālassa have janinda,
santo vadhaṃ na-ppasaṃsanti jātu,
kāmaṃ gharaṃ gacchatu pāpadhammo,
yañ c' assa bhaṭṭhaṃ tad etassa dehi,
ahañ ca te kāmakaro bhavāmīti.
128. Addhā rurū aññātaro sataṃ so
yo dūbhato mānusassa na dubbhi,
kāmaṃ gharaṃ gacchatu pāpadhammo,
yañ c' assa bhaṭṭhaṃ tad etassa dammi,
ahañ ca te kāmācāraṃ dadāmīti.
129. Suvijānaṃ sigālānaṃ sakuntānañ ca vassitaṃ,
manussavassitaṃ rāja dubbijānataraṃ tato.
130. Api ce maññatī poso 'ññātimitto' 'sakhā' ti vā
yo pubbe sumano hutvā pacchā sampajjate diso ti.

ในกลุ่มที่ 1 นั้นนอกจากกรณีศึกษาของ A.I.a.1 ดังกล่าว ยังปรากฏภาพสลักหินอื่น ๆ เช่น ภาพสลักหินที่มีชื่อจารึกบ่งบอกว่าเป็นชาดก A.I.a.2 Nāga-J (J 267 Kakkāṭa-J), A.I.a.5 Laṭuva-J (J 357 Laṭukika-J), A.I.a.12 Uda-J (J 400 Dabbhapuppha-J), A.I.a.13 Secha-J (J 174 Dūbhiyamakkāṭa-J), A.I.a.16 Maghādeviya-J (J 9 Makhādeva-J) และภาพสลักหินที่ไม่มีชื่อจารึกแต่เป็นเรื่องราวของชาดก B.I.1 (J 206 Kuruṅgamiga-J), B.I.6 (J 324 Cammasāṭaka-J), B.I.7 (J 253 Maṇikaṇṭha-J), B.I.11 (J 372 Migapotaka-J) เป็นต้นที่อาศัยเพียง “คาถาชาดก” ก็เพียงพอต่อการอธิบายเรื่องราวในภาพสลักหิน

เมื่อพิจารณาถึงลำดับการกำเนิดแล้วจะพบว่า กรณีนี้ถือว่าเป็นเรื่องปกติที่คาถาชาดกซึ่งอยู่ในส่วนของพระไตรปิฎกย่อมมีความเก่าแก่มากกว่าภาพสลักหินที่ถูกสร้างขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 3 หรือ 2 ศตวรรษก่อนคริสตกาล ดังนั้นเมื่อมีการเริ่มต้นสร้างภาพสลักหินจึงอาศัยเรื่องราวจากคาถาชาดกเป็นบรรทัดฐานในการสร้าง

คาถาชาดก

ภาพสลักหินเล่าเรื่องชาดก

(เชิงอรรถต่อจากหน้า 185)

131. Samāgatā jānapadā negamā ca samāgatā:
migā dhaññāni khādanti, taṃ devo paṭisedhatū 'ti.
132. Kāmaṃ janapado māsi, raṭṭhañ cāpi vinassatu,
na tv-evāhaṃ ruruṃ dubbhe datvā abhayadakkhiṇaṃ.
133. Mā me janapado āsi, raṭṭhañ cāpi vinassatu,
na tv-evāhaṃ migarājassa vamaṃ datvā musā bhaṇe ti.

กรณีศึกษาที่ 2: B.I.4 และ J 407 Mahākapi-Jātaka

ภาพสลักหินเล่าเรื่องชาดก: ไม่ปรากฏชื่อจารึก
(Cunningham 1879: Plate XXXIII. Fig.4)

เมื่อพิจารณาจากเนื้อหาที่ปรากฏในภาพสลักหินและคัมภีร์ชาดก จะพบว่าในภาพสลักหินมีอยู่ด้วยกัน 3 เหตุการณ์ โดยมีลำดับดังนี้

เหตุการณ์ที่ 1 อยู่ทางด้านบนของแผ่นภาพ มีลิงตัวหนึ่งพาดตัว ซึ่งอยู่กับต้นมะม่วง 2 ต้น ซึ่งบริเวณกลางแผ่นภาพมีลักษณะเหมือนแม่น้ำ ที่มีปลาว่ายอยู่ และมีลิงกำลังปีนต้นมะม่วงจากทางด้านขวา ผ่านลิงตัวที่พาดตัวเข้ากับต้นมะม่วง ลงไปยังด้านซ้ายมือ

เหตุการณ์ที่ 2 อยู่บริเวณกลางแผ่นภาพ มีชาย 2 คนยืนถือผ้าอยู่

เหตุการณ์ที่ 3 อยู่บริเวณด้านล่างของแผ่นภาพ เป็นภาพการนั่งสนทนากันบนที่นั่งของลิง (ด้านซ้ายมือ) และชายผู้หนึ่ง (ด้านขวามือ) ตรงกลางระหว่างลิงและชายผู้นั้น มีภาพของอีกผู้หนึ่งที่คล้ายกับกำลังประนมมืออยู่

จากทั้ง 3 เหตุการณ์ในข้างต้น เมื่อนำไปเปรียบเทียบกับ “คาถาชาดก” แล้วพบว่า เป็นบทสนทนากันระหว่างพญาวานรและพระราชา โดยเริ่มจากการถามของพระราชาที่สงสัยในการกระทำของพญาวานรว่า เหตุใดจึงทอดตัวเป็นสะพานให้วานรตัวอื่น ๆ ก้าวข้ามไป (VII. Sattanipāta v.83)²⁹ ซึ่งจากบทสนทนานี้ น่าจะอยู่ในลักษณะของการนั่งสนทนากันในเหตุการณ์ที่ 3 จากนั้นพญาวานรได้ตอบคำถามและอธิบายถึงลักษณะของการพาดตัวซึ่งอยู่กับต้นมะม่วงทั้งสองแก่พระราชา ซึ่งตรงกับเหตุการณ์ที่ 1 (vv.84-88)³⁰ และจบด้วยการให้โอวาทในตอนท้ายของการสนทนา (v.89)³¹

²⁹ 83. Saccaṃ kir' evaṃ āhaṃsu: narā ekacciya idha,
kaṭṭhaṃ viplāviṭaṃ seyyo na tv-ev' ekacciyo naro ti.

³⁰ 84. Rājāhaṃ issaro tesāṃ yūthassa parihārako
tesāṃ sokaparetānaṃ bhītānaṃ te arindama.

85. Sa laṃghayitvā attānaṃ vissatṭhadhanuno satāṃ
tato aparapādesu daḷhaṃ baddhalatāguṇaṃ.

86. Chinnabbhaṃ iva vātena nuṇṇo rukkhāṃ upāgamiṃ,
so 'haṃ appabhavaṃ tattha sākhaṃ hatthehi aggahi.

ใน “คาถาชาดก” พบเพียงเหตุการณ์ที่ 1 และ 3 เท่านั้น ไม่สามารถอธิบายได้ถึงเหตุการณ์ที่ 2 ที่มีชาย 2 คนกำลังยืนถือผ้าและภาพของแม่น้ำที่อยู่เหนือชายทั้งสองขึ้นไปเล็กน้อยได้ แต่เมื่อตรวจสอบกับเนื้อความที่อยู่ใน “อรรถกาชาดก” แล้วกลับได้คำตอบของเหตุการณ์ที่ 2 และความหมายของภาพแม่น้ำ กล่าวคือ พญาวานรได้พาบริวารมากินมะม่วง ณ ที่แห่งนี้ แต่บังเอิญมีมะม่วงตกลงไปในแม่น้ำและลอยไปติดชายของชาวประมง ซึ่งภายหลังได้นำไปถวายแก่พระราชา เมื่อพระราชาเสวยแล้วทรงติดพระทัยในรสของมะม่วงนั้น จึงได้เสด็จพร้อมด้วยข้าราชบริพารไปยังต้นมะม่วงนั้น ในคำคือนั้นพญาวานรและบริวารได้ออกมาเพื่อกินมะม่วงเหมือนเดิม แต่ถูกพบเข้าโดยพระราชาซึ่งหมายเอาชีวิตของวานรฝูงนี้ เพื่อช่วยชีวิตของบริวาร พญาวานรจึงทอดตัวเป็นสะพานดังเหตุการณ์ที่ 1 แต่ปรากฏว่ามีวานรตัวหนึ่งหมายทำร้ายพญาวานร จึงกระโดดเหยียบหลังพญาวานรอย่างแรง (ลิงที่อยู่ด้านบนสุดของแผ่นภาพ ?) ทำให้พญาวานรได้รับบาดเจ็บ พระราชาได้ทอดพระเนตรเห็น

(เชิงอรรถต่อจากหน้า 188)

87. Taṃ maṃ viyāyataṃ santaṃ sākāya ca latāya ca
samanukkamantā pādehi sotthiṃ sākāhigā gatā.
88. Taṃ maṃ na tapate bandho, vadho me na tapessati,
sukham āharitaṃ tesam yesam rajjam akārayiṃ.
- 31 89. Esā te upamā rāja atthasandassanī kata,
raṅgī rāṭṭhassa yoggassa balassa nigamassa ca
sabbesaṃ sukham eṭṭhabbaṃ khattiyena pajānatā ti.

เหตุการณ์โดยตลอด จึงมีรับสั่งให้สร้างหอคอยและผูกแคร่แล้วค่อย ๆ นำ
 ภูฏาวานรลงมา จากนั้นทรงรับสั่งให้นำผ้ามาคลุมให้แก่ภูฏาวานร
 (piṭṭhiyaṃ kāsāvavattham pattharāpetvā) จึงเป็นที่มาของภาพ
 เหตุการณ์ที่ 2 ที่มีชาย 2 คนถือผ้าอยู่นั่นเอง (JA III: 370-372)

จากกรณีศึกษานี้เป็นตัวอย่างของกลุ่มที่ 2 ซึ่งทำให้เราได้เห็นวาทะ
 ภาพสลักหินบางภาพล้าหลังเพียง “คาถาชาดก” ก็ไม่อาจอธิบายเนื้อความ
 ในภาพสลักหินได้ทั้งหมด ต้องอาศัยเนื้อความที่อยู่ในส่วนของ “อรรถกถา
 ชาดก” มาประกอบด้วย จึงจะสามารถอธิบายได้ถึงเรื่องราวที่อยู่ในภาพ
 สลักหินได้ทั้งหมด ดังนั้นเมื่อเริ่มต้นสร้าง “ภาพสลักหินเล่าเรื่องชาดก”
 นอกจากอาศัยเรื่องราวจาก “คาถาชาดก” เป็นบรรทัดฐานแล้ว ในบาง
 ภาพสลักหินยังต้องอาศัยเรื่องราวจาก “อรรถกถาชาดก” ด้วย ซึ่งภาพ
 สลักหินในกลุ่มนี้ นอกจากกรณีศึกษาดังกล่าว ยังมีปรากฏในภาพสลัก
 หินดังเช่น A.I.a.6 Chadamtīya-J (J 514 Chaddanta-J), A.I.a.9
 Hamsa-J (J 32 Nacca-J) เป็นต้น และนั่นหมายความว่าเนื้อหาใน
 “อรรถกถาชาดก” มีส่วนที่มีความเก่าแก่กว่า “ภาพสลักหินเล่าเรื่องชาดก”
 ซึ่งถูกสร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 3 หรือ 2 ศตวรรษก่อนคริสต์กาล

อรรถกถาภาษาบาลีที่เราใช้อยู่ในปัจจุบันนี้ เกิดขึ้นจากการรจนา
 ของพระพุทธโฆสะจารย์และพระอรรถกถาจารย์รุ่นถัดมา โดยอาศัย
 เนื้อหาจากอรรถกถาภาษาสิงหลหลายฉบับที่เรียกว่า “โบราณอรรถกถา”
 อาทิ มหาอรรถกถา มหาปัจจุอรรถกถา กุรุนทอรรถกถา เป็นต้น³³ นำมา

33

เรื่องของความเก่าใหม่ของอรรถกถาพระไตรปิฎกที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน Sodō
 Mori ได้เริ่มต้นโดยการสืบค้นข้อความที่มีการอ้างอิงถึง “อรรถกถาชั้นเก่า”

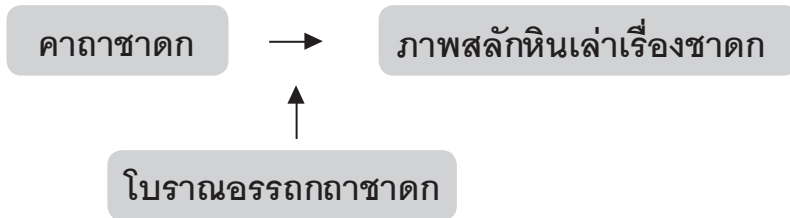
เรียบเรียงและแปลเป็นภาษาบาลีราวพุทธศตวรรษที่ 10³⁴ แต่ผลจากการวิจัยชิ้นนี้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า เนื้อหาในอรรถกถาชาดกนั้นมีส่วนที่เกิดขึ้นก่อนการสร้างภาพสลักหินที่การุฬ กล่าวคือ เกิดขึ้นก่อนพุทธศตวรรษที่ 3³⁵ การนำหลักฐานจากภาพสลักหิน ซึ่งเป็นหลักฐานที่มีอายุการสร้างค่อนข้างชัดเจน มาช่วยในการระบุอายุการเกิดขึ้นของเนื้อหาในคัมภีร์ เป็นวิธีการที่มีประสิทธิภาพและมีความน่าเชื่อถือสูง

(เชิงอรรถต่อจากหน้า 190)

หรือ “โบราณอรรถกถา” ที่ปรากฏในเนื้อหาของอรรถกถาฉบับที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบันซึ่งรจนาโดยพระพุทโธมโสภาจารย์ (Mori 1984) ซึ่งจากงานวิจัยนี้ทำให้เห็นว่าอรรถกถาที่ใช้อยู่ในปัจจุบันนี้มีชั้นของความเก่าใหม่อยู่ในตัว จากนั้น Norihisa Baba ได้ขยายขอบข่ายการวิจัยออกไป โดยการศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดที่ปรากฏในอรรถกถากับหลักคำสอนที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกทั้งของเถรวาทและนิกายอื่น ๆ รวมถึงวิมุตติมรรค (Vimuttimaggā) วิสุทธิมรรค (Visuddhimaggā) และคัมภีร์ที่เกี่ยวข้อง (Baba 2008) ซึ่งจากงานวิจัยนี้ทำให้เห็นถึงสิ่งที่เป็นแนวคิดของพระพุทโธมโสภาจารย์ในอรรถกถาที่ใช้อยู่ในปัจจุบันและสิ่งที่เป็นแนวคิดของอรรถกถาจารย์ผู้รจนาโบราณอรรถกถา

34 พระพุทโธมโสภาจารย์ได้รจนาอรรถกถาพระไตรปิฎก 4 นิกาย ได้แก่ อรรถกถาของทีฆนิกาย มัชฌิมนิกาย สังยุตตนิกาย และอังคุตตรนิกาย ในช่วง ค.ศ.430-435 โดยอาศัยเนื้อหาจากอรรถกถาภาษาสิงหลหลายฉบับ นำมาเรียบเรียงและแปลเป็นภาษาบาลี (Mori 1984: 552) สำหรับอรรถกถาฉบับอื่นๆ นอกจากนี้อาจมีทั้งผลงานของพระพุทโธมโสภาจารย์และพระอรรถกถาจารย์รุ่นถัดมาก็ตาม แต่ระยะเวลาดังกล่าวไม่ห่างจากนี้มากนัก จึงอาจกล่าวได้ว่าอรรถกถาภาษาบาลีที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบันกำเนิดขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 10 แต่เนื้อหาที่ปรากฏในนั้น โดยเฉพาะเนื้อหาของอรรถกถาภาษาสิงหลหรือโบราณอรรถกถาต้องมีความเก่าแก่กว่านั้น และหากเชื่อตามจารีตชาวพุทธ อรรถกถาภาษาสิงหลหรือโบราณอรรถกถานี้ต้องเกิดขึ้นแล้วตั้งแต่วัง

(เชิงอรรถอ่านต่อหน้า 192)

บทสรุปและแนวทางในการวิจัยต่อไป

จากการศึกษาความสัมพันธ์ของชาดกที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก (คาถาชาดก) และอรรถกถา กับชาดกที่ปรากฏในภาพสลักหินที่สุพรรณภูมิ ทำให้เราพบว่า

1. ภาพสลักหินเล่าเรื่องชาดกส่วนใหญ่เน้นได้อาศัย “คาถาชาดก” เป็นบรรทัดฐานในการสร้าง โดยจะปรากฏเรื่องราวในส่วนที่เป็น “เรื่องราวในอดีต” (atītavatthu) ซึ่งสอดคล้องกับ “คาถาชาดก” ที่จะมีเพียงเรื่องราวในอดีตเท่านั้น

(เชิงอรรถต่อจากหน้า 191)

พุทธกาล โดยเฉพาะอย่างยิ่งเนื้อหาในอรรถกถาชาดกและอรรถกถาธรรมบท

35 ได้มีการพบข้อความการอ้างอิงจาก “ไบรอนอรรถกถาชาดก” ในอรรถกถาภาษาบาลีที่ใช้ในปัจจุบันอยู่หลายแห่ง แม้ในอรรถกถาชาดกเองก็ตามก็มีข้อความอ้างอิงดังกล่าวอยู่ด้วย อาทิ Yaṃ pana Jātakatṭhakathāya “tadā sattāhajāto Rāhulakumāro hotīti” vuttaṃ taṃ sesatṭhakathāsu n’ atthi. Tasmā idam eva gahetabbam. (JA I: 62) ซึ่งเป็นไปได้ที่จะมีการอ้างอิง “อรรถกถาชาดก” ใน “อรรถกถาชาดก” กันเอง อีกทั้งยังเป็นข้อความที่ปฏิเสธหรือไม่เห็นพ้องกับข้อความที่อ้างอิงมา ด้วยเหตุนี้จึงเป็นการยืนยันถึงการมีอยู่ “ไบรอนอรรถกถาชาดก” ที่เป็นอรรถกถาชั้นเก่า (Mori 1984: 192-193)

2. มีภาพสลักหินเล่าเรื่องชาดกบางส่วนที่มีเรื่องราวนอกเหนือจากที่ปรากฏใน “คาถาชาดก” กล่าวคือ เรื่องราวเหล่านั้นไม่ปรากฏใน “คาถาชาดก” แต่ปรากฏใน “อรรถกถาชาดก”

3. เพื่อพิจารณาถึงอายุของภาพสลักหินที่การุฬกับอรรถกถาชาดก ซึ่งภาพสลักหินมีความเก่าแก่กว่าคัมภีร์อรรถกถาชาดกที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน จึงเป็นสิ่งที่ค่อนข้างจะขัดแย้งกันว่า สิ่งที่เกิดขึ้นในภายหลังจะมาปรากฏในสิ่งที่เกิดขึ้นก่อนได้อย่างไร แต่จากการศึกษาวิจัยเชิงคัมภีร์ทำให้พบว่าในอรรถกถาชาดกที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน มีส่วนของ “โบราณอรรถกถาชาดก” อยู่ด้วย จึงมีความเป็นไปได้ว่าเรื่องราวที่ปรากฏอยู่ในภาพสลักหินนั้น เป็นเนื้อหาในส่วนของ “โบราณอรรถกถาชาดก” ที่มีมาก่อนอรรถกถาชาดกที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน

ในบทความนี้ ผู้เขียนได้ศึกษาความสัมพันธ์ของชาดกที่ปรากฏในคัมภีร์กับชาดกที่ปรากฏในภาพสลักหินที่สถูปการุฬ โดยอาศัยเพียง “คาถาชาดก” ในคัมภีร์พระไตรปิฎกและเนื้อหาใน “อรรถกถาชาดก” ซึ่งเป็นคัมภีร์บาลีของเถรวาทเท่านั้น นอกจากนี้ยังเป็นเพียงการยกตัวอย่างบางส่วนขึ้นมาวิเคราะห์เท่านั้น แต่ดังที่กล่าวไว้ในข้างต้นว่า คัมภีร์ที่เกี่ยวข้องกับชาดกนั้นไม่ได้มีเพียงเท่านี้ ยังมีในส่วนของคัมภีร์สันสกฤต ทิเบต และจีนโบราณอยู่ด้วย ซึ่งผู้เขียนจะขยายขอบเขตการศึกษาออกไป และจะนำมาเสนอในวาระต่อไป

นอกจากนี้ ผู้เขียนขอตั้งข้อสังเกตไว้สักกรณีหนึ่งเกี่ยวกับ “สิ่งที่เรียกว่าชาดก” ว่าถ้าหาก “ชาดก” ที่ถูกจัดอยู่ใน “นวังคัสตฤศาสน์” มีเพียง “ร้อยกรอง” หรือ “คาถา” เท่านั้น เหตุใดจึงไม่ถูกจัดรวมเข้าอยู่ในหมวดของ “คาถา” เหมือนดังธรรมเนียม เถรวาทหรือเถรีคาถา เพราะในบางคาถาโดยเฉพาะที่ปรากฏในนิบาตต้นๆ แทบไม่เห็นถึงเรื่องราวชาดกเลย

แต่ถ้า “ชาดก” ไม่ได้มีเพียงเฉพาะ “คาถา” เท่านั้น แต่ยังต้องประกอบด้วย เรื่องราวในปัจจุบัน (paccuppannavatthu) เรื่องราวในอดีต (atītavatthu) และประชุมชาดก (samodhāna) แล้ว เหตุใดจึงมีเพียง “คาถาชาดก” เท่านั้นที่อยู่ในคัมภีร์ชั้นพระไตรปิฎกที่สืบทอดมาถึงปัจจุบัน เป็นสิ่งที่ต้องทำการศึกษากันต่อไป

** บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของผลงานวิจัยในฐานะนักวิจัยพิเศษ สถาบันวิจัย Research Institute for Buddhist Culture (RIBC) และได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากมูลนิธิ Sato Yo International Scholarship Foundation (SISF) ประเทศญี่ปุ่น ประจำปี พ.ศ. 2559

อักษรย่อและบรรณานุกรม

อักษรย่อคัมภีร์

Avdś	<i>Avadānaśataka</i>
Cp	<i>Cariyāpiṭaka</i>
J	<i>Jātaka</i>
JA	<i>Jātaka with Commentary</i>
Jm	<i>Jātaka-mālā</i>
T	<i>Taishō-shinshū-daizōkyō</i> 大正新脩大藏經

อักษรย่ออื่น ๆ

PTS	Pali Text Society
-----	-------------------

หลักฐานอื่น ๆ

พระมหาพงศ์ศักดิ์ จานินโย.

2559 “การวิจัยเชิงคัมภีร์: กรณีศึกษาธัมมจักกัปปวัตตนสูตร.”

ธรรมธारा วารสารวิชาการทางพระพุทธศาสนา 2: 1-33.

ปทุมธานี: สำนักการศึกษา วัดพระธรรมกาย.

BABA, Norihisa (馬場紀寿).

2008 *Jōzabu-bukkyō-no-shisō-keisei: Budda-kara-budda-gōsa-e* 上座部仏教の思想形成: ブッダからブッダゴースアへ (รูปแบบแนวคิดพระพุทธศาสนาเถรวาท: จากยุคพุทธกาลถึงยุคพระพุทธโฆษาจารย์). Tokyo: Shunjusha.

CUNNINGHAM, Alexander.

1879 *The Stūpa of Bharhut: A Buddhist Monument Ornamented with Numerous Sculptures Illustrative of Buddhist Legend and History in the Third Century B.C.* London: Allen.

HIKATA, Ryushō (干瀧龍祥).

1978a *Kaitei-zōho-ban Honshōkyō-rui-no-shisō-shiteki-kenkyū* 改訂増補版 本生経類の思想史的研究 (งานวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ของแนวคิดในคัมภีร์ชาดกและคัมภีร์เทียบเคียงฉบับปรับปรุง). Tokyo: Sankibo-busshorin.

1978b *Kaitei-zōho-ban Honshōkyō-rui-no-shisō-shiteki-kenkyū: Fuhēn* 改訂増補版 本生経類の思想史的研究: 附篇 (งานวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ของแนวคิดในคัมภีร์ชาดกและคัมภีร์เทียบเคียง: ภาคผนวก ฉบับปรับปรุง). Tokyo: Sankibo-busshorin.

KALA, Satish Chandra.

1951 *Bharhut Vedikā*. Allahabad: Municipal Museum.

MAYEDA, Egaku (前田恵學).

1964 *Genshi-bukkyō-seiten-no-seiritsu-shi-kenkyū* 原始佛教
聖典の成立史研究 (งานวิจัยประวัติการกำเนิดคัมภีร์พุทธศาสนา
ยุคต้น). Tokyo: Sankibo-busshorin.

MITRA, Rājendralāla.

1882 "Bodhisattva Avadāna." *The Sanskrit Buddhist Literature of Nepal*: 49-56. Calcutta: Asiatic Society of Bengal.

MIZUNO, Kōgen (水野弘元).

1964 *Pāri-bukkyō-wo-chūshin-toshita-bukkyō-no-shinshikiron* パーリ仏教を中心とした仏教の心識論 (จิตในพระพุทธศาสนา กรณีศึกษาพระพุทธศาสนาสายบาลี). Tokyo: Sanki-bo-busshorin.

MORI, Sodō (森祖道).

1984 *Pāri-bukkyō-chūshaku-bunken-no-kenkyū* パーリ仏教註
釈文献の研究 (งานวิจัยคัมภีร์อรรถกถาในพระพุทธศาสนาสา
ยบาลี). Tokyo: Sankibo-busshorin.

SUGIMOTO, Takushū (杉本卓洲).

1960 "Bāruhuto-chōkoku-ni-okeru-jātaka-ni-tsuite バールフ
ト彫刻におけるジャータカについて (ชาดกในภาพสลักหินที่
ภารhut)." *Indogaku- bukkyōgaku-kenkyū* 印度学仏教学研究
8: 148-149.

ตนแลเป็นที่พึงแห่งตน คนอื่นใครเล่า จะพึงได้
หากบุคคลฝึกตนดีแล้วไซ้ร้ ย่อมได้ที่พึงที่ได้โดยยากเย็น
พุทธวจนะในธรรมบท คาถาที่ 160

อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ
โก หิ นาโถ ปโร สียา
อตฺตนา หิ สุทฺถุเตน
นาถํ ลภติ พุทฺธลภํ
(บาลี: ชุ.ธ. 25/22/36¹⁵⁻¹⁶)

ātmā tv ihātmano nāthaḥ
ko nu nāthaḥ paro bhavet,
ātmanā hi sudāntena
nāthaṃ labhati paṇḍitaḥ.
(สันสกฤต: Uv 23.11)

身不能利
安能利人
心調体正
何お願不至
(จีน: T4: 566a²⁻³)

བདག་ཉིད་གི་མགོན་ཡིན་གྱི།
གཞན་ལ་སྨོན་པ་ཞིག་མ་གོན་དུ་འགྱུར།
བདག་ཉིད་བདག་གི་མགོན་གྱུར་པའི།
མཁས་པས་ཚོས་རྒྱམས་འཛོལ་བར་འགྱུར།
(ทิเบต: Uv 23.11)

ประวัติการศึกษา ของบรรณาธิการและผู้เขียน

1. พระครูปลัดสุวัฒนโพธิคุณ (สมชาย ฐานวุฑฺโฒ)

- แพทยศาสตรบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- อักษรศาสตรมหาบัณฑิต (พุทธศาสตร์),
- อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พุทธศาสตร์) มหาวิทยาลัยโตเกียว (University of Tokyo) ประเทศญี่ปุ่น

2. พระมหาพงศ์ศักดิ์ ฐานิโย

- อักษรศาสตรบัณฑิต (พุทธศาสตร์),
- อักษรศาสตรมหาบัณฑิต (พุทธศาสตร์),
- อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พุทธศาสตร์) มหาวิทยาลัยริวกู (Ryukoku University) ประเทศญี่ปุ่น

3. ศาสตราจารย์ ดร. สมภาร พรหมทา

- เปรียญธรรม 8 ประโยค (ป.ธ. ๘)
- พุทธศาสตรบัณฑิต (ปรัชญา) มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย
- อักษรศาสตรมหาบัณฑิต (ปรัชญา),
- อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต (ปรัชญา) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4. Professor MATSUDA Kazunobu(松田 和信)

- Faculty of Literature, Otani University (大谷大学), Japan
- Graduate School, Division of Letters, Otani University (大谷大学), Japan

5. ดร.ศันสนีย์ ชุมพลบุญชร

- วิทยาศาสตร์บัณฑิต (ธุรกิจการเกษตร เกียรตินิยมอันดับ 1),
- เศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต (เศรษฐศาสตร์) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา),
- พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พระพุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

6. ดร.เมธี พิทักษ์ธีระธรรม

- นิเทศศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยรังสิต
- พุทธศาสตรบัณฑิต (พุทธศาสตร์) มหาวิทยาลัยริชโช (Rissho University) ประเทศญี่ปุ่น
- ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (พุทธศาสตร์),
- ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พุทธศาสตร์) มหาวิทยาลัยโอตานิ (Otani University) ประเทศญี่ปุ่น

น้อมบูชาธรรม

พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร: หลวงปู่วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ)

พระเทพญาณมหามุนี (หลวงพ่อดัมมชโย)

พระราชภาวนาจารย์ (หลวงพ่อดัตตชีโว)

คุณยายอาจารย์มหารัตนอุบาสิกาจันทร์ ขนนกยูง

เจ้าภาพกิตติมศักดิ์พิเศษ

คุณสุภาศิษฐ์-มโนทิพย์-นัฐธารพัชร จักรवालธรรม

คุณสัณห์จุฑา-วรพัทธ์-สิริญา วิชชาวุธ

เจ้าภาพกิตติมศักดิ์

คุณแม่จินดา รัตนโกศา, คุณศิริพร ศรีพลแผ้ว, Liu Chong Sin,

Liu Hann Zhao , นพ.ฉัตรชัย ศรีบัณฑิต

คุณอาชนัน อัสวโกคิน

“ สพุพทานํ ธมฺมทานํ ชินาติ
การให้ธรรมทาน ชนะการให้ทั้งปวง ”

เจ้าภาพกิตติมเสริม

- วัดพระธรรมกายโอซาก้า
- พระมหาเผด็จ จิรกุล
- พระอุฎฺฐิกร ววิโส
- คุณกิตติ-ศิริพงษ์-ศิริมงคล เลิศพิริยะวณิชย์
- ดร.ประเสริฐ ประวัตรุ่งเรือง
- คุณประพัฒน์-วลีรัตน์ จำปาไทย และญาติมิตร
- คุณศิริเพ็ญ ศรีพลแผ้ว
- คุณอนุวัฒน์ ศีตมโนชญ์
- Shu Cindy & Family

เจ้าภาพกิตติมสุข

- วัดพระธรรมกายซีแอตเติล
- กัลยาณมิตรวัดพระธรรมกายอับราฮัม
- คลินิกทันตกรรมบ้านพินัยม์
- คุณจักรกฤษณ์ ทะวรัมย์ย์ M.Goulet
- ดร.อรพินธุ์ คุณธรรมนิธิ
- คุณนวนนิจ หงษ์วิวัฒน์
- คุณภาค บุญสูง และคณะญาติมิตร
- คุณสืบสวัสดิ์-รศ.ดร.จันทร์พิมพ์ สายสมร และครอบครัว

เจ้าภาพกิตติมไส

- วัดพระธรรมกายไทเป
- พระกิตติศักดิ์ กิตติธโร
- พระครูภาวนาวิเทศ
- พระปารณ ขยานนุโธ และครอบครัวพันธเสน
- พระพงษ์อนันต์ วิสุทฺธิวิโส และครอบครัววิเศษจอมเขา
- พระมหาโกมล สุภจิตฺโต, ดวงนิมิต เขี่ยมอ่อน
- พระมหาชาญยุทฺธ เอกสิทฺโธ และครอบครัวจันทร์สุข
- พระมหาณัฐพงษ์ ปญฺญาสิริ
- พระมหาธีระวัฒน์ วิสุทฺธิชโย
- พระมหานคร โกวิทวิโส และครอบครัวต้นสอน
- พระมหาวรท กิตฺติปาโล
- พระมหาพงศ์ศักดิ์ สุวานิช และครอบครัวคณาธิปไตย
- พระวัฒน์ชานนท์ วชิทธิโก และครอบครัวยงคุณานันท์
- พระวิเทศธรรมาภรณ์ (บัณฑิต วรรณบุญ)
- พระเสรี สิริสมฺปนฺโน และวัดพระธรรมกายแมนเชสเตอร์
- พระอาจารย์พระนิสิตสถาบันธรรมชัย
- ศูนย์การแปลจีน
- ศูนย์ปฏิบัติธรรมเชียงใหม่
- คุณกรชนก พุฒิพรสกุล
- คุณเกรียงไกร เกสรบัวขาว และครอบครัว
- คุณไกรสร อินทพิบูลย์ และครอบครัว
- ครอบครัวชื่นชูเหลื่อม
- ครอบครัวชีวรัตน์-ศรีไทย-พิทักษ์ดำรงวงศ์
- ครอบครัวสุจริตรวมกุล
- คุณโคตรดี-ศรีไสว การะเกตุ

- คุณจันจิรา ทองธิราช และครอบครัว
- คุณจันทร์เพ็ญ สุรศร
- คุณจิรภัทร์ เตชะกุลชัยนันต์
- คุณชาญ เสนีย์นันท์ และครอบครัว
- คุณชนิศา พึ่งความสุข
- คุณณรงค์-วรรณนา-วงศ์ อุดมผล
- ดร.อำนาจ บัวศิริ
- คุณดลยา-อาจรีย์ ทยานันท์
- คุณเทพธีรธรรม-สุกัญญา แสงวงทรัพย์
- คุณธีรเมธ เทพวิชัยศิลปะกุล และญาติมิตร
- คุณประทีป จันเกิด และกลุ่มรววยตราบินจิวันันต์
- คุณประเสริฐ-วนิดา-ศักดิ์ชัย พิเศษพัฒน์
- คุณปิ่นหทัย-ชิดชนก พิชัย-บุษบง เตชะรัตนพงษ์
- พญ.กীরติกันต์ ลำดับวงศ์ และครอบครัว
- คุณเพ็ญจันทร์ ล้อจักรชัย และครอบครัว
- คุณเพ็ญสินี สุวรรณทวีโชติ และครอบครัว
- พลโทบุญยัง-ภาสิดี นูชา
- พล.อ.ท.นพ.พงษ์เดช พงษ์สุวรรณ
- คุณพิชญนันท์ พงษ์ไพบูลย์
- คุณมลวิมลย์-อนนุช-สุสิทธิ์ ช่วงรังษี
- คุณรัตนา ประดิษฐ์จ่า และครอบครัว
- คุณเลิศชัย-สุวรรณา วงศ์วัฒนันท์
- คุณวดี เต็งประเสริฐ,
บดินทร์-วินทร์ วิรัชพินทุ
- คุณวรรณิ์ เขมะภาคะพันธ์
- คุณวรายุทธ สุดสน และครอบครัว
- คุณวันเพ็ญ ตันทชน และครอบครัว
- คุณวิชาดา แก้วมันธนา
- คุณศิริวรรณ-ไสว-ศรีสว่าง ไกล่สิกรรม
- คุณสมชาย ลาภานันท์ และญาติมิตร
- คุณสมพิศ การ์ดเนอร์ และครอบครัว
- คุณสอาด-สกาวิ ลิมป์กาญจน์วัฒน์
- คุณสิษฐาพงศ์ ชนะสกุลนิยม และครอบครัว
- คุณสุจินต์ ชาญชัยพาณิชย์ และคณะญาติมิตร
- คุณโสภา ตาเลอะ และครอบครัว
- คุณอภิญา-ยุพดี บริสุทธิ์
- คุณอุทัย หรินทรานนท์
- คุณอัครมา หลิวเจริญ และครอบครัว
- คุณอุดมศักดิ์ มณีวรรณ และครอบครัว
- คุณอุทัย-บัวเขียว-ภัทติดา แรงทน
- ศูนย์อนุรักษ์คัมภีร์โบราณ

เจ้าภาพอุปถัมภ์

- มหาปูชนียาจารย์ บูชาธรรมโดยคุณสุวรรณา แซ่ตั้ง และญาติมิตร
- วัดพระธรรมกายไทยหิน
- วัดพระธรรมกายนางาโน
- พระกานต์วี สุานจโนโท พร้อมคณะญาติมิตร
- พระกำธร ติพุทธโร พร้อมคณะญาติมิตร
- พระณัฐพล เขมณฺโฑ และทิศ 6
- พระดร.ธีรพงษ์ ญาณธโร และคณะญาติมิตร
- พระธัชธรรม ธมฺมโช
- พระธนชล กิตติธโน
- พระธีรพงษ์ สิริปโม และครอบครัวศรีสว่าง
- พระธีรพัฒน์ กุลธิโร
- พระธีระยุทธ สิริคุตโต และครอบครัวหริญศรี
- พระนพคุณ ยติคุโณ และครอบครัว
- พระนิพนธ์ วรวิโส
- พระบุรินทร์ จิตกุลโส และครอบครัว
- ชนทกิจโชคไชย
- พระใบฎีกาวาริส ติณฺณณฺฑโร

- พระประคอง ภาทวิโร และคณะญาติมิตร
- พระปลัดสุขสันต์ สุขสนโต และหมู่ญาติ
- พระปลัดสมฤทธิ์ จันทาโม
- พระปอเหมมา ธมฺมจิตโต
- พระมหากฤตพจน์ สุกกธมฺโม
- พระมหากิตติฤทธิ์ อภิธิญาโน และครอบครัว
กระการดี
- พระมหาดร.ชัยฟ้า ธญญกุล
- พระมหาธวัช เขมฺมธมฺโม
- พระมหาธีระชัย ธีชชโย และครอบครัว
อัครชัยโสภณ
- พระมหาธรรมา ภาทวิโร (หงษ์เจริญ)
- พระมหาบันเจตร ธิรจิตโต, แม่ใหญ่ไฉ่ มิ่งมิตร
- พระมหาบุญฤทธิ์ อภิธิบุญญ และครอบครัว
ต้นรัตนานนท์
- พระมหาพลวัฒน์ อรุณโชโต และครอบครัว
เอกอรุณรุ่งฤทธิ์
- พระมหาไพรัช ชัชฎา และครอบครัวเนียลเซ็น
- พระมหาภาณุ โอบาสโก และชมรมคนรักบุญ
- พระมหาภาณุรักษ์ คุดตาสีโล
- พระมหาภาธร อาภาโร และครอบครัว
- พระมหาวิระพงษ์ สงฆ์โส และคณะญาติมิตร
- พระมหาวุฒิชัย วุฑฒิชโย และคณะญาติมิตร
- พระมหาศักดิ์ชัย, พ่อหนุ่ม-แม่พิมพ์ และหมู่ญาติ
- พระมหาศุภกิจ ญญสิโร
- พระมหาสันติ เนปโก
- พระมหาสุทธิชัย สุทธิชัย
- พระมหาสุรรัตน์, นาง-เตี้ยง-สุพิน เหลืองธาดา
และครอบครัว
- พระมหาโสพล สุพล
- พระมหาโสรัจณ์ รตนวิโร และครอบครัว
เสริมรัตน์
- พระมหาอดิเรก เขมปฺปโน และครอบครัว
- พระมหาอภิชาติ ฌานสุโก
- พระมหาอภิรักษ์ ยโสโร และคณะญาติมิตร
- พระมหาอรรถพล กุลสิโร และคณะญาติมิตร
- พระยศพล ธมฺมโร และคณะญาติมิตร
- พระร่มธรรม ทนฺตวิโส
- พระวัชรพงศ์ วชิรบุญญ
- พระวิภาช ทนฺตจิตโต
- พระวีระ มหาวีโร (ต้นทโกไศย)
- พระวีร พุทธิวิโร
- พระศุภกรณ์ สุภรตโน และคณะญาติมิตร
- พระสถาพร ธนิกิตติโก และกัลยาณมิตร
- พระสมเกียรติ ยสินโท และคณะญาติมิตร
- พระสมคิด นนฺทสิโร
- พระสมชาย วิมลจิตโต
- พระสยาม ตติโน
- พระสุชิน สุชีโน และคณะกัลยาณมิตร
- พระสุริยา สุตปสาโท
- พระอนุชิต ธมฺมาสโย และพนักงาน
กองอาคาร สบ.
- พระอัมรินทร์ สุนฺติธมฺโม
- พระอวิรุทธ์ อภินฺโท, ไชยกานต์-สาธนา-
แสนวัด
- พระอุกฤษฏ์ วิสโร และครอบครัวอนุรักษ์-พงศธร
- พระเอกชัย กนฺตบุญญ
- พระเอกราช เตชโสภโน
- พระอานนท์ สุตสมตฺโต
- สามเณรกิตติพันธ์ ฤทธิชัย
- สามเณรวิญญู นิธิ ทรงพลนิวิธร์
- คุณณกพร ทรงพลนิวิธร์
- คุณกรณัฐ สมตันเจ้า และครอบครัว
- คุณกฤษณวัฒน์ รัชมี
- คุณกัณธรัตน์ แดงประไพ
- กลุ่มมัชฌิมา และญาติมิตร
- กองบุญแก้วสารพัดนึก
- กองพัฒนาไอทีเพื่องานเผยแผ่ (RGT)
- คุณกองมณี ชีคะตะ
- คุณกัญจน์ชญา หาญพิพัฒน์พงศา
- คุณกัญญวรรณ กาญจนโรจน์
- คุณกัณณวัฒน์ จันทรัตน์ และกลุ่มอกนิฐ

- คุณกึ่งกาญจน์ ยุทธนานุกุล
- คุณกิกจา ร่มโพธิ์เงิน
- คุณเกตุทาทพร ทองใบแท้
- คุณเกรียงไกร-อิงอร ตีรธรรมเจริญ
- คุณเกียรติศักดิ์-พิชญานา เลาลาด
- คุณแกรนด์ วานิชสุจิต-Pantip Nemoto และครอบครัว
- คุณเขมิกา โอคุโบะ และครอบครัว
- ครอบครัวจงบกุลสถิตชัย
- ครอบครัวชินธนาพันธ์
- ครอบครัวนาเมืองรักษ์ และครอบครัวศิริบุตร
- ครอบครัวประเสริฐ ล้วน พนอำพน
- ครอบครัวพินิตตานนท์ และครูโสภา
- ครอบครัววัฒนาปนะโชติ, อัลเลน นาคแมน
- ครอบครัวรามสูต
- ครอบครัวลีพัฒนะพันธ์
- ครอบครัวไฉ่ชากรติกุล
- ครอบครัวอุดมสิน
- ครูอาสาโสภา เกตุไชโย และครอบครัว
- คุณพ่อทองเบี้ยว-แม่เนงเยาว์ เตียวจำเริญ และญาติมิตร
- โครงการบัณฑิตแก้ว
- คุณจรรยา-เดือนฉาย-เฉลิม-พัฒนฉัตร นพเก้า
- คุณจรรยา, เค, โยชิโอะ, แม่จรี, ปัทมยา และครอบครัว
- คุณจรัสพร พุกษากร
- คุณจันทร์จิรา-ฮิโรยูกิ โนโมโตะ และครอบครัวพิมสวน
- คุณจันทอน พุดทะวงศ์
- คุณจันทิมา สิงห์สิริสัจกุล
- คุณจันทิรา โกมาสถิต
- คุณจันท์ กัณธะอุดม
- คุณจาวรรณ ทิพย์ป่าเว
- คุณจาวรรณ สังฆมานนท์
- คุณจำเริญ เฮ่งซุ่น
- คุณจำปี จารุฤทัยกานต์
- คุณจำเริญรัตน์-วิมล ผลบุญ
- คุณจำลอง-ยุวดี ทับสุวรรณ
- คุณจินดารัตน์-ทากาอะกิ ซาซากาวา
- คุณจิรปรีชา ชูชาติจิรัฐติกุล
- คุณจิรพร เจริญสุทธิโยธิน
- คุณจิรภัทร ราชบุรี
- คุณจิรภา อุดลย์ธีรกิจ
- คุณจิรา จอเอียด
- คุณจิราภรณ์ คุระยะ และครอบครัว
- คุณจิรา งามแขวง
- คุณจุฑารัตน์-ณัฐนรี-ณัฐศุภางค์ เทพบุญชร
- คุณเจนจิรา ดำรงค์ไทย
- คุณฉายา จิตติพันธ์, สมสุข เทียมปฐม
- คุณชฎาลักษณ์ ฮัสซี่ และครอบครัว
- คุณชนะ-วาทีนี-ณัฐวรรณ-ณัฏฐนา จุลเวช
- ชมรม KMITL YOUTH FOR NEXT STEP
- ชมรมพัฒนาศักยภาพ ม.มหิดล
- คุณชไมพร กาญจนานุกุล
- คุณชลกาญจน์ วงศ์ก่อทรัพย์
- คุณชลลดา แสงประพาฬ
- คุณชลิดา จันคนานนท์
- คุณชลิตา-ปริญรัตน์ ทาเคะ
- คุณชวลิต สติรวาณิช และครอบครัว
- คุณชญญา นุชจ้อย
- คุณชัยวัฒน์ ศรีเศรษฐวรกุล และครอบครัว
- คุณชำนาญ-อารยา-อานนท์ ปิ่นทองน้อย
- คุณชุติมา ไทยวิรัช
- คุณสุทธิ ธนกิจอำนาจ
- คุณฐิติกานต์ มะลิตัน
- คุณฐีรวัฒนา-มาร์เซลล่า ซาวาลโลนี่
- คุณณัฏฐา นาถะพันธ์
- คุณณัฐนันท์ ขุนพลพิทักษ์
- คุณณัฐนารี ลำเจียรเทศ
- คุณณัฐสุดา-ทองหล่อ ค่ายอด
- คุณณิชาภา กิตติยานาภิ
- ด.ช ยูธิ โคบายาชิ และครอบครัว

- ดร.ชูลีพร โพธิ์เหลือง
- ดร.ประณต-ทัศนียา พัฒนางกูร
- ดร.ปรีดี-จุฬามาศ เอกะวิภาต และญาติมิตร
- คุณดอกไม้ เพศเด็ดดี
- คุณดาร์วิน เชิดชู
- คุณดาเรศ สุเพียร
- คุณเดือนน้อย สันะวัต
- คุณเดือนใจ ชิงโชติกุล
- คุณทรงศักดิ์-อิม จินดา
- คุณทวีศักดิ์-สุวรรณา พุสดี
- คุณทัศนัย ชัยเจริญวรรณ
- คุณทัศนาศา เจริญสุทธิโยธิน
- คุณท้าวสีสุวง ไชยโนะ และครอบครัว
- คุณทิพปภา เรืองสา
- คุณทิพวรรณ วงศ์ศิริธร
- คุณทิวา-ปภาวดี-ภาณุพงศ์ นาเจริญกุล
- คุณเทพี นุสายรัมย์
- คุณธงชัย อรุณรุ่งโรจน์
- คุณธนพร เฉลิมแสนบาท
- คุณธนกร กาญจน์อาภากร
- คุณธนวรรณ-ศุภวรรณ วรสิงห์
- คุณธนิดา หรินทราวนนท์
- คุณธนศร์-อ้ออน เสนาะเมือง
- คุณธมลวรรณ ทับสุวรรณ
- คุณธวัช-นงลักษณ์ วงศ์รัตนกุล
- คุณธัญญารัตน์ เทพพิทักษ์
- คุณนงนุช ปริญญาธาร
- คุณนงลักษณ์ พวงชมพู
- คุณนพวรรณ จุลเวช
- คุณนฤมล ไคเซอร์
- คุณนฤมล ไทยวิรัช
- คุณนฤมล ว่องวิทย์
- คุณนวนารต ปริญญาธาร
- คุณนวลจันทร์ หงษ์ภู
- คุณน้อมกิจ สังข์โศทาน
- คุณนิตนอย ปริญญาธาร

- คุณนิธิม กัญจนานนท์
- นิสิตปริญญาโท รุ่น 14
- คุณเนาวรัตน์ ทรัพย์รื่นวย
- คุณบรรจบ-พร โชติศิริ
- คุณบรรณรัตน์ พลับสุขชี
- คุณบังอร, Michio, Taisuke และครอบครัว
- คุณบุญช่วย โยชิโนริ ทะนิวะ
- คุณบุญทัน-ไดกิ ฮิรายามะ
- คุณเบญจมาศ วายุพัฒน์
- คุณปภัสสร แดงรัมย์
- คุณประดับ อภัย
- คุณประนอม จำปาทอง
- คุณประนอม สุตะ
- คุณประนอม เอมพิน และครอบครัว
- คุณประนอม-Akimi Kawamura
- คุณประภา คัมรักษา
- คุณประภาส-ประนอม-พุดม ฝ่าผล
- คุณประวีณี คุณวงศ์
- คุณประวิทย์-ลัดดา ปุณณวนิช และครอบครัว
- คุณปราณีทิพย์-สะเกะโยริ-อนงค์นาถ ทากุจิ
- คุณปราณี กันภิรมย์
- คุณปราณี หงส์ศรี
- คุณปริญดา วัฒนจิ่งโรจน์
- คุณปริญญ์ ตรีแก้ว
- คุณปวิดา หาญพานิช และญาติมิตร
- คุณปาริชาติ ร้อยแก้ว
- คุณปิยนุช-กิตติ-ปนัดดา อังศุภัทร์ และญาติมิตร
- คุณปิยวรรณ เป้งธรรม และครอบครัว
- ผศ.ชนิษฐา พูนผลกุล
- ผศ.ดร.ประพันธ์ ศุภษร
- ผศ.ดร.สุวัฒน์ อธิชนากร
- พ.ต.ท.กฤษมกฏ บุรณะภักดี และครอบครัว
- พ.ต.ท.ดำรง รอดไพร
- พ.ต.ท.นพดล สามารถ

- พ.ต.อ.อดุลย์ เม่นบางผึ้ง
- พ.อ.(พิเศษ)ไพฑูรย์-สมนึก อรรถวัฒน์
- พ.อ.อุดร-ยุพเยาว์-รัชนี พรสี
- พญ.ณัฐวรรณ วิเศษกุล
- พญ.วิศรา เพชรวิภูษิต และญาติมิตร
- คุณพงษ์สุดา-นันท์นภัส-ไป-เนียม สิมลี และครอบครัว
- คุณพนสร-พัฒน์นรี ธรรมพันธ์
- คุณพรชัย เขียวเปี่ยม
- คุณพรนิภา Masami ซาโหว และครอบครัว
- คุณพรภินันท์ แสนทวีสุข
- คุณพรพรณี มุโรพุธิ
- คุณพรสวรรค์ กัณหาภิติ
- คุณพลสันติ์ พฤษสุภชาติ
- คุณพลอย พิมพ์สิงห์
- คุณพ่อลี้ห่วยเยียม-แม่โต้วซิวฮก ลีวีระเลิศ และบรรพบุรุษ
- คุณพ่อสมบุญ-ทัศนพร ตุงคะบุรี และครอบครัว
- คุณพัชรธาร ทักษิณามณี
- คุณพิมพ์ภัสสร แจ่มจำรัส, บุญฤทธิ์ ปรีชาณิชาวงศ์
- คุณพิสิฐฐา ว่องสวัสดิ์ และครอบครัว
- คุณพัฒน์วัฒน์ เกสัชสงวน
- คุณไพรัตน์ ไพธรรมโชติวัฒน์
- คุณฟ้าใส ปิ่นนาม
- คุณภักฐากัญญา ลาปะ
- คุณภัทระ กาญจน์อาภากร
- คุณภัทราพร มานิตย์
- คุณภูมิใจ สมบุญมาก
- คุณภริชญา คาใต้
- คุณภริดา สังข์หิรัญ
- คุณมณฑป พงษ์ศิริ
- คุณมณี อาจเอี่ยม, มิทธิโอะ โมะหิ และครอบครัว
- คุณมนัสชนก คินเดิร์ด
- คุณมยุรี รักพงษ์ และครอบครัว

- คุณมานิดา-ดร.วีระพันธ์ โชติวนิช
- คุณมาญมิ-คาริง คาคาโอกะ
- คุณมาลินี ชาลีทา
- คุณแม่พรณี แซ่ตั้ง, วรวิ-อิซามุ อามาโนะ
- คุณแม่เย็น แซ่ตั้ง และครอบครัวต้นตระกูลถาวร
- คุณยุพาพรรณ อุทาทอง
- คุณเยาวเรศ-เคนจิ อิซาวะ และครอบครัว
- คุณโยธิน-จรัสศรี สีนานนท์
- รศ.กาญจนา-วิฑูรย์ ต้นสุวรรณรัตน์
- คุณรัตนา โชติกเสถียร
- คุณรัศมี เวชพิทักษ์
- คุณรุ่งเรือง ละเอียด, เอกรินทร์ รัตนภรณ์ และคณะ
- คุณรุ่งอรุณ ฮอค
- คุณเรียม สมเสร็จ
- คุณละมัย ชุ่นแก้ว
- คุณละไม-Takayuki Sato (สรัยอินทร์)
- คุณลัดดาวัลย์-พงสุวัชร-รุจิรพันธ์ ยงคุณานนท์
- คุณลำแก้ว นิธิตะ และครอบครัว
- คุณวรเกตุ ตั้งสืบสกุล และครอบครัว
- คุณวรรณกร จาดขำ
- คุณวรรณวิภา เจริญศรี
- คุณวริยา สาครเสถ
- คุณวลัยภรณ์ คาใต้ และครอบครัว
- คุณวัฒนา กุลเจียง
- คุณวันเพ็ญ พุกนาทะ และเพื่อน
- คุณวาดฝัน ม่วงอ่ำ
- คุณวารุณี รอดรับบุญ
- คุณวิษญา รัตนจรัสโรจน์
- คุณวิภาดา กาญจน์อาภากร
- คุณวิโรจน์ เจนรุจี
- คุณวิลาวลย์ อูฟพัฒนาพงศ์
- คุณวิไล โคจิ จินโตะ
- คุณวิไลวรรณ ตั้งวารี
- คุณวุฒิกฤต-วัฒนา เข้มสกุลณา และครอบครัว

- คุณวุฒิชชาติ ศรีอัสวอมร
- คุณศจี เบชลาดา และครอบครัว
- คุณศรีฟ้า สุทธิประเสริฐ, อัยลดา คำพิลา
- คุณศรีวรรณ สกุลศรี
- คุณศศิธร นิมนานเสรี
- คุณคันสนีย์ ชุมพลบุญชร
- คุณศิริธนพร ธรรมวิฑูกร
- คุณศิริพร ฉัตรเงิน
- คุณศิริพรรณ ศรีพลแผ้ว, เจมส์ วิลสัน
- คุณศิริรัตน์ ทับสุวรรณ
- คุณศิริรัตน์ ออประเสริฐ
- คุณศุภรัฐา วิวัฒนสราญรมย์ และคณะ
- ศูนย์ศึกษาคัมภีร์โบราณ(CSAM)
- ส.ณ.อภิชา, โกษม-ธนากร แจ่มจันทร์ชนก และครอบครัว
- คุณสถาพร-มณฑกานต์ ทองกำพล
- คุณสนธยา จูเทศ
- คุณสมควร รอดไพร
- คุณสมเจตน์ สุขวังสวรค์
- คุณสมชาติ-ผะอบ (พวงน้อย) เลิกบางพลัด
- คุณสมนึก ทองสุข
- คุณสมบัติ ทองกิ่งแก้ว และครอบครัว
- คุณสมบัติ-พวงเพ็ญ สุวรรณธาดา
- คุณสมพงษ์-ยุพเยาว์-สายใย-สระ-กวี สระกวี
- คุณสมพล จิตตะนิธิ
- คุณสมศรี ดุษฎี และครอบครัว
- คุณสมศักดิ์ วงษ์จิราษฎร์
- คุณสมัย นามบุตรดี
- สมาชิกอาสาสมัครอาสา
- คุณสรวิธรร บำรุงวงศ์ และครอบครัว
- คุณสังทอง-ทวี-วิจิตรา จบเจนนัย
- คุณสิทธิชัย ทับสุวรรณ
- คุณสินีรัตน์ ยวนชัย
- คุณสุกัญญา-Akira-AkitoYamakuchi
- คุณสุกัญญา-คุณแม่พรรณ รานไพร
- คุณสุดา เพิ่มสุข
- คุณสุดารัตน์ สุทธิวัฒนาการ
- คุณสุทธิมา ชีวกิตาการ
- คุณสุทธิลักษณ์ จันทศิริ
- คุณสุทิน จันทรเพ็ญ
- คุณสุธี-กมลวรรณ-สุกมล ศรีเศรษฐวรกุล และครอบครัว
- คุณสุนทร-พญ.ลัดดาวัลย์ ฮ้อเผ่าพันธ์
- คุณสุนันท์ เยสุวรรณ
- คุณสุนันท์ วรรณรียชาติ
- คุณสุพงษ์-เครือวัลย์ เวศพันธ์
- คุณสุภาภรณ์ จิตต์ศรีสุนันท์
- คุณสุภาวดี คาวาคามิ
- คุณสุภาพร ลีลาเกรียงศักดิ์
- คุณสุภาเพ็ญ บำรุงวงศ์
- คุณสุภาภรณ์ นาคากาวา
- คุณสุมิตรา หัตถ์โกวิท
- คุณสุรดา-ภักดิ์จารินทร์-พธดา สุวัชรานนท์
- คุณสุริย์ วรรณกิจ
- คุณสุลีลา-ชวิน-ศราวดี สุวรรณศาสตร์
- คุณแสงเดือน-Yoshie Ogasawara & family
- องค์กรคนรุ่นใหม่เพื่อสันติภาพ
- คุณอชิรญา ไตรศรพิพัฒน์กุล และครอบครัว
- คุณอดิศา อำนางเกษม
- คุณอดิศักดิ์-วันเพ็ญ วรรณสิน และครอบครัว
- คุณอนงลักษณ์ คัมพะจันทร์, โคโคโระ อิชิม่า
- คุณอนุศิษฐ์ วงษ์จิตร
- คุณอภิชาติ-กฤษณา-สุนันทา จุฬาศินนท์
- คุณอรณี เลิศเกรียงไกรยิ่ง
- คุณอลงกรณ์ แททอง, อนงนาฏ เวทยโยธิน
- คุณอัฉรา หงส์ และคณะญาติมิตร
- คุณอัษฎลี สวาสดีธรรม
- คุณอัญญา บุนนาค
- คุณอารี คำสวัสดิ์
- คุณอำนวยการ-เพ็ญพรรณ นิธิการพิศิษฐ์
- คุณอานิสฐ์ ตันท์สมบุญ

- คุณอำพร, ยาชีอีโร่ นัสซีมิ, อากิโกะ อิมานิ
 - คุณอำพรพรณ รัตโนสถ
 - คุณอุทการ-พิสันต์-กุลนาถ สุวรรณหงส์
 - คุณอุไร, ทากุจิ, มิกะ, อิชิตะ พร้อมคณะญาติมิตร
 - คุณเอ็งจ้วยจู่-ยกจู่ย แซ่เป้
 - คุณไอริสา หงสกุล
 - Dhammachai Tipitaka Project
 - Dr.Henry Scheyvens, ดร.จรรยา แสงอรุณ และญาติมิตร
 - Dusanee Zavada
 - Junyaporn Nagai, Kikuchi Yokio & Family
 - Kristopher Seto
 - Lawrence Darbin
 - Lee Jr.- Keira Hunter
 - Miss.Deepmala Maharjan
 - Mr.Deepi Kumar Maharjan
 - Mrs.Pramila Maharjan
 - Nongnouth Phounsavan
 - Somporn-Nilawan Parakhen
 - Souphaphanh Sabandith
 - Thitiporn Lamlamay
 - Worranan-John Thompson
 - คุณณนอมศรี เดวิส
 - คุณมาลี-ชาภรณ์-ณมล-ชววรรณ ศรีนิล
 - คุณศศิธร เบรชลเลอร์
 - จ.ส.อ.จำรัส-ธัญชนก สโมทัย
 - นภาเสฏฐ พรหมบั้งฑูร
 - ศุภชัย หาญสืบสาย
-

ผู้ชนะย่อมก่อเวร ผู้แพ้ย่อมนอนเป็นทุกข์ ผู้มีความสงบ
ย่อมนอนเป็นสุข เพราะละทิ้งได้ทั้งชัยชนะและความปราชัย
พุทธวจนะในธรรมบท คาถาที่ 201

ชยํ เวรํ ปสวติ ทุกฺขํ เสติ ปราชิตो อุปสนฺโต สุขํ เสติ หิตฺวา ชยปราชย์ ฯ (บาลี: จุ.ธ.25/25/42 ⁴⁻⁵)	jayād vairam prasavate duḥkham śete parājitaḥ, upaśāntaḥ sukham śete hitvā jayaparājayau. (สันสกฤต: Uv 30.1)
勝則生怨 負則自鄙 去勝負心 無爭自安 (จีน: T4: 567b ²⁴⁻²⁵)	ਜੁਯਾ'ਵਾ'ਲਯਾ'ਰਿ'ਅਥਿ'ਯੁਤ'ਭਿੰ'। ਵਾ'ਰਿ'ਯਾ'ਵਾ'ਲਯਾ'ਵਾ'ਲਯਾ'ਵਾ'ਲਯਾ'। ਜੁਯਾ'ਦੁ'ਵਾ'ਰਿ'ਯਾ'ਵਾ'ਲਯਾ'ਵਾ'। ਭਿੰ'ਵਾ'ਭਿੰ'ਵਾ'ਵਾ'ਵਾ'ਵਾ'। (ทิเบต: Uv 30.1)

วัตถุประสงค์

เพื่อส่งเสริม สนับสนุน และเป็นแหล่งข้อมูลในการเผยแพร่งานวิจัยและบทความวิชาการทางพระพุทธศาสนาให้กับคณาจารย์ นักวิชาการ นิสิต นักศึกษา และผู้สนใจซึ่งจะช่วยสร้างความเข้าใจและเพิ่มพูนความรู้ด้านพระพุทธศาสนาในเชิงวิชาการสู่สังคมสืบไป

สาขาวิชาที่รับพิจารณาตีพิมพ์

สาขาวิชาพระพุทธศาสนา หรือสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง หรือบทความที่มีเนื้อหาสอดคล้องกับพระพุทธศาสนา

วิธีพิจารณาบทความ

- บทความทุกบทความจะมีผู้ทรงคุณวุฒิตรวจและประเมินอย่างน้อย 2 ท่าน
- บทความจากผู้เขียนภายในจะได้รับการตรวจและประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก
- บทความจากผู้เขียนภายนอกจะได้รับการตรวจและประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิที่ไม่มีส่วนได้ส่วนเสียกับผู้เขียนบทความ
- บทความจะต้องผ่านการตรวจและประเมินจากบรรณาธิการ และกองบรรณาธิการ

รายละเอียดในการส่งบทความ

- ผู้สนใจกรุณาส่งบทความยาวประมาณ 7-30 หน้า กระดาษ A4
- ใช้อักษร Arial Unicode Ms ขนาด 12 กั้นขอบหน้า ด้านละ 1 นิ้ว
- การอ้างอิงใช้ระบบนาม-ปี แบบชิคาโก เวอร์ชันที่ 16
- มีบทคัดย่อพร้อมชื่อบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ
- ประวัติการศึกษาของผู้เขียน

ธรรมธारा

วารสารวิชาการทางพระพุทธศาสนา

ISSN 2408-1892

ลิขสิทธิ์ มูลนิธิธรรมะคุ้มครองโลก

พิมพ์ครั้งที่ 1

ธันวาคม พ.ศ.2559 จำนวน 1,200 เล่ม

ระยะเวลาตีพิมพ์ ปีละ 2 ฉบับ

ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน

ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม

โรงพิมพ์ สุขุมวิทการพิมพ์ จำกัด

จัดทำโดย

สำนักการศึกษา วัดพระธรรมกาย

ติดต่อสอบถาม

23/2 หมู่ 7 ต.คลองสาม อ.คลองหลวง

จ.ปทุมธานี 12120

โทรศัพท์ : 095-665-5355

E-mail : dhammadhara072@gmail.com

Website : www.dhammadhara.org

Facebook : facebook.com/DDRjournal